

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM EKONOMİSİ VE FİNANS ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI FİNANS VE KATILIM BANKACILIĞI BİLİM DALI

İSLAM'DA MUDARABA VE KATILIM BANKACILIĞINDA
UYGULAMA POTANSİYELİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nuri AKSOY

İstanbul
Temmuz, 2017

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM EKONOMİSİ VE FİNANS ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI FİNANS VE KATILIM BANKACILIĞI BİLİM DALI

İSLAM'DA MUDARABA VE KATILIM BANKACILIĞINDA
UYGULAMA POTANSİYELİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nuri AKSOY

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Abdullah DURMUŞ

İstanbul
Temmuz, 2017

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma jürimiz tarafından İslam Ekonomisi ve Finans Anabilim Dalında
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan Yrd. Doç. Dr. Abdullah DURMUŞ (Danışman)

Üye Yrd. Doç. Dr. Turgay GEÇER

Üye Yrd. Doç. Dr. Ensari YÜCEL

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof. Dr. İbrahim GÜNEY

Enstitü Müdür Vk.

ÖNSÖZ

Ticari ortaklıklar ve özellikle mudaraba yani emek-sermaye ortaklığı İslam ve İslam öncesi dönemlerde Araplar arasında yaygın şekilde uygulanmaktaydı. Diğer iş ortaklıkları türü gibi mudaraba da tarihi seyir içinde çeşitli iş alanlarında İslam coğrafyasında uygulanmış, oradan Avrupa'ya geçmiş ve Avrupalı tacirler tarafından ortaklık modeli olarak benimsenmiştir. Modern zamanlarda ise faizsiz bankacılık, Türkiye'deki adı ile katılım bankacılığı kuruluş esaslarını ortaklığa dayalı olan mudarabadan almıştır. Mudaraba finansmanına bu açıdan bakıldığında katılım bankacılığının kuruluş amaçlarından biri sayılabilir.

Katılım bankalarının temel kurulma saikını oluşturan mudaraba, fon toplama tarafında bir ortaklık modeli olarak kullanılırken, fon kullandırma tarafında ise müşteri beklenti ve ihtiyaçları, müşteri ve bankanın risk algısı, mevcut iktisadi yapı ve ticari faaliyetlerin yürütüldüğü piyasa dinamikleri, faizli bankalarla rekabet gibi sebepler yüzünden kısıtlı kalmaktadır.

Bu çalışmada kapsam olarak, İslam'da mudarabanın yapısı, dinamikleri, kar paylaşım modelleri, ortakların sorumlulukları, ortaklığın tasfiyesi gibi konular analiz edilerek, günümüz katılım bankacılığında fon kullandırma ekseninde uygulanmama nedenleri incelenmiş ve katılım bankacılığı çerçevesinde uygulama potansiyelleri üzerinde durulmuştur.

Sadece katılım bankaları için değil bütün ekonomik yapı içinde önemli bir rol oynayacak, borçlanma temelli finansman modelinden ortaklık temelli finansman modeline geçiş için önemli bir kilometre taşı olacak mudaraba modelini çalışmamda, desteğini her zaman sağlayan Sayın Hocam Yrd. Doç. Dr. Abdullah DURMUŞ'a, savunma jürisinde yer alan değerli hocalarım Yrd. Doç. Dr. Turgay GEÇER ve Yrd. Doç. Dr. Ensari YÜCEL'e şükranlarımı sunarım. Akademik çalışmalar konusunda bana destek veren, zaman taksimi yapmamı sağlayan sevgili eşime teşekkür ederim.

Bu çalışmamı, ömrünü ilmi çalışmalara vakfetmiş, günümüz meselelerini muazzam fıkıh külliyyatımıza müracaat ederek birlikte çalıştığımız, bizi motive eden, yol gösteren, bu tür çalışmalara teşvik eden, her türlü desteği sağlayan Sayın Hocam Abdurrahman Ercan ELBİNSOY'a ithaf ederim.

Nuri AKSOY

Temmuz, 2017

ÖZET

İSLAM'DA MUDARABA VE KATILIM BANKACILIĞINDA UYGULAMA POTANSİYELİ

Nuri AKSOY

**Yüksek Lisans, İslam Ekonomisi ve Finans
Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Abdullah DURMUŞ
Temmuz- 2017, 70 + X Sayfa**

Finansal sistemlerin temel fonksiyonu; tasarrufların, yani mal ve hizmet harcamalarından geriye kalan gelirlerin, yatırımlara dönüşmesine başka bir ifade ile mal ve hizmet üretimi için gerekli olan varlıkların satın alınmasına yardımcı olmaktır. Birçok çeşitliliğine rağmen, hepsinin altında yatan temel uygulama ise çok kolay ve akla yatkınmiş gibi görünen faizli borç ilişkisidir. Bilindiği gibi küçük tasarruf sahiplerinden kısa vadeli olarak alınan faizli borçların, uzun vadeli olarak yatırımcılara yine faizli şekilde borç verilmesi ve aradaki farktan gelir elde edilmesi ticari bankacılığın temelidir. Katılım bankaları faizli araçlar kullanmadıkları için, ağırlıklı olarak mal alım ve satımına dayanan, riski az olan murabaha finansmanını kullanmaktadırlar.

Bu çalışmada, öncelikle ortaklıklara vurgu yapılmış günümüzde yaygın olarak kurulan şirketler ele alınmış ve bu şirketlerin özelliklerinden bahsedilmiştir. Bir ortaklık türü olan mudarabaya (emek-sermaye ortaklığı) ilişkin fihhi bir perspektife sahip olmak ve mudarabanın İslam'daki yerini detaylı analize tabi tutmak amacıyla mezheplerin meşhur fıkıh kitaplarından istifade edilmiştir. Daha sonra katılım bankacılığı çerçevesinde mudaraba ortaklığının nasıl uygulandığı, mevcut durumu ve sorunları anlatılmış ve bunun sebepleri analiz edilmiştir.

Nihai olarak, katılım bankacılığının temel felsefesini oluşturan mudarabanın mevcut katılım bankaları tarafından kullanımının nasıl yaygınlaştırılacağına ilişkin potansiyel modellerden bahsedilmiş ve bazı öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İslami Bankacılık, Katılım Bankacılığı, Emek-Sermaye Ortaklığı, Mudaraba Finansmanı

ABSTRACT MASTER THESIS

MUDARABA IN ISLAM AND ITS IMPLEMENTATION POTENTIAL AT PARTICIPATION BANKING

Nuri AKSOY

Supervisor: Yrd. Doç. Dr. Abdullah DURMUŞ

2017- Page: 70 + X

The basic function of financial systems is to transform the savings which are the revenue surplus from the expenditures made on goods and services, into investment so that the financial system in other words helps on purchasing of assets for the production of goods and services. Despite its many varieties, the basic initiative underlying all of the financial instruments, is the interest-bearing debt relationship which seems very easy and reasonable. As it is known, the revenue that is the difference between the short-term borrowing from money savers and the long term borrowing to investors at a predefined interest rate is the basis revenue of commercial banking. As participation banks do not use interest based financing, they use murabaha which is predominantly based on buying and selling goods due to its less risks.

In this study, firstly current existing partnerships have been emphasized and their characteristics have been mentioned. In order to have a jurisprudential perspective on mudaraba and to analyze the mudaraba's place in Islam in detail, famous Islamic jurisprudence (Islamic Fıqh) books have been referred to. Then, within the context of Participation Banking, the issues on how the mudaraba partnership has been implemented, the current situation and problems confronted have been explained and analyzed.

Finally, potential models for the usage of mudaraba, which constitute the basic philosophy of participation banking, are mentioned and some suggestions are presented.

Key Words: Islamic Banking, Participation Banking, Labor Capital Partnership, Mudaraba Financing

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	v
ABSTRACT MASTER THESIS	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1
BÖLÜM I.....	3
1. GÜNÜMÜZDE FİNANSAL PİYASALAR VE ŞİRKETLER	3
1.1. FİNANSAL PİYASALAR.....	3
1.2. GÜNÜMÜZDE ŞİRKETLER VE ŞİRKET TÜRLERİ.....	6
1.2.1. Şahıs Şirketleri	8
1.2.2. Sermaye Şirketleri	9
1.2.3. Kooperatifler	10
1.2.4. Adi Şirket.....	11
1.3. Şahıs Şirketlerinde Kar Zarar Dağıtımı	11
1.4. Sermaye Şirketlerinde Kar Zarar Dağıtımı	12
BÖLÜM II	13
2. İSLAM'DA EKONOMİK FAALİYETLER VE ŞİRKETLER	13
2.1. İslam'da Ekonomik Faaliyetler	13
2.1.1. İslam'da Asli Kaynaklar	14
2.2. İslam Hukukunda Şirket ve Şirket Türleri	15
2.2.1. Mülk Şirketi.....	17
2.2.2. Akit Şirketleri.....	18
2.2.2.1. Sermaye Şirketleri.....	18
2.2.2.2. A'mal Şirketleri.....	19
2.2.3. Tarım Ortaklıkları.....	20
BÖLÜM III.....	22
3. MUDARABA.....	22
3.1. Mudarabanın Tanımı	22
3.2. Mudarabanın Meşruiyeti	23

3.3.	Mudaraba Şartları.....	24
3.4.	Mudaraba Türleri.....	25
3.5.	Mudaraba Sermayesi.....	26
3.6.	Mudaraba Sözleşmesinde Masraflar.....	26
3.7.	Mudaribin Yetkileri ve Tasarrufları.....	27
3.8.	Mudarabada Kar ile İlgili Hususlar.....	29
3.9.	Mudaraba Ortaklığının Sona Ermesi.....	32
3.10.	Mudarabada Kar Paylaşım Örnekleri.....	33
3.11.	Günümüzde Uygulanabilecek Mudaraba Kar Paylaşım Örnekleri.....	34
BÖLÜM IV.....		38
4. KATILIM BANKACILIĞINDA MUDARABA FİNANSMANI UYGULAMA POTANSİYELİ.....		38
4.1.	Katılım Bankalarının Fon Toplama Esasları ve Hesap Türleri.....	38
4.2.	Katılım Bankalarında Mudaraba Finansmanı.....	38
4.2.1.	Katılma Hesaplarının Özellikleri.....	39
4.2.2.	Katılma Hesapları Kar Dağıtımı.....	40
4.3.	Katılım Bankalarının Fon Kullandırma Yöntemleri.....	44
4.4.	Mudaraba Finansmanı Uygulama Potansiyeli.....	47
4.4.1.	Katılım Bankaları Özel Fon Havuzları.....	47
4.4.2.	Mudaraba Sözleşmeli Girişim Sermayesi Finansmanı.....	50
4.4.3.	Mudaraba Sözleşmeli Yatırım Fonları.....	53
4.4.4.	Mudaraba Sözleşmeli Borsa Yatırım Fonları.....	55
4.4.5.	Mudaraba Sözleşmeli Sukuk Finansmanı.....	56
4.4.6.	Kısa Vadeli Ticari Al-Sat Projelerin Kısa Vadeli Finansmanı.....	58
4.4.7.	Kitle Fonlama (Crowdfunding) Platformu.....	59
4.4.8.	Mudaraba Esaslı Tekafül Sistemi.....	62
4.5.	Katılım Bankacılığında Mudaraba Finansmanını Zorlaştıran Unsurlar.....	64
SONUÇ VE ÖNERİLER.....		66
KAYNAKÇA.....		70

ŞEKİLLER LİSTESİ

		Sayfa No.
Şekil 1:	İslam ve Ekonomik Faaliyetler	13
Şekil 2:	El-İhtiyarda Şirket Türleri	16
Şekil 3:	Tarım Ortaklıkları	20
Şekil 4:	Özel Fon Havuzları- Murabaha Finansmanı	47
Şekil 5:	Özel Fon Havuzları- Mudaraba Finansmanı	49
Şekil 6:	Mudaraba Sözleşmeli Girişim Sermayesi Finansmanı	51
Şekil 7:	Mudaraba Sözleşmeli Yatırım Fonları	54
Şekil 8:	Mudaraba Sözleşmeli Sukuk İhraç Süreci	57
Şekil 9:	Mudaraba Sözleşmeli Kitle Fonlama Platformları	60

KISALTMALAR

AAOIFI	İslami Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetleme Kurumu
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BİAŞ	Borsa İstanbul A.Ş
BYF	Borsa Yatırım Fonu
GSYO	Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklığı
İSMMMOM	İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
PYŞ	Portföy Yönetim Şirketi
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
SPL	Sermaye Piyasası Lisanslama
SPV	Special Purpose Vehicle – Özel Amaçlı Şirket
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TKBB	Türkiye Katılım Bankaları Birliği
TTK	6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu
VC	Venture Capital – Risk sermayesi
PE	Private Equity – Girişim Sermayesi
VKŞ	Varlık Kiralama Şirketi
vb.	Ve benzeri
vs.	Vesaire

GİRİŞ

İslami bankacılığın kuruluş felsefesini oluşturan ortaklık esaslı finansman sağlama yöntemi günümüz katılım bankacılığında şimdiye kadar maalesef başarılı olamamıştır. Faizli finansman sağlama biçimine alternatif olarak tasavvur edilen ortaklığa dayalı finansman modeli, güven duygusunun zedelendiği, cari piyasa şartları, müşteri ve finansman sağlayıcıların risk algıları, bireysel kazancın yüceltildiği ortam, getirinin garanti edildiği faizli kapitalist sistem ve piyasadaki rekabet gibi nedenlerden dolayı gelişmemiştir.

Çalışmanın amacı, geleneksel mudaraba ortaklığının incelenerek mudaraba finansmanının günümüz iktisadi ve finansal sistem içinde, katılım bankaları marifetiyle doğrudan veya dolaylı olarak uygulama imkanının bulunduğunu göstermektir. Bu amaçla katılım bankalarına yönelik yasal mevzuatın yeniden düzenlenmesi, kanun koyucu tarafından ortaklığa dayalı finansmanın yaygınlaştırılmasına ilişkin teşvik ve vergi muafiyetleri, katılım bankalarının kurumsal kültür ve yapılarının ortaklık finansmanına göre yeniden yapılandırılması ve Türkiye Katılım Bankaları Birliğinin (TKBB) bu yönde çalışma yapmasına ilişkin öneriler sunulmuştur. Çalışma ayrıca, ortaklık finansmanının yaygınlaştırılması sayesinde murabaha finansmanı nedeniyle konvansiyonel bankalara benzemekle eleştirilen katılım bankalarının faizli bankalardan farklılaşmasını sağlaması açısından önem arz etmektedir.

Çalışmada ilk olarak, “Günümüzde Finansal Piyasalar ve Şirketler” başlığı altında faiz temelli finansal piyasaların genel görünümü kısaca tasvir edilmiş, İslam’da faiz yasağı ve bu yasağın iş ortaklıklarının gelişmesine yaptığı katkıdan bahsedilmiştir.

Çalışma esas itibari ile 4 ana bölümden oluşmaktadır. Finansal piyasalar, faiz ekseninde fıkhi bir perspektifle değerlendirildikten sonra, “Günümüzde Şirketler ve Şirket Türleri” başlığı altında çağdaş şirketler, yapıları ve özellikleri anlatılmıştır.

İkinci bölümde ise “İslam’da Şirketler” anlatılmış, Hanefi fıkıh külliyatında cumhur tarafından kabul edilen şirket türleri üzerinden geçilmiştir.

Üçüncü bölümde, “Mudaraba” başlığı altında Hanefi ve Hanbeli mezhebinin yaklaşımları incelenmiş, mudaraba ortaklığının yapısı anlatılmış ve birçok özelliklerinden (sermaye yapısı, ortakların sorumluluğu, kar paylaşımı vb.) bahsedilmiştir. Bu bölümde özellikle Hanefi mezhebinin fıkhi konulardaki görüşlerini bir arada toplayan, İmam-ı Azam Ebu Hanife ve diğer büyük Hanefi alimlerinin de görüşlerini ele alarak İslam hukukuna dair bütün meseleleri pratik bir biçimde ele alan

El-Mevsılı'nın El-İhtiyar isimli kitabından faydalanılmıştır. Hanbeli mezhebinde mudaraba ortaklığı anlatılırken İbn-i Kudame'nin El-Muğni isimli eserine müracaat edilmiştir.

Dördüncü bölümde, “Katılım bankacılığında Mudaraba ve Uygulama Potansiyelleri” başlığı altında, ilk olarak mudarabanın katılım bankalarınca fon toplarken nasıl kullanıldığı anlatılmıştır. Ayrıca fon kullandırırken katılım bankacılığında ağırlıklı olarak tercih edilen murabaha finansmanı (peşin al vadeli sat) yerine, ortaklığa dayalı olan mudaraba finansman modelinin yaygınlaştırılması için ana aktör olarak katılım bankalarının neler yapabilecekleri üzerinde durulmuştur. Katılım bankaları tarafından mudaraba sözleşmesi esas alınarak, özel fon havuzlarından, yatırım fonları, sukuk ve sigortacılık gibi alanlara kadar geniş bir yelpazede mudaraba modelinin nasıl uygulanacağı gösterilmiştir. Aynı bölümde son olarak fon kullandırım tarafında mudaraba finansmanının kullanılmasını zorlaştıran unsurlara, fon kullanıcıları, katılım bankaları ve piyasa şartları gibi unsurlar göz önünde tutularak değinilmiştir.

Sonuç bölümünde ise, katılım bankaları, TKBB, müşteriler ve yasal mevzuat (kamu otoritesi) çerçevesinde mudaraba finansmanının kullanılabilmesi için yapılması gerekenlerden bahsedilmiş ve birtakım çözüm önerileri sunulmuştur.

BÖLÜM I

1. GÜNÜMÜZDE FİNANSAL PİYASALAR VE ŞİRKETLER

1.1. FİNANSAL PİYASALAR

Batı kültür ve medeniyetinin, dünyaya hakim olduğu günümüzde mevcut ekonomik sistemin önemli piyasalarından biri olan finans piyasasında, işlerin nasıl yürüdüğüne göz attığımız zaman aşağıdaki unsurları görürüz:

- a) Fonları talep edenler
- b) Fonları arz edenler
- c) Bunlar arasındaki fon akımlarını sağlayan aracı kurumlar
- d) Fon akımını sağlayan araç ve gereçler
- e) Piyasanın işleyişini düzenleyen hukuki ve idari kurallar

Finansal sistemin temel fonksiyonu, tasarrufların yani mal ve hizmet harcamalarından geriye kalan gelirlerin yatırımlara dönüşmesine, başka bir ifade ile mal ve hizmet üretimi için gerekli olan varlıkların satın alınmasına yardımcı olmaktır. Çok çeşitli olmalarına rağmen hepsinin altında yatan temel uygulama ise çok kolay ve akla yatkınmış gibi görünen faizli borç ilişkisidir. Tasarruf sahiplerinden kısa vadeli olarak faizle toplanan borçların, uzun vadede yatırımcılara yine faizli olarak borç verilmesi ve aradaki faiz farkından gelir temin edilmesi ticari bankacılığın temel kazancını oluşturur.

İnsanların birçoğu, tarihin ilk dönemlerinden beri, faize üretim faktörlerinden biri olan sermayenin meşru kazancı gibi bakmış, faizi kiralanan bir üretim aracının getirisine ve karlı alışverişe benzeterek tıpkı ücret, kira ve kar gibi ekonomik hayatın olmazsa olmaz bir parçası saymıştır. Kur'an'da beyan edildiği üzere "Alışveriş tıpkı faiz gibidir" (Bakara, 2/275) demişlerdir. Oysa Yüce Allah: "Allah alışverişini helal, faizi haram kılmıştır" (Bakara, 2/275) buyurarak faiz ile alışveriş arasında ince ama önemli bir farkın bulunduğuna işaret etmiştir. Bu fark, Arapça 'da sorumluluğunu yüklenme, rizikosuna katlanma, mali dertleriyle uğraşma anlamına gelen "Ed-daman" kelimesiyle ifade edilmiştir. Peygamberimiz (s.a.v) sahih hadislerinde, meşhur fıkıh kaidesi haline gelen: "Bir insanın malının getirisi yani karı, menfaati, ürünü, sütü, yavrusu, kira geliri, o malın sorumluluğunu yani rizikosunu, zararını, yıpranmasını, kaybını yüklenmesi karşılığındadır" buyurmuştur. Yine aynı hususta başka sahih hadislerinde de

“Sorumluluğu yüklenilmeyen malın karı helal değildir” buyurmuştur (Tirmizi, “Büyu”, 19; Nesai, “Büyu”, 60, 72; İbn Mace, “Ticaret”, 20). Yüce Allah bu hususa Kuran-ı Kerimde işaret etmiş ve “İnsanların mallarında artsın diye verdiğiniz faizli borç Allah katında artmaz” buyurmuştur (Rum, 30/39). Yani, başkalarının malında ve sorumluluğunda olan, diğer bir ifade ile zararını, tehlikesini, çalınmasını, kaybını, risklerini başkalarının üstlendiği krediler Allah katında artmaz ve helal olmaz, mali sorunlarıyla başkalarının uğraştığı, vergisini başkalarının ödediği malların getirisi size meşru olmaz denmektedir. Zira insanların mallarının sorumluluğu ancak kendilerinin üzerindedir, kimse başkasının zararını ve malının sorumluluğunu üstlenmez.

Kişinin kazancının ancak üç şeyden biriyle helal olacağı fıkıh kitaplarımızda belirtilmiştir. Bunlar sorumluluğu yüklenen mal veya sermaye, ikincisi emek, üçüncüsü ise yalnızca “Ed-daman” yani sorumluluk almak, taahhüt etmek, riski yüklenmektir (Sezgin, 2015, s.11).

Mudaraba akdinde mudarib karı çalışmakla, emek sarf etmekle hak etmektedir. Rabbü’l-mal yani sermaye sahibi ise karı, sorumluluğunu üstlendiği sermayesiyle hak etmektedir. Bir işi alıp çırağına yaptıran usta ise yalnızca işi taahhüt etmekle, sorumluluğunu üstlenmekle hak etmektedir. Bu üç sebebin dışında kar helal olmaz.

İslam'da kazanç, sermaye ve girişimin bir risk almasının karşılığında helal olur. Sermayenin herhangi bir riziko üstlenmeden faizle kar getirmesi, risksiz ve emeksiz bir kazanç olması nedeniyle yasaklanmıştır (Tabakoğlu, 2005, s.135).

Eski çağlardan beri dile getirilen, faizin paranın zaman değeri oluşu fikri dikkate alındığı için rebevi (kendilerinde faiz söz konusu olan) mallarda peşin değiştirme şartı getirilmiş, faiz kapısı açılmamıştır. Aynı cinsteki rebevi malların değiş tokuşunda kalite farkı, işçilik gibi fazlalıkların heder olmaması için de araya ikinci bir akdin sokulması ve başka cins mal ile tazmin etmek gibi çözümler gösterilmiştir. Peşin ve vadeli satış ayırımı yapılmış, peşin olanın vadeli olana üstünlüğü belirtilmiştir (Ayni, 2000, s. 366).

Ubade b. Samit'ten gelen bir hadiste peygamberimiz (s.a.v): “Altınla altını, gümüşle gümüşü, buğdayla buğdayı, arpa ile arpayı, hurmayla hurmayı, tuzla tuzu misli mislisine, aynı miktarda ve peşin satın! Bu sınıflar farklı olurlarsa, peşin satmak şartıyla istediğiniz miktarlarda değiştirin” buyurmuştur (Müslim, “Müsakat”, 81; Tirmizi, “Büyu”, 23). Yine Ebu Said (r.a)'dan gelen bir hadise göre Peygamberimize hurma getirilmiş, “Bu hurma nedir? Bizim hurmamızdan mı?” deyince adam: “Ey Allah'ın Resülü! Bizim hurmamızın iki saını (Sa': 2.751 kilograma tekabül eden eski bir ağırlık ölçüsüdür) bu hurmanın bir sayıyla değiştirdik” diye cevap verdi. Bunun üzerine

Peygamberimiz (s.a.v), “Bu faizdir, Onu geri verin! Sonra bizim hurmayı satın ve bize bundan alın!” buyurmuştur (Buhari, “Büyu”, 74-82; Müslim, “Müskat”, 79-104). Hadiste gösterilen çözüm, dolambaçlı bir yol olsa da bütün mesele faize kapı açmamak onu meşrulaştırmamaktır.

Faizin temel fonksiyonlarından birinin, emek sermaye gibi üretim faktörlerini birleştirmek olduğu söylenebilir. Gerçekten de sermaye, girişimcilik ve emek söz konusu olduğunda, girişimcilik ve emeğe, faizle sermaye sağlanması bu faktörleri birleştirmede etkili bir yöntem olarak iş görmektedir. Binlerce yıldır faizin bu kredi sağlama işlevine alternatif olarak, iş ortaklıkları modeli de aynı işlevi başarılı bir şekilde yerine getirmiştir (Çizakça, 1999, s. 3).

İslam’da faizin yasak olması ortaklık esasına dayanan finansman modellerinin gelişmesini sağlamıştır. Mudaraba en eski ve en yaygın olarak kullanılan iş ortaklığı türüdür. İslam medeniyeti içinde ticari hayatta yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Mudaraba akdi emek ve sermaye gibi üretim faktörlerinin, bir ekonomik faaliyette bulunmak üzere bir araya gelmesini sağlar. Mudaraba ortaklığına, emek sahibinin sermayeyi işletmesi için tecrübelerini kullanması açısından bakıldığında dördüncü üretim faktörü olarak kabul edilen girişimcilik unsurunu da ihtiva ettiği söylenebilir.

Mudaraba ortaklığı, zararı üstlenme açısından değerlendirildiğinde, sermaye sahibi koymuş olduğu sermaye kadar sorumlu sayılırken, mudarib/girişimci ise emeğini ve tecrübesini sözleşme şartlarına göre, ortaklığa kar sağlayacak basiretli bir tüccar gibi kullanmakla yükümlü kabul edilmektedir. Mudarib ancak sermayeyi işletmesi hususunda ihmal ve kusuru olursa zarara ortak edilir. Aksi halde edilmez.

Mudaraba ortaklığı İslam ticaret hayatı içinde mezheplerin katkılarıyla ve farklı yaklaşımlarıyla zenginleştirilmiştir. Diğer taraftan müslümanların İslam’ı tebliğ etmek maksadıyla diğer beldeleri fethetmesi, İslam’ın diğer kıtalara yayılması müslüman tacirlerin diğer toplum tacirleri ile etkileşimine neden olmuştur. İspanya’da Endülüs İslam Medeniyeti sayesinde, batılı tacirler müslümanların ticari hayatta kullandıkları finansman ve ortaklık modellerini öğrenmişlerdir. Bu sayede Avrupa ticaret hayatına mudaraba iş ortaklığı modeli “commenda” ismi ile kazandırılmıştır (Köse, 2002, s.168).

Sermaye ve emek sahibinin sınırlı yükümlülüğü, sınırlı yükümlülük kavramının Avrupa’da kabul edilmesini sağlamış, mudaraba ortaklığının Ortaçağ Avrupası’nda da yaygınlık kazanmasına neden olmuş ve batıda “commenda” adıyla uygulanmıştır (Çizakça, 1999, s. 13).

Daha önce ifade ettiğimiz üzere, İslam'da faiz yasağı çeşitli tür ve nitelikte iş ortaklıklarının geliştirilmesine ve etkin bir biçimde kullanılmasına neden olmuştur.

Günümüzde katılım bankaları ve özellikle batıda teknoloji şirketlerinin finansmanında yaygın bir şekilde kullanılan risk sermayesi şirketleri, temellerini mudarabadan almaktadır. Bu ortaklık modeli sayesinde, yeterli sermaye ve teminata sahip olmayan girişimciler finansmana erişebilmektedirler.

Mısırlı Ahmed En Neccar'ın İslam bankalarını kurma mücadelesi verdiği yıllarda temel amaç, ortaklık esaslı finansman modellerinin kullanılmasını sağlamaktır. Fakat bu hedef maalesef İslam coğrafyasında İslam bankaları tarafından değil, Amerika'da mudaraba ortaklığına benzer risk sermayesi şeklinde başarıyla gerçekleştirilmiştir (Çizakça, 1999, s. 178).

1.2. GÜNÜMÜZDE ŞİRKETLER VE ŞİRKET TÜRLERİ

Şirket, Türk Hukuku'na göre iki veya daha fazla gerçek veya tüzel kişinin emek veya mallarını müşterek bir amaç doğrultusunda bir sözleşme ile birleştirmeleri sonucu ortaya çıkar. 2011 tarihli 6102 sayılı kanun ile tek kişilik anonim ve limited şirketlerin kurulması mümkün hale gelmiştir. Böylece eskiden olduğu gibi sermayedarın sadece prosedürü tamamlamak için başka ortaklar bulmasına gerek kalmamıştır.

Türk Ticaret Kanunu'na göre aşağıda listelenen ticari şirketlerin kurulması mümkündür. Şahıs ve sermaye şirketlerinden oluşan ticaret şirketleri tüzel kişiliği haizdir.

- a) Kolektif Şirket
- b) Komandit Şirket
- c) Anonim Şirket
- d) Sermayesi Paylara Bölünmüş Komandit Şirket
- e) Limited Şirket
- f) Kooperatif

6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nda, kolektif ve komandit şirket şahıs şirketi; anonim şirket, limited şirket ve sermayesi paylara bölünmüş komandit şirket ise sermaye şirketi kapsamında değerlendirilmektedir. Şahıs ve sermaye şirketlerinin özellikleri aşağıdaki gibidir;

- a) Şahıs şirketlerinde her ortak eşit oy hakkına sahiptir. Sermaye şirketinde ise ortaklar sermayeleri nispetinde oy hakkına sahiptir.

- b) Şahıs şirketlerinde emek, sermaye olarak konulabilirken, sermaye şirketlerinde emek sermaye olarak konulamaz.
- c) Şahıs şirketlerinde asgari sermaye sınırı yoktur. Sermaye şirketlerinde ise TTK 'da belirtilen en az sermaye sınırı vardır.
- d) Şahıs şirketlerinde sermaye paylara bölünmemiştir. Sermaye şirketlerinde ise sermaye paylara bölünmüştür.
- e) Şahıs şirketlerinde ortakların şirket borçlarına karşı sorumluluğu sınırsız iken (komanditer ortak hariç), sermaye şirketlerinde ise ortakların sorumluluğu koydukları sermaye ile sınırlıdır.
- f) Şahıs şirketlerinde, komanditer ortak hariç ortaklar gerçek kişi olur. Sermaye şirketlerinde ise ortaklar gerçek ve tüzel kişi de olabilir. Komanditer ortak tüzel kişi olabilir.
- g) Şahıs şirketlerinde ortaklar gelir vergisi mükellefidirler. Sermaye şirketlerinde şirketin kendisi kurumlar vergisi mükellefidir.
- h) Şahıs şirketlerinde her ortak yönetim ve denetime katılır. Sermaye şirketlerinde ise şirketin yönetim ve denetimi yetkili organlar tarafından yürütülür (MEB, Muhasebe Finansman Şahıs Şirketleri, 2011).

Türk Ticaret Kanunu'nda aksine hüküm olmadıkça ticaret şirketlerine sermaye olarak;

“ a) Para, alacak, kıymetli evrak ve sermaye şirketlerine ait paylar,

b) Fikri mülkiyet hakları,

c) Taşınırlar ve her çeşit taşınmaz,

d) Taşınır ve taşınmazların faydalanma ve kullanma hakları,

e) Kişisel emek,

f) Ticari itibar,

g) Ticari işletmeler,

h) Haklı olarak kullanılan devredilebilir elektronik ortamlar, alanlar, adlar ve işaretler gibi değerler,

i) Maden ruhsatnameleri ve bunun gibi ekonomik değeri olan diğer haklar,

j) Devrolunabilen ve nakden değerlendirilebilen her türlü değer konabilir. “

(6102 sayılı TTK, Md. 127/1) .

1.2.1. Şahıs Şirketleri

Kolektif ve komandit şirketler şahıs şirketleridir. Kolektif şirket; ticari bir işletmeyi bir ticaret unvanı altında işletmek amacıyla, gerçek kişiler arasında ve en az iki kişi ile kurulan bir şirkettir. Tüzel kişiler kolektif şirketin ortağı olamazlar. Kuruluş için en az sermaye şartı, ortak sayısında ise azami bir sayı yoktur. Ortaklar sermaye olarak nakit para, aynı sermaye veya emek koyabilirler (MEB, Muhasebe Finansman Şahıs Şirketleri, 2011).

Kolektif şirkette ortaklar, şirketin borç ve taahhütlerinden dolayı müteselsilen ve bütün mal varlıkları ile sorumludurlar. Şirket borçlarından dolayı önce şirketin mal varlığına daha sonra ortakların varlıklarına başvurulur. Ortaklar için rekabet yasağı vardır. Dolayısıyla ortaklar şirket konusu işleri kendileri veya başkaları adına yapamazlar (MEB, Muhasebe Finansman Şahıs Şirketleri, 2011).

Kolektif şirket kurumlar vergisi mükellefi değildir. Şirket gelirini ortaklar yıllık gelir vergisi beyannamesi ile beyan etmek zorundadırlar (MEB, Muhasebe Finansman Şahıs Şirketleri, 2011).

Komandit şirket biri komandit, diğeri komanditer olma üzere en az iki ortak ile kurulur. Komandit şirkette, sorumluluğu sınırlı olmayan komandite ortaklar gerçek kişi olmak zorundadırlar. Şirketin mal varlığı şirketin alacaklılarına yetmezse, alacaklılar kalan alacaklarını almak için komandite ortakların kişisel mal varlıklarına başvurabilirler. Sorumluluğu koymuş veya taahhüt etmiş olduğu sermaye ile sınırlı olan komanditer ortak ise tüzel kişi olabilir (MEB, Muhasebe Finansman Şahıs Şirketleri, 2011).

Komandit şirkette en az sermaye zorunluluğu yoktur. Fakat kolektif şirketten farklı olarak, sorumluluğu sınırlı olan komanditerin kişisel emeğini ve ticari itibarını sermaye olarak koyması kanun tarafından yasaklanmıştır. Komandit şirketleri komandite ortaklar yönetir.

Komandit şirketler, kolektif şirketlerde olduğu gibi kurumlar vergisi mükellefi değildir. Şirket gelirini ortaklar yıllık gelir vergisi beyannamesi ile beyan ederler.

Komandite ortağın rekabet yasağı olmasına rağmen komanditer ortağın rekabet yasağı yoktur.

1.2.2. Sermaye Şirketleri

Anonim şirket, sermayesi belirli ve paylara bölünmüş olan, borçlarından dolayı yalnız mal varlığıyla sorumlu bulunan şirkettir (6102 sayılı TTK, Md. 329).

Anonim şirket kuruluşunda en az 50.000 TL sermaye olmalıdır. Kayıtlı sermaye sistemini kabul etmiş olan halka açık olmayan anonim şirketlerde ise sermaye en az 100.000 TL olmalıdır. Nakden taahhüt edilen sermayenin en az yüzde 25'i şirketin tescilinden önce, kalan yüzde 75'i ise tescil tarihinden itibaren en çok 24 ay içinde ödenmek zorundadır. Sermaye, nakdi ya da ayni olabilir.

Üzerlerinde sınırlı ayni bir hak, haciz ve tedbir bulunmayan, nakden değerlendirilebilen ve devrolunabilen, İnternet site adları, fikri mülkiyet hakları ile sanal ortamlar da dahil, mal varlığı unsurları ayni sermaye olarak konulabilir. Hizmet edimleri, kişisel emek, ticari itibar ve vadesi gelmemiş alacaklar sermaye olamaz (6102 sayılı TTK, Md. 342/1).

Anonim şirkette, ortakların sorumlulukları taahhüt etmiş oldukları sermaye kadardır (6102 sayılı TTK, Md. 329/2).

Ortakların kamu borçlarından dolayı sorumluluğu yoktur. Anonim Şirketlerde ortağın vergi, SGK ve şirketin diğer borçlarından dolayı hiçbir sorumluluğu yoktur. Yönetim Kurulu üyelerinin, kamu alacağından dolayı şahsi mal varlığıyla sorumluluğu bulunmaktadır.

Anonim şirketler, yönetim kurulu, genel kurul ve denetim kurulu gibi organlar vardır. Şirket yönetim kurulu tarafından temsil ve idare olunur (MEB, Muhasebe Finansman Sermaye Şirketleri, 2011).

Limited şirket, bir veya daha çok gerçek veya tüzel kişi tarafından bir ticaret unvanı altında kurulur; esas sermayesi belirli olup, bu sermaye esas sermaye paylarının toplamından oluşur (6102 sayılı TTK, Md. 573/1).

Limited şirketin esas sermayesi en az 10.000 Türk lirasıdır. Bu tutar, Bakanlar Kurulunca on katına kadar artırılabilir. (6102 sayılı TTK, Md. 580/1-2)

Üzerlerinde sınırlı ayni bir hak, haciz veya tedbir bulunmayan; nakden değerlendirilebilen ve devrolunabilen, fikri mülkiyet hakları ile sanal ortamlar ve adlar da dahil, mal varlığı unsurları ayni sermaye olarak konulabilir. Hizmet edimleri, kişisel emek, ticari itibar ve vadesi gelmemiş alacaklar sermaye olamaz (6102 sayılı TTK, Md. 581/1).

Limited şirketin, genel kurul ve müdürler kurulu olmak üzere kanunen zorunlu olan iki temel organı vardır. Limited şirketlerin halka açılma imkanı yoktur.

Limited şirkette ortaklar, şirket borçlarından sorumlu olmayıp, sadece taahhüt ettikleri esas sermaye paylarını ödemekle ve şirket sözleşmesinde öngörülen ek ödeme ve yan edim yükümlülüklerini yerine getirmekle yükümlüdürler (6102 sayılı TTK, Md. 573/2).

Limited şirket ortakları SGK Primi, Vergi Borcu ve benzeri kamu borçlarından hisseleri oranında doğrudan sorumludurlar.

Sermayesi paylara bölünmüş komandit şirket, sermayesi paylara bölünen ve ortaklarından bir veya birkaçı şirket alacaklılarına karşı bir kolektif şirket ortağı, diğerleri bir anonim şirket pay sahibi gibi sorumlu olan şirkettir. Sermaye, paylara bölünmeksizin sermayesi sadece birden çok komanditerin sermayeye katılma oranlarını göstermek amacıyla kısımlara ayrılmış bulunuyorsa komandit şirket hükümleri uygulanır (6102 sayılı TTK, Md. 564/1).

Sermayesi paylara bölünmüş komandit şirket için en az beş kişinin kurucu olması gerekmektedir. Kurucuların en az birisi komandite ortak olmalıdır. Kuruluşta anonim şirketlere uygulanan hükümler geçerlidir. Şirketin temsil ve yönetiminde komandit şirketlerdeki hükümler uygulanır.

1.2.3. Kooperatifler

Kooperatif tanımı 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu'na göre şu şekilde yapılmıştır:

Tüzel kişiliği haiz olmak üzere, ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek ve geçimlerine ait ihtiyaçlarını karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve kamu tüzel kişileri ile özel idareler, belediyeler, köyler, cemiyetler ve dernekler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli teşekküllere kooperatif denir (1163 sayılı Kooperatifler Kanunu, Md. 1).

Bir kooperatif, en az yedi ortak tarafından kurulur. Tanımda da belirtildiği şekilde, sermayesi ve ortaklık yapısı değişebilir. En az ya da en çok sermaye şartı yoktur.

Kooperatiflerde ana sözleşmede farklı bir hüküm olmadıkça kooperatif, alacaklılarına karşı yalnız mal varlığı ile sorumludur.

1.2.4. Adi Şirket

Tüzel kişiliği olmayan en basit şirket modelidir. Adi şirketler Türk mevzuatında Borçlar Kanunu içerisinde düzenlenmiştir. Adi şirketlerin mal varlıkları üzerinde ortaklarının elbirliği mülkiyeti (bütün ortakların malın tamamına sahip olmaları hali – ortaklık payları belli olmayan mülkiyet) vardır. Gelir vergisi mükellefidirler.

Adi ortaklık sözleşmesi, iki ya da daha fazla kişinin emeklerini ve mallarını ortak bir amaç için birleştirdikleri sözleşmedir. (6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu, Md. 620).

Sözleşmede aksi belirtilmemişse, her ortağın kazanç ve zarardaki payı, katılım payının değerine ve niteliğine bakılmaksızın eşittir. Sözleşmede ortakların kazanç ve zarara katılım paylarından biri belirlenmişse bu belirleme, diğerindeki payı da ifade eder. Bir ortağın kazanca katılacağı, zarara katılmayacağı belirlenmesi sadece emeğini koymuş ortak için yapılabilir. (6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu, Md. 623).

Ortaklığın borçları ödendikten ve ortakların vermiş olduğu avanslar, yaptığı giderler ve katılım payları ödendikten sonra bir şey artarsa, bu kazanç, ortaklar arasında paylaşılır. Ortaklığın, borçlar, giderler ve avanslar ödendikten sonra kalan varlığı, ortakların koydukları katılım paylarının geri verilmesine yetmezse, zarar ortaklar arasında paylaşılır (6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu, Md. 643).

1.3. Şahıs Şirketlerinde Kar Zarar Dağıtımı

Şahıs şirketlerinde elde edilen karların ve meydana gelen zararların ortaklar arasında paylaşımı şirket ana sözleşmesi ile tespit edilir. Ana sözleşmede hüküm yoksa paylaşım TTK hükümlerine göre yapılır. Kar dağıtımı, ortakların şirkete koydukları sermaye oranında yapılabileceği gibi ana sözleşmeye karın farklı şekilde dağıtılacağı yönünde hüküm ilavesiyle de farklı bir şekilde yapılabilir. Ana sözleşmeye ortaklardan bir kısmının sadece kar payı alacağı veya zarara katılmayacağı yönünde hükümler konulamaz. Ancak şirkete sadece emeği ile ortak olan ortakların zarara katılmayacağı, esas sözleşmede öngörülebilir (İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası [İSMMMO], Kar Dağıtımı ve Vergilendirilmesi, 2014).

Kar ve zararın dağıtımı hususunda ana sözleşmeye, kesin olarak veya ortaklarca daha sonra alacakları karara göre ya da ortaklardan birinin veya üçüncü bir şahsın kararına göre dağıtım yapılacağı yönünde hükümler de konabilir. Böylece kar ana sözleşmede belirlenen metoda göre dağıtılır. Kar dağıtımının ortaklardan birine ya da

üçüncü bir şahsa bırakılması halinde, bunların kararının hakkaniyet kaidelerine uygun olması şarttır. Böyle olmadığının tespiti halinde kar dağıtımı iptal edilir ve kar, Borçlar Kanunu'nun adi şirketlerde kar dağıtım hükümlerine göre dağıtılır. Bu durumda kar, sermayeye bakılmaksızın, ortaklar arasında eşit olarak dağıtılır.

Şirketin faaliyetleri sonucunda oluşan zarar da ana sözleşmede belirlenen hükümlere göre ortaklar arasında paylaşılır (İSMMMO, Kar Dağıtımı ve Vergilendirilmesi, 2014).

1.4. Sermaye Şirketlerinde Kar Zarar Dağıtımı

Sermaye şirketlerinde kar dağıtımı, ana sözleşmede aksine hüküm yoksa kural olarak ortakların sermaye taahhütlerine karşılık yapmış oldukları ödemelere göre yapılır. Bu durum TTK'nun 507'inci maddesinde, "Her pay sahibi, kanun ve sözleşme hükümlerine göre pay sahiplerine dağıtılması kararlaştırılmış net dönem karına, pay oranında katılma hakkını haizdir" şeklinde ifade edilmiştir. Aynı yasanın 508'inci maddesinde ise "Esas sözleşmede aksine bir hüküm yoksa kar ve tasfiye payı pay sahibinin sermaye payı için şirkete yaptığı ödemelerle orantılı olarak hesap edilir" şeklinde hükmedilmiştir.

Limited şirketlerde, şirket ana sözleşmesinde aksi bir hüküm yoksa kar payı, esas sermaye payının itibari değerine oranlanarak hesaplanır.

Şirket faaliyetleri sonucunda zarar olması durumunda, zararın nasıl kapatılacağına şirketin yetkili organları karar verir. Alınacak karar, ortakların kendi sermaye paylarına düşen zarar payını ödemesi veya ortaklıktaki sermaye paylarının azaltılarak zararın kapatılması şeklinde olabilir (İSMMMO, Kar Dağıtımı ve Vergilendirilmesi, 2014).

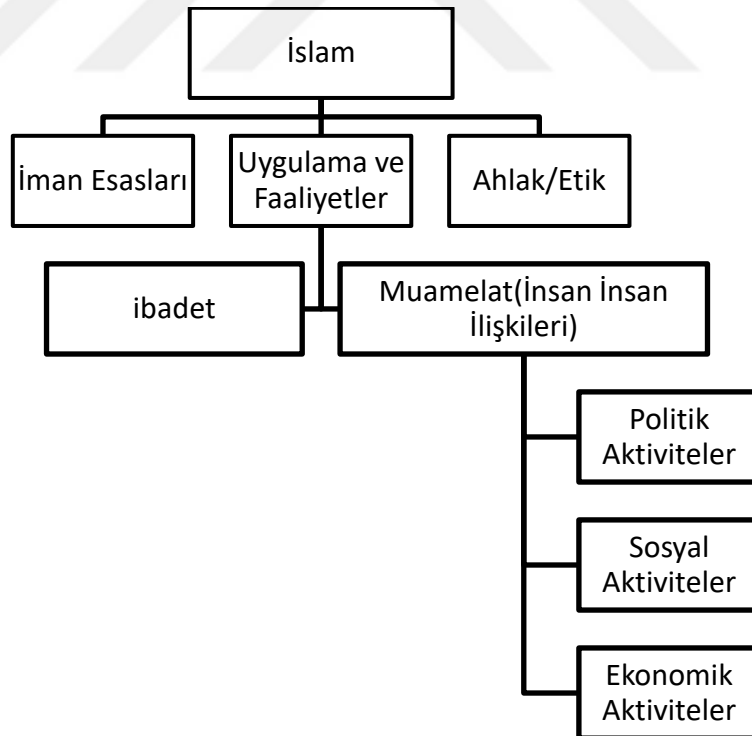
BÖLÜM II

2. İSLAM'DA EKONOMİK FAALİYETLER VE ŞİRKETLER

2.1. İslam'da Ekonomik Faaliyetler

İslam kelimesi sözlükte; teslim olmak, boyun eğmek ve itaat etmek anlamlarına gelir. İstilahî anlamı ise, Allah'ın, son peygamberi Hz. Muhammed (s.a.v) vasıtasıyla bütün insanlara gönderdiği en son ve en mükemmel dindir. Dünyada ve ahirette insanlara huzur ve saadeti kazandıracak hayat şekli, itikadi ve ameli bir düzendir. İslam son dindir ve gelmesiyle birlikte diğer dinlerin hükmü sona ermiştir.

İslam insan hayatının her aşamasını kuşatır. İnsanın aile hayatından, iş ve sosyal hayatına, ticaret hayatından ibadet hayatına kadar her alanı belirleyen kuralları vardır. Müslümanın iktisadi faaliyetleri ve alanı İslam'ın bütünlüğü içinde anlam kazanır ve çok önemli bir yere sahiptir. Ekonomik aktivitelerin bu bütünlük içindeki konumu Şekil 1'de gösterilmiştir (Tunç, 2016, s.75).

Şekil 1: İslam ve Ekonomik Faaliyetler

Bu hiyerarşide ekonomik aktiviteler muamelat başlığı altında yer almaktadır. İslam'ın bu değerler ve esaslar hiyerarşisinin ortaya koyduğu hakikat şudur ki; İslam iktisadı, bu esasların oluşturduğu bütünsellik içinde anlamlıdır. İslam iktisadı ve İslam'da ticari davranışlar, iman esasları, ahlak ve ibadetler gibi diğer unsurlarla etkileşim içindedir ve bu unsurlar karşılıklı olarak birbirlerini beslemektedirler. Daha açık bir ifade ile, İslam iktisadı iman, ahlak ve ibadet gibi unsurlar ile birlikte anlam ve işlevsellik kazanır. Ekonomik faaliyetler diğer değerlerden soyutlanıp, bağımsız olarak tek başına değerlendirildiğinde ve uygulandığında anlamını yitirir. Bu nedenle şu söylenebilir ki, günümüz ekonomik faaliyetlerinde karşılaşılan birçok problemin kaynağı da İslam iktisat ve ticaretini kapitalist sistemin değerleriyle yorumlamak ve uygulamaktır. Unutulmaması gereken şudur ki, İslam getirdiği iman esasları, ahlakı, ibadet ve iktisadi hayatı ile bir bütündür ve bütünün bu parçaları kendi bütünlüğü içinde hakiki fonksiyonlarını icra edebilirler.

2.1.1. İslam'da Asli Kaynaklar

İslam'da hükümlerin çıkarıldığı temel kaynaklar Kitap, Sünnet, icma' ve kıyastır. Bu dört kaynak bütün İslami ilimlerin temel kaynaklarıdır. İslam'da bütün hükümler bu kaynaklara dayandırılarak istinbat edilir. Diğer bir ifade ile hükümler delillerini bu kaynaklardan alırlar. Bunlardan Kitap ve Sünnet temel kaynaklar sayılırken, icma' ve kıyas ise tamamlayıcı kaynaklar olarak kabul edilmektedir (Tabakoğlu, 2013, s.54).

a) Kitap

Kitaptan kastedilen Kur'an-ı Kerim'dir. Bütün şer'i delillerin ve İslam'i hükümlerin kaynağı Kur'an'dır. Diğer kaynaklar Kur'an'ın bütünlüğü içinde ve Kur'an'ın yorumlanmasıyla ortaya çıkmışlardır (Tabakoğlu, 2013, s.54). Peygamber efendimize Allah tarafından Cibrili Emin vasıtasıyla gönderilen ve mana ile nazmı celilden ibaret olan Kur'an ayetlerinin tamamıdır (Bilmen, 1985, s.16).

b) Sünnet

Sünnet Peygamber efendimizin (s.a.v) sözleri, fiilleri ve takrirleridir. Takrir etmek herhangi bir durumun bir söz veya fiili sükut ile karşılanması, dolayısıyla onaylanması demektir. Kitap ve sünnetin kesin hüküm ifade eden ibareleri nas olarak isimlendirilir (Tabakoğlu, 2013, s.54).

c) İcma'

İcma' lügatte ittifak, kasd anlamlarına gelir. İstılahta ise, bir asırda bulunan İslam müçtehitlerinin şer'i bir hüküm üzerinde ittifak etmeleridir. Avamın bir şey hakkındaki ittifakları icma' sayılmaz (Bilmen, 1985, s.16).

d) Kıyas

Bir şeyde sabit olan hükmün benzerini (sabit olan hükmün içtihadî illetini diğer şeyin haiz olması cihetiyle), başka bir şeyde de bir görüş ve içtihat neticesi olarak izhar etmektir. Mesela buğdayın rebevi mallardan olduğu nas ile sabittir. Bir miktar buğday, o miktardan daha fazla buğday ile satılamaz. Bu asıdır. Bu hükmün içtihadî illeti ise keyliyet (bir şeyin tartılabilir olması) ile cinsiyettir. Bu illet pirinçte ve mısırdaki da vardır. Bu da fer'dir. Burada buğdaya kıyas ile pirincin de mısırın da rebevi mallardan olduğuna hükmedilir ki bu bir kıyas meselesidir (Bilmen, 1985, s.16).

2.2. İslam Hukukunda Şirket ve Şirket Türleri

İslam'da şirketler ve hususan mudaraba ortaklığını incelerken Mecelle'den ve Hanefî mezhebinin fıkıh kitaplarından olan, El-Mevsîlî'nin¹ meşhur eseri El-İhtiyar'dan ve AAOIFI İslami-Standart 13'ten (Emek-Sermaye Ortaklığı Standardı) faydalanılmıştır.

El-Mevsîlî, Hanefî mezhebine göre İslam, ibadet ve muamelat (fıkıh) hükümlerini özetlediği bu eseri kaleme almış ve adını da El-Muhtar li'l-fetva koymuştu. Daha sonra bu eseri El-İhtiyar adıyla şerh etti. El-İhtiyar sözlükte "iki şeyden birini diğerine tercih etmek, seçip ayırmak, üstün tutmak" gibi anlamlara gelmektedir. El-Mevsîlî bu eserinde diğer mezheplerde bulunan farklı içtihatlarla da yer vermiştir.

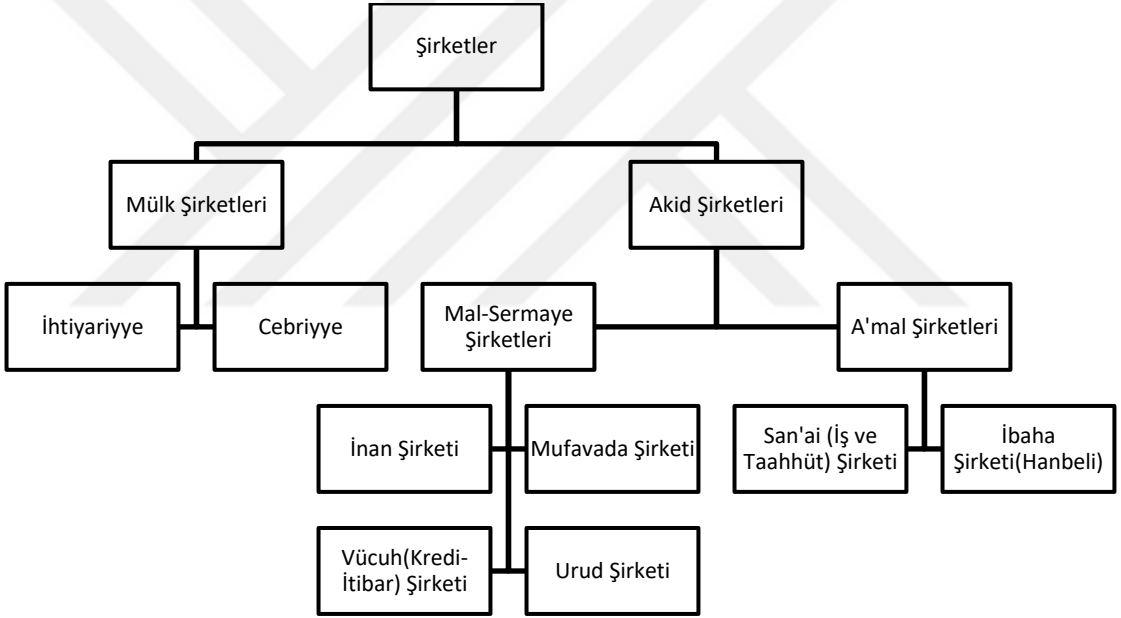
¹ El-Mevsîlî 29 Şevval 599 (11 Temmuz 1203) tarihinde Musul'da (Mevsîl) dünyaya geldi. Temel eğitimini babasından aldıktan sonra Şam'a gitti ve Şam'da Cemalü'd-dîn el-Huseyri'den ders aldı. Bir müddet Kufe kadılığında bulunan Mevsîlî azlinden sonra Bağdat'a yerleşti ve ölünceye kadar Meşhed-i Ebu Hanife'de tedris, telif ve fetva işleriyle meşgul oldu. Fıkıh ve usul alanında zamanın otoriteleri arasında yer alan, alim ve mezhepte kuvvetli görüşleri zayıflarından ayırt edebilecek derecede ilmi yeterliliğe sahip fakihler arasında (ashabü't-temyiz) sayılmıştır. 19 Muharrem 683 (7 Nisan 1284) tarihinde Bağdat'ta vefat etti.

Şirket, Mecelle’de herhangi bir şeyin birden fazla kimseye ait olması ve dolayısıyla bu kimselerin, diğer kimselerin sahip olmadığı bu şey üzerinde sahip oldukları ortaklık hakkı olarak tanımlanmıştır (Mecelle, Md.1045).

Şirketin, Mecelle’de 1045’inci maddenin başında yer alan asli tanımı ise şu şekildedir: “*Fi’l-asl birden ziyade kimselere bir şeyin ihtisâsı ve onların ol şey ile imtiyazıdır.*“ .

Diğer bir tanımda ise; şirket ile bir mal üzerinde, bir işte, karda veya sermaye ile iş ve kar üzerinde en az iki kişinin kendi iradeleri ile bilerek ve isteyerek veya irade dışı bir şekilde ortak olmaları anlaşılır (Şekerci, 1981, s. 81).

El-İhtiyarda şirketler Şekil 2’de gösterildiği gibi, temel olarak mülk ve akit şirketleri ve bunların çeşitleri olarak tasnif edilmiştir.

Şekil 2: El-İhtiyar’da Şirket Türleri

Hanefi mezhebinde Kitabu'l-mudaraba ayrı, Kitabu'ş-şerike yani şirketler kitabı ayrı bölümlerde ele alınmıştır. Bu nedenle yukarıda Şekil 2’de mudaraba gösterilmemiştir. Aynı geleneğe uyarak bu çalışmada da mudaraba ortaklığı üçüncü bölümde detaylı olarak anlatılacaktır.

2.2.1. Mülk Şirketi

Bu tür şirketler, aslında Arapça'da malik olmaktan gelen milk şirketleri olarak geçmektedir. Mülk ise Arapça'da hükümlanlık anlamına gelmektedir. Türkçe'de ise mülk şirketi olarak kullanılmaktadır.

Mülk şirketi, Mecelle'de ortaklığın oluşma sebepleri ile birlikte detaylı olarak şöyle tarif edilmiştir; ortak satın alma veya bir vasiyetin ortaklaşa kabulü veya mirasın birden fazla kimseye kalması veya herhangi bir sebeple bir malın başka bir mala birbirinden ayırt edilemeyecek şekilde karışması ile mal sahiplerin o karışım üzerinde ortak olmaları ile mülk şirketi ortaya çıkar. Mesela, iki kimse bir malı ortaklaşa satın alsın veya biri onlara hibe etse veya biri onlara vasiyet etse ve onlarda kabul etse veya ikisine birden miras kalsa, o mal aralarında ortak mal olur ve kişiler de o mala hissedar ve ortak olurlar. Aynı şekilde iki kişi zahirelerini mesele buğday çuvallarını bilerek ve isteyerek birbirine karıştırırsa veya onlar istemeden bir sebeple çuvalların delinerek buğdayların birbirine karışması ile bu buğday karışımı aralarında müşterek mal olur (Mecelle, Md. 1060).

Mecelle, mülk şirketini aynı bir mal ve bir alacak üzerinde ortaklık olmak üzere iki şekilde tarif etmektedir. Birincisi, muayyen ve mevcut bir mal üzerinde ortaklıktır ki mesela kişilerin bir koyun veya bir koyun sürüsü üzerinde hissedar olarak ortak olmalarıdır (Mecelle, Md. 1067).

İkincisi ise alacakta ortaklıktır. Mesela, iki kişinin başka bir kimsenin zimmetinde olan ve miktarı belli olan alacakları gibi (Mecelle, Md. 1068).

Mülk şirketi, ihtiyari ve cebri olarak iki kısma ayrılır;

- 1) Şirket-i Cebriyye: Bu şirket, ortakların iradeleri veya fiilleri ile ortaya çıkmaz. Miras veya malların gayri ihtiyari bir sebeple karışması sonucunda ortaya çıkar (Mecelle, Md. 1064).
- 2) Şirket-i İhtiyariyye: Bu şirket, ortakların irade ve fiilleri ile ortaya çıkar. Mesela, iki kişinin bir malı isteyerek ortaklaşa satın almaları veya aralarında müşterek olan bir parayı isteyerek bir başkasına vermeleri sonucunda oluşur (Mecelle, Md. 1063).

2.2.2. Akit Şirketleri

Akit şirketleri, iki veya daha fazla kimse arasında bir akde binaen sermayenin ve oluşan faydanın müşterek olduğu şirketlerdir (Mecelle, Md. 1329). Akit şirketleri sermaye (emval) ve a'mal şirketleri olmak üzere iki kısma ayrılır.

2.2.2.1. Sermaye Şirketleri

İki veya daha fazla kimsenin kar ve zarara ortak olmaları şartıyla, ticaret yapmak gibi sermayeyi işletmek üzere her birinin belli bir meblağla sermayeye iştirak etmeleridir. Sermaye şirketleri mufavada, inan, vücut ve urud şirketleri olmak üzere dört çeşittir.

Mufavada şirketi, tam anlamıyla her şeyin eşit olduğu şirket türüdür. Ortakların kendi aralarında her açıdan, tasarrufta, malda, karda, şirketin başlangıcında ve devami esnasında tam bir eşitliğin olması şartıyla kurulan bir şirkettir (Şekerci, 1981, s. 81). Her şeyin eşit olmasını şart koşması nedeni ile kendisine uygulama alanı bulamamıştır.

İnan şirketi ise, belli bir ticaret türünde veya genel olarak ortaklaşa koyulan sermayeyi işletmek maksadıyla, iki veya daha fazla kimsenin sermaye koyup, sermayenin işletilmesi sonucunda oluşan karı aralarında anlaştıkları oranda paylaşmak üzere kurulan bir şirkettir. İnan şirketi, mufavada şirketinde olduğu gibi her şeyde eşitliği şart koşmaması nedeniyle daha esnek bir yapıya sahiptir. Mesela sermaye ve karda eşitliği şart koşmaması gibi mufavada şirketine göre daha uygun şartlarla kurulması nedeniyle, müslüman tacirler tarafından kolaylıkla ve yaygın bir şekilde uygulanmıştır.

Vücut şirketi esas itibariyle itibar şirkettir. Vücut yüzler demektir. Burada geçen "yüz" kelimesi kendilerine sermaye veya veresiye mal verilebilecek saygın, itibarlı kişiler anlamına gelmektedir. Bir insanın yüzü saygın olunca, itibar görünce kurmuş olduğu şirkete "vecahet" kökünden gelen vücut şirketi denmektedir (El-Mu'cemu'l-Vasit, 2004, s.1015). Bu şirket türü, ortaklarda en başta herhangi bir sermaye olmadığı için 'Mefalis' yani müflislerin şirketi olarak da adlandırılmıştır. Bu şu anlama gelmektedir; parası olmayan fakat toplumda saygınlıkları olan kimseler, saygınlıklarını kullanarak sermaye bulabilir veya veresiye mal alıp satarak ortak iş yapabilirler. En başta ortakların alacakları riskler farklı veya eşit olabilir. Diğer bir ifade ile bu şirkette ortaklar borç olarak aldıkları sermaye veya veresiye olarak aldıkları mal

üzerinde eşit veya farklı oranlarda riske katlanabilirler. Kar paylaşımı da üstlenilen bu risk oranlarına göre yapılır.

Dördüncü çeşit sermaye şirketi olan urud şirketi ise ticaret mallarının sermaye olarak kabul edildiği şirketlerdir. Esasında Hanefi mezhebinde şirketin sermayesi nakit para olmalıdır. Ticaret mallarını nakde dönüştürmeden ortaklık yapmak için ise urud şirketi formülü uygulanır. Urud ortaklık yönteminde, ortakların ticari mallarını birleştirerek şirket sermayesi yapmaları ve malların mülkiyetinin, parasal değerleri nispetinde ortakların mülkiyetine geçmesiyle şirket kurulur. Böylece urud yani ticaret mallarından müteşekkil şirket tesis edilmiş olur ki işlemler şöyle yapılır; Öncelikle ortakların, mesela makine ve mallarının parasal değeri hesaplanır ve ortaklar kendi mallarının, toplam malların değerine nispetle ortaklığa dahil edilen her mal üzerinde pay sahibi olurlar. Mesela, ortakların birinde traktör diğerinde römork olduğunu varsayalım. Traktörün fiyatı römork fiyatının beş katı ise, toplamda altı birimlik aynı sermaye olur. Traktör sahibi ortak traktör ve römork üzerinde altıda beş paya sahip olurken, diğer ortak her iki mal üzerinde altıda bir paya sahip sayılır (El-Mevsili, 2002, s.17).

2.2.2.2. A'mal Şirketleri

A'mal şirketleri, san'ai (iş ve taahhüt) ve ibaha şirketi olmak üzere iki türdür. Daha önce kişinin kazancının üç şeyden biriyle helal olacağını belirtmiştik. Birincisi sorumluluğu üstlenilen mal veya sermaye kazancı, ikincisi emek kazancı, üçüncüsü ise sorumluluk almak, yani taahhüt etmek ve riski yüklenmekle elde edilen kazançtır.

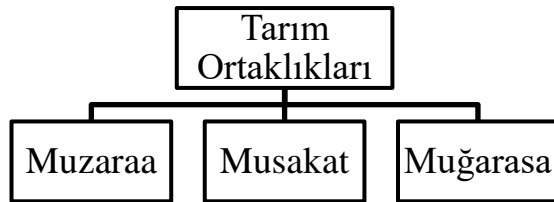
Taahhüt şirketi, ortakların bir işi yapmayı taahhüt etmesi ve kazancı kendi aralarında anlaştıkları oranda paylaşmak üzere kurulan şirkettir. Müteahhitlik faaliyetleri, marangoz veya terzi gibi usta ve sanatkarların emeklerini birleştirerek bir işi taahhüt etmeleri bu kapsamdadır.

İkinci tür a'mal şirketi olan ibaha şirketi ise esasında Hanbeli mezhebinde şirket olarak kabul edilmektedir. Mübah mallar herkesin ortaklaşa yararlandığı mallardır. Mera, orman, mevat arazi, av hayvanları, kaynak ve yağmur suları, sahihsiz arazide biten otlar, ağaç ve meyveler böyledir. Hanefi mezhebinde herkesin ortak olduğu şeylerde şirketin olamayacağı hükmü vardır. Bu hükme ulaşma silsilesi şöyledir; mübah mallara ilk kimin eli uzanırsa mal onun olur. Dolayısıyla burada vekalet batıldır ve vekalet olmayınca şirket de olmaz şeklindedir. Yani mübah mala kim önce ulaşırsa

mal onun olacağı için bu şeylerde şirket olmaz denmektedir. Hanbeli mezhebindeki görüş ise, mübah malların toplanmasında vekaletin ve ortaklığın caiz olduğu yönündedir (Muğni, 1997, s.111-114). Hanefi mezhebinin görüşü, mesela madencilik, petrol arama gibi mübah malların bulunması amacıyla şirket kurulması gibi durumlarda sorunlu durmaktadır. Çünkü burada Hanefilere göre mübah olan maden veya petrole ilk ulaşan işçi ona sahip olacaktır. Devasa yatırımların yapıldığı bu tür şirketlerde bu durumun kabul edilmesi mümkün değildir. Hanefiler bunu maden veya petrol işçisinin kiralanabileceğini dolayısıyla çıkarılan madenin, işçiyi kiralayan maden şirketine ait olacağını söyleyerek aşmaktadırlar. Hanbeli mezhebinde mübah malların çıkarılmasında, vekalet ve şirketin caiz olacağı kabul edildiği için böyle bir sorun yoktur. Günümüzde mübah malların elde edilmesine ilişkin, büyük yatırımlarla kurulacak şirket türlerine ilham olabileceği mülahazasıyla, Hanbeli mezhebinin ibaha şirketine dair bu görüşüne özellikle vurgu yapmaya çalıştık.

2.2.3. Tarım Ortaklıkları

Tarım ortaklıkları Şekil 3'te gösterildiği üzere tarla, bağ-bahçe ve ağaç dikim ortaklığı şeklinde üç kısma ayrılabilir.

Şekil 3: Tarım Ortaklıkları

Muzaraa, Anadolu'da yarıcılık olarak bilinen ve örf haline gelmiş olan bir ortaklık türüdür. Muzaraa, tarla sahibinin tarlasını işleme için bir başkasına vermesi ve ortaya çıkacak ürünü, tarlasını işleyecek olanla en başta belirlenen oranlarda paylaşmasına dayanan bir ortaklıktır. Bir fıkıh terimi olarak şöyle tarif edilir: Bir taraftan arazi, diğer taraftan çalışma olmak üzere, çıkacak ürünün baştan belirlenen oranlarda paylaşılması şartı ile yapılan ortaklık sözleşmesidir (Döndüren, 2005, s. 134). Bu ortaklık elma, limon, portakal gibi meyve ağaçlarının sulama ve bakımı karşılığında

elde edilecek ürünün en başta belirlenen oranda paylaşılması şeklinde olursa musakat olarak isimlendirilir.

Muğarasa ise sözlükte “fidan dikmek” anlamına gelen “gars” kökünden türemiştir. Fıkıh terimi olarak muğarasa ortaklığı ise, arazi ve emek sahibinin ağaç yetiştirilmesi ve yetiştirilecek ağaçlara ortak olması şartıyla boş araziye fidan dikmek üzere yaptıkları akdi ifade eder (TDV İslam Ansiklopedisi, 2005).

BÖLÜM III

3. MUDARABA

3.1. Mudarabanın Tanımı

Mudaraba, bir tarafın (rabbü'l-mal) koymuş olduğu sermayeyi diğer tarafın (mudaribin) emeği ile işletmesi neticesinde elde edilen karı paylaşmak üzere kurdukları ortaklıktır. (AAOIFI, 2002; 2012). Diğer bir ifade ile emek-sermaye ortaklığıdır. Bir tarafın emek diğer tarafın sermaye koyduğu ve sermayenin emek sahibi tarafından işletilmesi ve oluşacak karın kararlaştırılan belli bir paylaşım oranına göre dağıtılması amacıyla yapılan ortaklık sözleşmesidir.

Eğer karın tamamı sermaye sahibine giderse buna bida'a denir ve basit yatırım olur. Eğer sermayeyi işleten karın tamamını alırsa bu anlaşma karz olur. Karz'da, borç veren karı paylaşmaz ve anaparayı hiçbir getiri olmaksızın geri alır.

Allah-u Teala (c.c) Nisa-101. Ayette şöyle buyurmaktadır; “Sefer ettiğiniz (Fe iza darebtum) vakit o küfredenlerin size bir fenalık yapmalarından korkuyorsanız namazdan kısmanız artık size bir günah olmaz muhakkak ki kafirler size açık bir düşman bulunuyorlardır.” Bu ayette geçen darb fiili ile mudaraba aynı kökten türemiştir.

Mudaraba kelimesi fa'ele – yufa'ilu – fi'alen vezninden, “darb” kökünden gelmektedir. Yeryüzünde sefere çıkmak ve seyahat etmek anlamlarına gelir. Mudaraba ortaklığı ile ayette geçen seyahate çıkma arasındaki ilişki şöyle açıklanabilir; bu seferden veya seyahatten maksat mudaraba sözleşmesinde olduğu gibi kar elde etmek ve para kazanmaktır. Peygamber efendimizin (s.a.v) yaşadığı dönemde yerleşik büyük ticaret mekanları ve alışveriş yerleri olmadığı için (kurulu küçük ve iptidai pazarlar olmasına rağmen) tüccarın para kazanmak için pazara mal getirmesi gerekiyordu. Bu amaçla sefere çıkılarak mal getirilmesi veya başka pazara mal götürülmesi ile ticaret yapılarak kazanç elde edilmekteydi.

Hicazlılar ise bu ortaklık türü için mudaraba değil mukarada kelimesini kullanmışlardır. Kırad kesmek anlamına gelmektedir. Kesmekle alakası şu şekilde açıklanabilir; malın sahibi, çalışan kimseye yani mudaribe kardan bir kısmını kesip vermektedir. Bundan dolayı emek-sermaye ortaklığı, Hicaz bölgesinde kesmekten gelen mukarada olarak isimlendirilmiştir (El-Mevsılı, 2002, s.22).

3.2. Mudarabanın Meşruiyeti

Hanefi mezhebinde mukarada değil mudaraba kelimesi kullanılmıştır. Kur'an-ı Kerim'de Müzzemmil suresi 20. ayette şöyle buyurulmuştur: “Kimileri Allah'ın lütfundan nasiplerini aramak için yol tepecek, dünyanın çeşitli yerlerinde dolaşacaklardır.” “Yol tepip dünyanın çeşitli yerlerinde dolaşacaklar” ifadesi ile kastedilenler, yeryüzünde ticari amaçla dolaşanlar ve gerek kendilerinin gerekse ailelerinin nafakasını karşılamak üzere helal kazanç peşinde koşanlardır. Yani yeryüzünde uzaklaşıp gidecekler, para kazanmak ve Allah'ın lütfu ve kereminden kazanç aramak yani ticaret yapmak için sefere çıkacaklardır. Bu ayet-i kerimede “dolaşacaklardır” anlamı verilen “yedribune” fiili ile mudaraba kelimesi “darabe” kökünden gelmektedir.

Mudaraba ahd şeklinde Kuran-ı Kerim'de geçmemektedir. Yeryüzünde para kazanmak için gitmek şeklinde var fakat mudarabanın fıkıh kitaplarında anlatıldığı şekliyle bir mudaraba akdi Kuran-ı Kerim'de yoktur. Aynı şekilde hadislerde de mevcut değildir. Esas itibarıyla şu da söylenebilir; şirketlerin şekilleriyle ilgili naslar da yoktur. Fakat dayandıkları en kuvvetli delillerden biriside şudur; bu tür anlaşmalar, mudaraba akitleri eskiden beri varmış ve buna hiç kimse itiraz etmemiştir. Peygamberimiz (s.a.v) zamanında olmuş, aşap zamanında olmuş, daha sonrakiler zamanında olmuştur. Böyle bir gelenek vardır ve peygamberimiz (s.a.v) bu tür anlaşmaları onaylamıştır. Abdullah bin Abbas parasını mudaraba olarak vermiştir (Beyhaki, es-Sünenü'l-kübra, VI/111).

Hz. Ömer'in (r.a) de bir yetime ait malı mudaraba sermayesi olarak birisine verdiği ve onun da bunu Irak'ta ticaret yaparak değerlendirdiği rivayet edilmiştir (Zeyle'i, Nasbu'r-riyâ, IV/114-115).

İbnü'l-Münzir, mudaraba ortaklığının genel olarak caiz olduğu konusunda alimlerin görüş birliği içinde olduğunu belirtmiştir (El-Mugni, VII/133-134).

Diğer taraftan toplumda da böyle bir ortaklığa ihtiyaç vardır. Gerçekten de insanlar içerisinde zengin olduğu halde ticari tecrübesi ve uzmanlığı bulunmayan kimseler yanında, hiçbir sermayesi olmayan fakat işten anlayan yetenekli kimseler de vardır. İşte her iki tarafın maslahatına olmak üzere böyle bir ortaklığın meşru kılınmasına ihtiyaç olduğu açıktır (Tekmiletü'l-Mecmu', XIV/371).

Eğer insanlar bir şeye şiddetli ihtiyaç duyarsa, olmayan bir şey oluşturulabilir. Çünkü eskiden böyle bir ihtiyaç olmadığı için oluşturulmasına gerek olmamıştır. Fakat şimdi ihtiyaç olursa böyle bir kurumun, organın, yetkinin, sınırlamanın, genişlemenin

konulmasına gerek duyulur. İhtiyaç şiddetli olunca, tarafların maslahatını sağlamak için böyle bir ortaklık türünü ihdas etmek gerekli olur.

3.3. Mudaraba Şartları

Mudarabada, tarafların vekalet verme ve vekaleti alma ehliyetine sahip olmaları şartı aranır. Çünkü bu ortaklıkta taraflardan her biri diğerinin hem vekili hem de müvekkili konumundadır. Bu bakımdan vekalet verme ve başkası adına vekaleten iş yapması caiz olan kimselerin mudaraba sözleşmesi yapmaları da caizdir (AAOIFI, 2012, s. 310).

Mudaraba akdi şu sözlerle gerçekleşir. “Ben bu malları sana mudaraba usulü verdim” veya “Sen bu malı al, bununla amel et, çalıştır, karın nısfı (yarısı) veya sülüsü (üçte biri) senin olsun”. Birinci ifade de mudaraba lafzı açıkça kullanılmışken, ikinci ifade de mudaraba lafzı geçmiyor ama onu tarif ediyor. Bu da caizdir. Çünkü amel lafzı kullanılınca alışveriş onun içine zımni olarak girer. Alışverişin hemen akabinde nısf veya sülüs lafzı zikredilirse, örfte karın yarısı veya üçte biri anlaşılır. Binaenaleyh karın yarısını ya da üçte birini şart etmiş gibi kabul edilir. Hanefi mezhebinde şu şekilde bir fıkıh kaidesi vardır; bir şey eğer örfen biliniyorsa, açıkça şart koşulmuş gibidir (Mecelle, Md. 43).

Mudaraba ortaklığı kural olarak bağlayıcı olmayan (gayr-i lazımi) bir akitlerdir. Çünkü emek sahibi taraf (mudarib), sermaye sahibinin sermayesi üzerinde onun verdiği izne dayanarak tasarrufta bulunduğu için vekil konumundadır. Vekalet akdi ise bağlayıcı olmayan akitler arasında yer alır (AAOIFI, 2012, s. 310). Bunun yanında işe başlanmış ve bir süre geçmiş ise ortaklık bağlayıcılık arz eder. Bu durum şöyle açıklanmıştır; emek sahibi ortak (mudarib), ortaklık konusu işe başlamışsa kurulan ortaklık, şirketin tasfiyesi gerçekleştirilinceye kadar bağlayıcılık arz eder. Çünkü bu aşamadan sonra fesih yetkisinin devam etmesi zarara neden olabilir. Bu durum tarafların bu ortaklık ile güttükleri kar elde etme gayesinin ortadan kalkmasına veya emek sahibi tarafın emek ve çabalarının boşa gitmesine yol açar (AAOIFI, 2012, s. 310).

Mudaraba ortaklığı güven ve emanet esasları üzerine kurulur. Emanet anlayışına dayalı akitlerde emin konumunda bulunan taraf, kasıt ve kusur olmadan elinde bulunan malın helak veya telef olması halinde malın tazmininden sorumlu olmaz. Böyle bir durumda oluşacak zarar, tümüyle sermaye sahibine ait olur. Diğer taraftan sermayenin

etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamak veya sermaye kullanımındaki suiistimali önlemek ve kasıt, kusur hallerinde zararını tazmin edebilmek amacıyla rabbü'l mal, mudaribten sadece bu durumlarda kullanmak amacıyla, yeterli miktarda ve uygun gördüğü şekilde teminat talep edebilir (AAOIFI, 2012, s. 311).

3.4. Mudaraba Türleri

Sermaye sahibi, mudaribin yapacağı işi, zaman, mekan, belli bir pazar ve/veya mal grubu ile sınırlandırabilir. Buna mukayyed mudaraba denir. Herhangi bir kısıt koymaz ise “istediğin şekilde uygun gördüğün bir tarzda kullan” da diyebilir. Buna da mutlak mudaraba denir.

Ancak mudarib, yetki sınırı ne kadar geniş olursa olsun, aşağıdaki şartlara riayet etmekle yükümlüdür (AAOIFI, 2012, s. 300):

- a) Mudaraba ile güdülen kar sağlama gayesini gerçekleştirmek üzere tarafların maslahatını gözetmek ve basiretli tüccar gibi davranmak.
- b) Mudaraba akdinin konusu olan yatırım faaliyeti alanında geçerli olan örf ve teamüle uygun olarak tasarrufları yapmak.

Ayrıca mutlak mudarabada, mudarib ticarete ihtiyaç duyduğu bütün tasarrufları yapabilir. Bu tasarrufların içerisine şunlar da girer; rehin alabilir, rehin verebilir, kiralayabilir, vedia, bida'a, malda ayıp, kusur karşılığında fiyatta indirim yapabilir. Mudaraba malı karşılığında havaleyi kabul edebilir. Mudaraba sermayesinden teberruat, başkasına borç para verme işlemlerini yapamaz. Şirketin malından camiye, fakir fukaraya yardım yapamaz. Dolayısıyla “Uygun gördüğün şekilde işlemleri yapabilirsin! “sözü ikraz ve teberruatı içine almaz.

Mukayyed mudarabada ise işlemler bir belde ile sınırlandırılabilir. Mesela, İstanbul veya Bursa'da ticaret yapacaksın denebilir. Ticaret nevelerinden birisi ile kayıtlanabilir. Mesela sermaye sahibi, sadece kumaş ticareti veya gıda veya döviz ticareti yapacaksın diyebilir. Bunların hepsi emirle kayıtlanmış olur, mudaribin muhalefet etmesi caiz değildir. Mudarib belirtilen şartlara uymazsa tazmin yükümlülüğü üstlenir.

Sermaye sahibi, mudaribe para verip bir sene; mesela 22.05.2016'dan 22.05.2017'ye kadar çalıştıracaksın dediği zaman, o gün geldiğinde ortaklık kendiliğinden münfesih olur. Çünkü mudaraba nihayetinde vilayet kabilindedir. Vilayet yetki vermek, idarecilik demektir. Mesela Vali bir yerin idarecisidir. Birinin bir kimseyi vali tayin etmesi, bir yönetim salahiyeti, tasarrufu vermesi demektir. Vilayetler

şartlarla kayıtlanırlar. Şart gerçekleşirse, vilayet yetkisi ortadan kalkar.

3.5. Mudaraba Sermayesi

Kural olarak şirket sermayesi, nakit olmalıdır. Bununla birlikte nakdi olmayan varlıkların nakit değeri belirlendikten sonra sermaye olarak kabul edilmesi de caizdir. Mudaraba sermayesi olarak alınacak nakit olmayan varlığın nakit değeri belirlenirken sözleşmenin kurulduğu andaki değeri dikkate alınır. Bu varlıkların değerleri uzmanların / bilirkişilerin görüşleri veya tarafların karşılıklı anlaşması doğrultusunda belirlenir (AAOIFI, 2012, s. 300).

Hanefiler sermaye sahibinin, mudaribten sermaye sahibine ait herhangi bir malı (araba gibi) satmasını talep etmesini ve elde edilen nakit parayı ortaklık sermayesi yaparak mudaraba akdi yapılmasını geçerli kabul ederler. Yani sermaye sahibi şahsın parası mevcut değil fakat arabası var ve mudaribe bu arabanın satılmasını ve parasıyla, yani semeniyle mudaraba yapılmasını talep ediyor. Bu şekilde sermaye sağlama yöntemi Hanefi mezhebinde caizdir (Timurtaş, 2002, s.545).

Sermaye sahibi konumundaki tarafın, emek sahibi veya üçüncü taraflardaki alacaklarının mudaraba sermayesi yapılması caiz değildir (Kasani, 1986, s.60).

Akit esnasında sermayenin mutlaka bildirilmesi gerekmektedir. Ya işaret ya da tesmiye yani açık açık söylenerek veya yazılan anlaşma ile yani şu kadar diye sermayenin net olarak belirtilmesi lazımdır. Ayrıca sermayenin mudaribe teslim edilmesi ve mudaribin sermaye üzerinde tasarruf edebilir olması lazımdır (El-Mevsili, 2002, s.23).

3.6. Mudaraba Sözleşmesinde Masraflar

Mudaraba sözleşmesinde, masraflar hakkında belirli tutarda bir limit öngörülmemişse, emek sahibi tarafından gerçekleştirilecek işlerle ilgili olan ve mudarabaya yarar sağlayan hususlarda, mudaribin örfü göre mudaraba ortaklığı çerçevesinde gerekli harcamaları yapması caizdir. Çünkü meşhur Hanefi fıkıh kaidesine göre “örfü göre bilinen hususlar şart koşulmuş hükmündedir”. Mudaraba ortaklığı yapıldığında aslında, örfü ve adete göre ortaklığın faaliyetlerinin yürütülmesi maksadıyla yapılacak masraflar ve harcamalar için izin alınmış sayılır. Bu nedenle örfü göre geçerli olan miktar dikkate alınır (AAOIFI, 2012, s. 315).

Mudarib, mudaraba sözleşmesine istinaden sermayeyi işletmek ve kar elde etmek için, yurt içi ve yurt dışı seyahatler, ulaşım ve konaklamalar gibi faaliyetlerde bulunacak, dolayısıyla bir takım masraflar yapmış olacaktır. Sermayenin işletilmesi maksadıyla yapılan bütün masraflar kardan hesap edilip düşülür. Kar olmadığı zaman ise sermayeden harcanır. Eğer mudarib harcamaları kendi sermayesinden veya bir başkasından borç alarak yapmışsa masrafları daha sonradan şirket sermayesinden alır.

Mudarabanın fasit olması durumunda, mudaribin masrafları mudaraba sermayesinden karşılanmaz. Çünkü bu durumda ortaklık icara hükmünde kabul edilir ve icarada kiralayanın masrafları kendi cebindedir. Yani fasit mudarabada emek sahibi ortak, sadece emeğinin karşılığını emsal ücret olarak almaya hak kazanır.

Mudaraba malından bir kısmı çalınsa veya sel, yangın gibi durumlarda malın bir kısmı telef olsa bu zarar kardan karşılanır. Çünkü kar sermayeyi koruyucudur ve bu nedenle karda mudaribin hakkı olmasına rağmen hasar kar ile karşılanır. Yıldırım düşmesi veya yangın çıkması gibi büyük hasarların olduğu ve karın zararı tamamen karşılayamadığı durumlarda zarar sermayeden gider. Çünkü bu durumda mudaribten kaynaklanan bir ihmal, kasıt söz konusu değildir (AAOIFI, 2012, s. 299).

3.7. Mudaribin Yetkileri ve Tasarrufları

Mudaraba sözleşmesi mutlak olarak kurulmuşsa, emek sahibi bu alanda faaliyet gösteren diğer girişimcilerin yetkisi dahilinde olan her türlü işlemi yapabilir. Bu işlemler kapsamına giren konular şunlardır (AAOIFI, 2012, s. 303-304) :

- a) Mudarib tecrübesini, teknik bilgi ve uzmanlığını kullanarak sermayeyi, basiretli bir tüccar gibi davranarak kar getireceğini düşündüğü meşru yatırımlarda değerlendirebilir.
- b) Mudaribin işlemleri, bizzat kendisi yapabileceği gibi ihtiyaç durumunda, mesela bazı malların satın alınması veya pazarlanması gibi konularda başkalarına vekalet vererek mudaraba ile ilgili işleri temsilciler vasıtasıyla yaptırması mümkündür.
- c) Mudaraba işlemlerini gerçekleştirmek amacıyla, kendisine göre yatırım için uygun gördüğü ve imkanlar dahilinde riskten uzak dönem, yer ve pazarları seçebilir.
- d) Mudaraba mallarını korumak maksadıyla güvenilir bir kişiye saklaması için emanet olarak bırakabilir.

e) Vadeli alış ve satış işlemleri yapabilir.

Ayrıca sermaye sahibinin verdiği izne veya yetkiye dayanmak şartıyla;

f) Mudarib, mudaraba ortaklığına başlangıçta veya mudaraba devam ederken yeni bir sermaye ortağı alabilir. Bu yeni ortak mudaribin kendisi olabileceği gibi, üçüncü bir taraf da olabilir. Katılım bankalarındaki, kayıtsız / mutlak mudaraba sözleşmesi ile açılan katılma hesapları havuzlarına, katılım bankasının kendi sermayesinin ilave edilerek kullanılması aynı çerçevede değerlendirilebilir. Mevcut durumda katılım bankaları her projenin finansmanı için tamamını kendi sermayesinden veya katılma hesaplarından kullanmaktadır. Proje finansmanının bir kısmını kendi sermayesinden, bir kısmını katılma hesapları havuzundan olacak şekilde ortaklaşa bir kullanım yapmamaktadır.

g) Mudaribin, mudaraba amaçlı olarak üçüncü taraflardan yeni sermaye kabul etmesi durumunda, yeni alınan sermayenin kullanımının, mudaribi ilk sermayenin yatırımlarla değerlendirilmesi için gerekli yükümlülükleri yerine getirmesinden alıkoymaması gerekmektedir.

Mudarib bir kısım mudaraba sermayesi ile başkası ile bida'a akdi yapabilir. Bu durumda başkası bu sermayeyi çalıştırır ve karı tamamen mudaribe verir.

Genel hüküm olarak mudarib ticaret yapmakla ve kendisine izin verilen, üzerinde anlaşılan alanda çalışmakla yükümlüdür. Mesela sermaye sahibi, malı verirken ticaret yapılması ve kar elde edilmesi için vermiştir. Mudarib ticaretin gerektirdiği şekilde sermayeyi işletir. Alım satım, diğer ticari işleri yapar, emanet olarak da malı bir yere bırakabilir. Bahsedilen bu işler mudaraba akdi ile aynı seviyede değildir. Akitler hiyerarşisinde mudaraba akdinin altındadır ve bu nedenle bu işlemler mudarib tarafından sermaye sahibinden izin alınmadan yapılabilir. Kaide olarak bir akit kendisinden büyük olanı veya kendisi gibi olanı kapsayamaz. Mesela, mudarib mal sahibinin izni olmadan bir başkasına malı mudaraba olarak veremez. Diğer bir ifade ile bir şey kendisi gibi bir şeyi kendisine tabi kılamaz, çünkü o onun ayarındadır. Bu nedenle mudarib sermaye sahibinin izni olmadan alt mudaraba veya muşaraka akitleri yapamaz.

Sermaye sahibi, kendi açısından birtakım maslahatlar çerçevesinde emek sahibinin tasarruflarına sınır getirebilir. Mudaribin belli bir dönemde, belli bir şehirde veya belli bir şehir içindeki muayyen bir pazarda sermayeyi kullanmasına ilişkin şartlar ileri sürebilir. Aynı kapsamda, sermaye sahibi yatırım yapılacak ticaret alanlarını da

belirleyebilir, sermayenin belli bir sektörde muayyen bir mal veya hizmet veya mal grubuna yatırım yapılmasını talep edebilir. Ancak bu kısıtlamalar ve tayin edilen yatırım alanları, mudarabadan hedeflenen kar elde etme amacını sekteye uğratacak nitelikte olmamalıdır. Mesela, sermaye sahibinin mudaribin yatırım yapacağı malları belirlerken, nadir ve kıt bulunan mallar, mevsimlik/sezonluk mallar gibi ticaret yapmasını ve kazanç elde etme amacını zorlaştıracak unsurlarla belirlememesi gerekmektedir (AAOIFI, 2012, s. 304).

Sermaye sahibi, mudaribe “İstanbul’un veya Türkiye'nin dışına çıkmayacaksın, şu pompalardan başka hiçbir şeyin ticaretini yapmayacaksın “derse mudarib bunlara uymak zorundadır.

Diğer taraftan sermaye sahibinin, emek sahibine şu şartları ileri sürme hakkı yoktur (AAOIFI, 2012, s. 305);

- a) Sermaye sahibi, mudaribe ticari işleri yaparken, mesela alım satım, teslim alma ve teslim etme gibi konularda emek sahibi ile aynı konumda olacak şekilde mudaraba işlerini birlikte yapma şartı ileri süremez.
- b) Sermaye sahibi, emek sahibinin yapacağı her iş için kendisinden izin alması ve işlemler konusunda kendisine danışılarak işin yapılması şartını öne süremez.

3.8. Mudarabada Kar ile İlgili Hususlar

Mudarib, sermaye sahibinin karda ortağıdır. Mudaribin sermayesi emeğidir. Eğer karda ortaklık söz konusu olmazsa o zaman mudaraba olmaz. Muhakkak karda ortaklığın olması şarttır. Mudaraba ortaklığına bakıldığında aslında mudaraba sözleşmesinin içinde birçok akdin hükmünün olduğu görülür. Sermaye ilk verildiği zaman mudaribin elinde emanettir. Çünkü mudarib malikin izniyle onu kabzetmiştir. Mudarib kasıt, taksir ve sözleşme şartlarına muhalif olmadığı sürece ortaklıkta zarar olması durumunda tazminle yükümlü olmaz. Mudarib alışveriş yaptığında yani sermayeyi kullanmaya başladığında ise sermaye sahibinin vekilidir. Çünkü onun namına iş yapmakta ve tasarrufta bulunmaktadır. Kar ortaya çıktığında ise sermaye sahibinin şeriki olmakta, ortağı haline gelmektedir. Çünkü oluşan kardan, en başta oransal olarak anlaşılan kısmı mülkiyetine geçmiş olmaktadır. Daha önce hiç mülkiyeti yok iken kar ile beraber, karda mülkiyeti ortaya çıkmaktadır. Kısaca, mudarib ilk başta sermayeyi aldığı anda emanetçi, çalıştırırken vekil, kar ortaya çıktığında şerik

olmaktadır. Mudarabanın fasit olması durumunda icara akdinin hükümleri uygulanır.

Mudaraba ortaklığında karın ortaklar arasında nasıl paylaşılacağına anlaşmazlığa yol açmayacak tarzda net olarak belirlenmesi gerekir. Ortakların alacağı kar miktarı belli bir tutar veya sermayenin belli bir oranı olamaz ki zaten bu durumda da karın miktarı en başta belirlenmiş olmaktadır. Karın, ortaklık faaliyetleri sonucunda elde edilen karın oransal bir miktarı olması gerekmektedir (AAOIFI, 2012, s. 301). Yani karın üçte biri, yüzde altmış, yüzde otuz, yüzde onu gibi. Mesela diyelim ki “ben bundan on bin lirayı kendime alacağım, sonra ne çıkarsa senin olacak” şeklindeki mudaraba akdi fasittir.

AAOIFI mudaraba standardında, şu şekilde bir kar paylaşım modelinin de caiz olduğu belirtilmektedir; karın sermayenin belli bir oranının üzerinde olması durumunda, bu oran üzerindeki tutarın ortaklardan birisine verilmesi, karın bu oranın altında gerçekleşmesi durumunda ise farklı oranlarda kar paylaşımının yapılması kararlaştırılabilir (AAOIFI, 2012, s. 302). Mesela, %8 üzerinde kar elde edilirse, tahakkuk eden karın %10 olduğunu düşünürsek, karın %8'inin sermaye sahibine, %2'sinin ise mudaribe verilmesi kararlaştırılabilir. Kar %8 veya altında oluşursa, en başta bu duruma göre anlaşılan oranlara göre kar dağıtımı yapılır.

Bütün kar mudaribin olacak şekilde şart koşulmuşsa bu borçtur. Borç her halükarda tazmin edilir. Hükümleri farklıdır. Borcu kabz ettiği anda, borç alanın sorumluluğuna girer. Çünkü mudarabada karın tamamı hak edilmez. Bütün karı mudaribin olacak şekilde şart koşulursa bu demektir ki sermaye sahibi re'su'l-malı mudaribe temlik etmiştir. Temlik edince, verilen mal kişinin mülkiyetine ve sorumluluğuna girer. Bu nedenle kaybolursa, çalınırsa sermayeyi alan sorumlu olur. Bütün kar sermaye sahibinin olacak şekilde bir şart koşulursa sözleşme bida'a sözleşmesi olur.

Tarafların, karın ne şekilde paylaşılacağını kararlaştırmamaları halinde kar paylaşımı şu yöntemlerle sağlanır;

Şayet toplumda bu tarz ortaklıklarda kar paylaşım oranlarına ilişkin bir örf ve teamül varsa bu esas alınır ve kar paylaşımı ona göre yapılır. Mesela, genelde yarı yarıya bir kar paylaşım teamülü varsa, paylaşım buna göre yapılır. Ticari hayatta böyle bir örf ve teamül oluşmamışsa mudaraba sözleşmesi fasit olur. Bu durumda emek sahibi sadece emeğinin karşılığı olarak emsal ücret alır, kar ise sermaye sahibine kalır (AAOIFI, 2012, s. 302).

Mudaraba fasit olursa ecr-i mislin yani mudaribin ne kadara kadar ücret

alabileceği konusunda farklı görüşler mevcuttur. Kanaatimizce, alınacak ücretin miktarının kar ile ilişkisini göstermesi bakımından bu görüşlerden bahsetmek faydalı olacaktır. Görüşler İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e aittir.

İmam Ebu Yusuf, ecr-i mislin tutarının şart koşulmuş olan karın, mesela kar yarı yarıya anlaşılmalı ise, yarısını geçemeyeceği hükmünü vermektedir. Çünkü mudarib akdin başında en fazla zaten bu orana razı olmaktadır. İmam-ı Muhammed göre ise, ecr-i misil tutarı ne kadar olursa olsun verilmelidir diyor. Hatta mudarib hiç çalışmasa bile ücretini alır. Çünkü mesela, akdin fasit olduğu, sermayenin mudaribin elinde birkaç gün kalmasından sonra öğrenilir ise, mudarib yine eciri yani ücreti alır. Burada İmam Muhammed mudaribi ecir-i hasa kıyas etmektedir. Ecr-i has'ta bir hizmetçi evde çalışması için tutulsa, evde çalışsa da çalışmasa da evde olduğu müddetçe ücretini hak eder. İmam Ebu Yusuf ise, kar tahakkuk etmedikçe mudarib ücreti hak edemez demektedir. Sahih mudarabada durum böyledir. Mudarib sermayeyi çalıştırıp, alıp satıp, sonunda fazlalık elde ederse kardan pay alır. Yoksa hiçbir şey alamaz. Akitlerin birçoğu hükmünü sahih akitlerden alır. İmam Ebu Yusuf, fasit mudarabayı sahih mudarabaya kıyas ederek bu şekilde bir hüküm vermektedir.

Sermaye sahibinin, mudaribe iki farklı sermaye vermesi ve sermayelerden birinin karının mudaribe, diğerinin karının kendisine verilmesini istemesi caiz değildir. Aynı şekilde her iki sermayeden elde edilen karın bir dönem emek sahibine, diğer dönemde de sermaye sahibine verilmesinin kararlaştırılması veya karların proje bazlı paylaşılmasının talep edilmesi yani X projesinden elde edilen karın emek sahibine, Y projesinden elde edilen karın mudaribe verilmesinin kararlaştırılması caiz değildir (AAOIFI, 2012, s. 302).

Mudaraba akdi karda ortaklık akdidir. Kar tahakkuk ettiğinde, mudarib karda otomatik olarak pay sahibi olur. Kar sermayenin yavrusudur ve koruyucusudur. Bu nedenle mudaribin oluşan kar üzerinde pay sahibi olması tam bir mülkiyet değildir. Kar, sermayenin kurtarılması ve korunması amacıyla şirketin hakiki veya hükmi tasfiyesi ile kar paylaşımı gerçekleştirilmedikçe ortaklıkta tutulur. Şirket faaliyetleri devam ederken mudaribe kardan, mudaraba süresinin dolmasına kadar veya ortaklık tasfiye edilene kadar avans niteliğinde ve sonradan mahsuplaşmak üzere kardan pay verilebilir. Ancak kesin ve nihai kar paylaşımı, ortaklık varlıklarının satılması ve neticesinde elde edilen satış bedeli üzerinden yapılan hakiki tasfiye (tandid – nakde dönüştürme) işlemine göre yapılır. Veya hükmi tasfiye yapıp yani mudaraba varlıklarının bilirkişilerce gerçeğe uygun değerinin tespit edilip, karın hükmi olarak

dağıtılması da mümkündür. Şirket değerlemesi yapılırken şirketin tahsil edilmesi beklenen nakit değerlerinden tahsili şüpheli olan alacaklar düşülür. Tahsilatların değerlemesi yapılırken, alacağın bugünkü değeri gibi faiz içeren hesaplamalar yapılamaz (AAOIFI, 2012, s. 303).

Mudaraba ortaklığında normalde, sermaye bir taraftan emek ise başka bir taraftan sağlanır. Fakat AAOIFI’de, mudaribin de kendi sermayesini ortaklığa ekleyebileceğini ve bu şekilde muşaraka içinde mudarabaya benzer bir ortaklık modelinin ve kar paylaşımının geçerli olabileceği ifade edilmektedir. Bu durumda mudarib, mudaraba sermayesine kendi sermayesini de ekleyerek, şirkete sermayesiyle şerik (sermaye ortağı) olurken, diğer tarafın sermayesini de işlettiği için mudarib konumunda olur. Böylece ortak olunan bu sermayenin işletilmesinden doğan karın paylaşımı şöyle yapılır; mudarib önce kendi sermayesine düşen karı alır (muşaraka sözleşmelerinde olduğu gibi) ve mudaraba ortaklığının karını ise sermaye sahibi ile kararlaştırdıkları orana göre paylaşır (AAOIFI, 2012, s. 303). Hanbeli mezhebinde yaygın olan ve mudaraba ortaklık türleri içinde sayılan bu şirket tipi ve kar paylaşım modeli, günümüzde yeni tür şirketlerin oluşmasına ilham olabileceği mülahazasıyla ele alınmış ve daha sonraki bölümlerde detaylı olarak anlatılmıştır.

3.9. Mudaraba Ortaklığının Sona Ermesi

Mudaraba ortaklığı, taraflardan birinin ölmesi veya mudaraba sermayesinin helak olması gibi durumlarda sona erer. Ortaklığın feshine dair maddeler, AAOIFI Mudaraba 13 nolu standartta şöyle tarif edilmiştir;

- a) Emek-sermaye ortaklığı, taraflardan birinin tek taraflı iradesi (ortaklığın başlamamış olması şartı) ile veya tarafların karşılıklı anlaşması veya ortaklık süresinin bitmesi hallerinde sona erer. Çünkü mudaraba ortaklığı, taraflarca belirli bir süre kaydı konmadıkça bağlayıcı olmayan (gayri lazımı) bir akittir (AAOIFI, 2012, s. 315).
- b) Mudaraba ortaklığının sona erdirilmesi ana kural olarak, hakiki tasfiye ile ifade edilen tandid yani nakde dönüştürme işlemi ile yapılır. Hükmi tasfiye ile sona erdirilebilmesi ise İslam hukukuna göre bazı hallerde değerlendirilmesinin caiz oluşuna dayanır. Mudaraba ortaklığı, mudaribin teslim aldığı ancak henüz ortaklık için herhangi bir işlem yapmadığı ortaklık

sermayesinin telef veya helak olması halinde son bulur (AAOIFI, 2012, s. 315).

- c) Gerçek kişi mudaribin ölmesi veya tüzel kişi kurumsal mudaribin tasfiye edilmesi durumunda mudaraba ortaklığı sona erer. Çünkü mudaraba ortaklığı vekalet akdi gibidir ve onun özelliklerini taşımaktadır. Vekalet akdi ise vekilin ölmesi ile sona eren bir akittir (AAOIFI, 2012, s. 315).

3.10. Mudarabada Kar Paylaşım Örnekleri

Sermayedarın, sermayesinin alt mudaraba yoluyla kullanılmasına izin verdiğini ve mudaribe “Allah ne rızık verirse aramızdadır, yani ne kazanç olursa ortaklaşa paylaşacağız” dediğini varsayalım. Birinci mudarib bunu bir başka mudaribe vermiş ve “bana düşen karın üçte biri senindir “ demiş olsun. Altı birim kar oluştuğunda sermayedar oluşan karın “Allah ne rızık verirse aramızdadır” dediği için her halükarda yüzde ellisini yani üç birim karını alır. Birinci mudarib ikinci mudaribe kendi kazancının üçte birini şart koştuğu için bunu kendine düşen üç birim kar hissesinden verecektir. Neticede bu ikili mudaraba sözleşmesinde oluşan altı birim karın yarısı sermaye sahibine, iki birim kar birinci mudaribe, geriye kalan tek birim kar ise ikinci mudaribe ait olur.

Aynı şekilde sermayedarın birinci mudaribe “Allah ne rızık verirse aramızdadır, yani ne kazanç olursa ortaklaşa paylaşacağız” dediğini ve birinci mudaribin ikinci mudaribe oluşacak bütün karın yarısını vereceğini söylediğini varsayalım. Bu durumda altı birim kar oluşursa, karın yarısını sermaye sahibi diğer yarısını ikinci mudarib alır ve birinci mudaribe kardan bir şey kalmaz. Mesela, bir terziyi bir dirheme elbise dikmesi için kiralamış olalım. Terzide tutup bir başkasına aynı elbiseyi bir dirheme diktirirse kendisine bir şey kalmaz.

Sermayedarın birinci mudaribe “Allah ne rızık verirse aramızdadır, yani ne kazanç olursa ortaklaşa paylaşacağız” dediğini varsayalım. Birinci mudarib ikinci mudarib ile bütün karın üçte ikisini verecek şekilde anlaşsa ve altı birim kar tahakkuk ettiği zaman yarısını (üç birim kar) sermaye sahibine, dört birim karı yani bütün karın üçte ikisini ikinci mudaribe vermesi gerekmektedir. Fakat altı birim kardan üç birimi sermayedara verdiği ve üç birim kar kaldığı için, birinci mudarib bir birimlik karı kendi cebinden kalan üç birimlik kara ekleyerek ikinci mudaribe toplam altı birimlik karın üçte ikisi olan dört birimlik karı verir. Bu durum şuna benzer, mesela bir terziyi bir

dirheme elbise dikmesi için kiralamış olalım. Terzide tutup bir başkasına aynı elbiseyi bir buçuk dirheme diktirirse yarım dirhem terzinin cebinden gider.

3.11. Günümüzde Uygulanabilecek Mudaraba Kar Paylaşım Örnekleri

Örnek 1: Üçüncü Tarafın Mudarabası

İki ortak olduğunu düşünelim. Başlangıçta;

Birinci ortağın sermayesi: 1.500.000 TL (%75)

İkinci ortağın sermayesi: 500.000 TL (%25)

Sermayelerini üçüncü şahsa %50 ile mudaraba olarak verdiklerini ve mudaribin 1.000.000 TL kar ettiğini varsayalım. Bu durumda 500.000 TL'sini mudarib alır. Kalan 500.000 TL'sini kendi aralarında %75 - %25 sermayeleri oranlarında paylaşırlar. 375.000 TL'si birinci ortağa ve 125.000 TL'si ikinci ortağa düşer. İkinci tur mudarabada birinci ortağın sermayesi: 1.875.000 TL (sermayedeki oranı % 75), ikincinin sermayesi 625.000 TL olur (sermayedeki oranı % 25).

Örnek 2: Ortağın Mudarabası

İki ortak olduğunu düşünelim. Başlangıçta;

Birinci ortağın sermayesi: 1.000.000 TL (%75)

İkinci ortağın mudaribin sermayesi: 0 TL (%0)

Rabbü'l-mal mudaribe 1.000.000 TL versin ve mudarib 1.000.000 TL kazansın. Yarı yarıya anlaşmış ve paylaşmış olsunlar. Mudaraba devam etsin ve ikinci tur mudarabada, mudarib kendi sermayesini de ortaklık sermayesine eklemiş olsun. İkinci turda, rabbü'l-malın sermayesi 1.500.000 TL (%75) olur ve mudarib 500.000 TL (%25) sermayeli ortak haline gelir. Sonra mudaribin, kar yarı yarıya mudaraba şeklinde çalışmaya devam ettiğini ve 1.000.000 TL daha kar kazandığını varsayalım.

Kar paylaşılırken, mudarib önce kardan kendi sermayesinin payını alır (%25'i olan 250.000 TL), kalan 750.000 TL mudarib ile diğer sermaye sahibi arasında yarı yarıya paylaşılır. Yani 375.000 TL'yi her bir ortak alır. İkinci tur mudaraba sonunda, rabbü'l-mal'ın sermayesi 1.875.000 TL olurken, mudarib olan ortağın sermayesi ise 1.125.000 TL olur. Bu kar paylaşımı ile mudaraba yapılmaya devam edilirse mudaribin sermaye payı artarken, diğer pasif ortağın sermaye payı azalacaktır.

Hanbeli mezhebinde mudaraba ortaklığı daha kapsamlı bir surette ve farklı kar paylaşım modelleri ile tarif edilmiştir. Bu nedenle Hanbeli mezhebinde mudaraba ve Hanbeli mezhebine mahsus kar paylaşım modellerinden bahsetmekte fayda mülhaza ediyoruz. Hanbeli mezhebinde mudaraba, Hanefi mezhebinden farklı olarak şirket bahsi içinde izah edilmiş ve şirket-i mudaraba olarak isimlendirilmiştir. Yani Hanbeliler mudarabayı şirket bahsinin içerisinde değerlendirmektedirler. Hanefi mezhebinde ise Kitabu'l-mudaraba ayrı, Kitabu's-şerike ayrı olarak anlatılmıştır. El-Muğni'de mudaraba ortaklığı için kırad tabiri kullanılmaktadır. Kırad, kata' manasında yani kesmek anlamına gelmektedir. Kırad lafzında mal sahibi, sanki malından bir parça kesmiş ve çalıştıracak olana teslim etmiş gibi anlaşılmaktadır (Köse, 2002, s.169). Mudaraba akdi diğer akitlerde olduğu gibi karşılıklı rıza yani icap ve kabul ile gerçekleşir. Bu ortaklıkta icap ve kabul, kar paylaşımı piyasa şartları içinde, piyasada işleyen ticari faaliyetlere göre şekillenir. Dolayısıyla diğer ticari akitlerde olduğu gibi mudaraba şartlarını da büyük ölçüde piyasanın yapısı belirliyor diyebiliriz.

Hanbeli mezhebinde mudaraba ortaklığının farklı modellerinin (sermaye iki taraftan emek bir taraftan veya bir taraftan sermaye iki taraftan emek gibi) kurulmasının günümüzde kurulacak ortaklıklara ilham olabilecek potansiyelleri içinde barındırması nedeniyle, burada detaylı bir şekilde değerlendirilmesinin daha faydalı olacağı düşünülmüştür. Hanbeli mezhebinde mudaraba ortaklığı araştırılırken, İbni Kudame'nin El-Muğni isimli eserinden faydalanılmıştır. İbn-i Kudame meşhur Hanbeli fakih ve usulcusüdür.

Hanbeli mezhebinde mudaraba, beden ve malın iştiraki olarak tanımlanır. Beden emeği temsil eder. Birinci tür mudarabada, taraflardan birisi emeğini diğeri sermayesini ortaya koymakta ve bu şekilde mudaraba ortaklığı teşekkül etmektedir. Bu ortaklık türü, Hanefi mezhebi ve diğer mezheplerde de geçerli olan mudaraba türüdür.

Hanbeli mezhebinde, sermayenin iki ortak tarafından konulduğu fakat sadece birinin çalıştığı veya sermayenin bir ortak tarafından konulup emek sahibi ortak ile beraber çalıştıkları mudaraba türleri de caiz sayılmıştır. Hanefi mezhebinde olmayan bu mudaraba türleri biz müslümanlara günümüz emek-sermaye ortaklıklarında kayda değer açılımlar sağlayabilir. Esas itibari ile kaide olarak belki de şu söylenebilir; birden fazla meşru akit bir araya getirilerek yeni meşru karma akitler oluşturulabilir. İşte Hanbeli mezhebindeki bu ortaklık türleri, şirket ile mudarabanın karışımı gibi görünmektedir. Bu kapsamda, aynı yaklaşımla dayanaklarımızın meşru olması şartıyla

yeni bir şirket türü geliştirilebilir. Günümüz ihtiyaçları göz önünde tutularak, içinde tenakuz içermeyen şartları bir araya getirip daha önce fıkıh kitaplarında olmayan karma bir akit veya ortaklık türü oluşturulabilir.

Yukarıda ifade ettiğimiz gibi Hanbeli mezhebinde mudaraba türleri, Hanefi mezhebinden farklıdır. Birinci tür mudaraba bir taraftan emek diğer taraftan sermaye olacak şekilde gerçekleşir. Bu mudaraba türü Hanefi mezhebindeki mudarabanın aynısıdır. Ortaklar arasında kar paylaşımı Hanefi mezhebi gibi gerçekleştirilir.

Hanbeli mezhebinde ikinci mudaraba türünde iki taraftan da sermaye olmasına rağmen ortaklardan sadece birisi çalışmaktadır. Bu ortaklık Hanefi mezhebinde inan (sermaye-sermaye ortaklığı) şirketi olarak caizdir, mudaraba olarak caiz değildir. Hanbeli mezhebinde caiz olan bu mudaraba ortaklığında, aslında şirket ve mudaraba bir aradadır. Bu tür ortaklıkta kar paylaşımına gelince; mesela iki adam arasında birinden iki bin, diğerinden bin dirhem, toplam üç bin dirhem olacak şekilde bir mudaraba ortaklığı yapmış olsun. İki bin dirhemlik sermayedar diğer sermayedara kendi parasında tasarrufta bulunma izni veriyor. Bu ortaklıkta mudarib olan bin dirhem sermaye sahibidir. Aralarındaki anlaşmada karın yarısı mudaribin diğer yarısında diğer ortağın olacak şekilde anlaşılıyorlar. Altı birim kar oluştuğunu varsayalım. Mudarib, önce kendi sermaye oranı olan üçte biri yani iki birim karı alıyor. Geride kalan dört birim karı kendi aralarında paylaşırken mudarib bir birim daha kar alıyor, toplamda mudarib üç birim, sermaye sahibi diğer ortakta üç birim kar almış oluyor ve sonuçta oluşan kar aralarında yarı yarıya paylaşılıyor. Aslında böylece mudarib kendi sermayesinin kardan karşılığını alırken, pasif olan ortağının sermayesinin karından da bir birim daha emeğinin karşılığı olarak almaktadır. Diğer bir ifade ile burada mudarib sermaye ve emek koymakta, diğer çalışmayan ortak ise sadece sermaye koymaktadır. Böylece mudarib bu ortaklıkta, kendi sermayesine malik olduğu için, arkadaşının sermayesi üzerinde de mudarib olduğu için tasarrufta bulunma hakkını elde edebiliyor. Mudarib, mudaraba sermayesine kendi sermayesini eklemekle kendi sermayesiyle şirket (sermaye ortağı) olmakta, diğer tarafın sermayesiyle de mudarib konumunda bulunmaktadır (AAOIFI, 2012, s.303).

Sermayeleri oranında yani karın üçte biri benim, üçte ikisi de senin diye anlaşılırlarsa o zaman çalışmayan ortağın sermayesi mudaribin elinde bida'a sayılır. Yani bu durumda mudarib hayrına çalışmayan ortağın sermayesini çalıştırmakta ve bu sermayenin karını tamamen çalışmayan ortağa vermektedir. Hanbelilerin burada kullandığı mantık şudur; çalışmayan ortak hissesinden ne kadar az kar alırsa diğerine

verilen o aradaki fark mudaraba olarak değerlendiriliyor. Bunun içerisinde hem şirket hem de mudaraba var diye düşünülmektedir. Çünkü mudaraba birisinin sermayesinin işletilmesinden elde edilen kar diğeri tarafından da paylaşılırsa olur. Ortaklar sermaye koyar ve ortaklardan biri çalışırsa ve karı da sermaye oranlarına göre alırlarsa bu sadece bida'a olur, mudarib hayır yapmış gibi çalışmayan ortağın sermayesini işletmiş olur.

Hanbeli mezhebinde üçüncü mudaraba türünde ise sermaye sadece bir taraftan konulurken iki ortak çalışmaktadır. Mesela birisi sermaye olarak yüz bin lira çıkartıp koyuyor. Beraber çalışıyorlar. Karı aralarında eşit veya farklı oranlarda paylaşabilirler. Sermayesi olan ortağın “ben karın üçte ikisini, sen de karın üçte birini alacaksın” demesi caizdir.

BÖLÜM IV

4. KATILIM BANKACILIĞINDA MUDARABA FİNANSMANI UYGULAMA POTANSİYELİ

4.1. Katılım Bankalarının Fon Toplama Esasları ve Hesap Türleri

Katılım bankaları kanunen zorunlu olan minimum sermaye miktarı ile kurulurlar. Tasarruf sahiplerinden fon toplama yetkisine sahiptirler. Tasarruf sahiplerinden toplanan fonlar, bankanın kendi sermayesi ile birlikte kullanılan fonların esas kaynağını oluşturur. 5411 sayılı bankacılık kanununda katılım bankaları tarafından fon toplamada kullanılan hesaplar şu şekilde tanımlanmıştır;

Özel cari hesap: Katılım bankalarında açılabilen ve istenildiğinde kısmen veya tamamen her an geri çekilebilme özelliği taşıyan ve karşılığında hesap sahibine herhangi bir getiri ödenmeyen fonların oluşturduğu hesapları,

Katılma hesabı: Katılım bankalarına yatırılan fonların bu kurumlarca kullanılmasından doğacak kar veya zarara katılma sonucunu veren, karşılığında hesap sahibine önceden belirlenmiş herhangi bir getiri ödenmeyen ve anaparanın aynen geri ödenmesi garanti edilmeyen fonların oluşturduğu hesapları,

Katılım fonu: Katılım bankaları nezdinde açtırılan gerçek ve tüzel kişilere ait özel cari hesap ve katılma hesaplarında yer alan parayı ifade eder.

Altına endeksli olarak açılan özel cari hesaplar son dönemlerde katılım bankalarında önemli bir hacme ulaşmıştır. 2016 yılı birinci çeyrek itibari ile mevcut katılım bankaları bilançolarında özel cari hesaplar, toplanan fonların yaklaşık olarak %27'sini oluşturmaktadır (Dinç, 2017, s.72). Katılma hesapları TL, altın, USD, EURO cinsinden açılmaktadır.

4.2. Katılım Bankalarında Mudaraba Finansmanı

Katılma hesapları mudaraba esasına göre açılır. Diğer bir ifade ile kar ve zarara katılma esasına göre açılan bu hesaplarda, banka kurumsal mudarib (işletmeci), tasarruf sahipleri ise rabbü'l-mal (sermaye sahibi) konumundadır. Katılım bankasının, katılma hesapları aracılığıyla toplanan fonları meşru olmak kaydıyla herhangi bir kısıt ve şart olmaksızın birçok sektörde, yatırımda ve ticarete kullanma imkanı olduğundan bu mudaraba ortaklığına kanaatimizce mutlak mudaraba denebilir.

4.2.1. Katılma Hesaplarının Özellikleri

Katılma hesaplarını aşağıdaki kriterlere göre gruplandırmak mümkündür:

- a) *Vadelerine göre hesaplar:* 1 ay vadeli, 3 aya kadar vadeli (3 ay dahil), 6 aya kadar vadeli (6 ay dahil), 1 yıla kadar vadeli, 1 yıl ve daha uzun vadeli (1 ay, 3 ay, 6 ay ve yıllık kar payı ödemeli) ve esnek vadeli hesaplardır.
- b) *Para cinsine göre hesaplar:* TL, altın ve yabancı para (uygulamada sadece USD, EURO) cinsinden vadeli hesaplar açılabilir.
- c) *Kar payı ödeme zamanına göre hesaplar:* Vade sonunda kar payı ödemeli, dönemsel kar payı ödemeli, birikimli katılma hesapları ve özel fon havuzlarıdır. Dönemsel kar payı ödemeli hesaplar 1 yıl veya daha uzun vadeli açılırlar. Ancak ara dönemlerde (müşterinin tercihinine göre 1 ay, 3 ay, 6 ay, 1 yıl aralıklarla) kar payı ödemesi gerçekleştirilir. Birikimli hesaplar ise en az 5 yıl vadeli açılabilir. Birikimli özelliklerinden dolayı aylık veya üç aylık dönemlerde hesaba ilave para yatırılabilir. Zamanla büyük meblağlarda birikim oluşturulmaya çalışılır. Özel fon havuzları ise katılım bankalarına mahsus bir üründür ve kesin bir vade içermeksizin muayyen bir projenin finansmanı için toplanan fonlardan oluşur. Katılma hesaplarının oluşturduğu genel havuzlardan ayrı müstakil bir hesap türüdür. Bu hesaplar münhasıran bir projenin kar ve zararının paylaşımı esasına göre işletilir. Projenin tamamlanmasından sonra elde edilen karın veya oluşan zararın taraflarca nasıl paylaşılacağı en başta oransal olarak belirlenir.
- d) *Yatıran kişiye göre:* Gerçek kişiler, özel tüzel kişilikler, kamu kurumları ve yabancı kişiler tarafından açılan katılma hesapları olarak gruplandırılabilir.
- e) *Yurt dışı kaynaklar:* Katılım bankaları, hissedarların koydukları öz kaynaklara ve yurt içinden topladıkları fonlara ilave olarak yurt dışından da kaynak temin ederek reel ekonomiyi finanse ederler. Yurt dışı finansman temini için değişik imkanlar mevcuttur. Katılım bankaları yurt dışındaki faizsiz bankalardan vekalet yoluyla veya belirli bir proje için fon temin ederek, müşterilerine fon kullanırlar. Yurt dışındaki bankalar, ülkemizdeki katılım bankaları nezdinde doğrudan katılım hesabı açabilirler. Nitekim halen başta İslam Kalkınma Bankası olmak üzere birçok yabancı faizsiz banka Türkiye'deki katılım bankalarında katılım hesapları

açmaktadırlar. Yurt dışındaki finansal kurumlardan murabaha sendikasyonu ve sukuk vasıtasıyla fon temin edebilirler (Tunç, 2016, s. 197).

Kanaatimizce belli bir proje için oluşturulan özel fon havuzlarında mudaraba finansmanı potansiyeli mevcuttur. Uzun vadeli olan bu tür projelerin, vade uyumsuzluğu nedeniyle uygulamada zorlukları da olsa, ortaklığa dahil edilen hesapların menkul kıymetleştirilmesi ve bu menkul kıymetlerin devrinin mümkün ve ikincil piyasalarda satılabilir olmasının sağlanması veya uygun vadeli projelerde kullandırılmasının sağlanması bu zorluğu aşacaktır.

Katılma hesaplarına ilişkin önemli bulduğumuz kanun koyucu tarafından belirlenen, kar ve zarara katılma mekanizmasını da burada belirtmemiz yerinde olacaktır. Normalde mudaraba ortaklığında, kasıt ve kusuru olmaksızın mudaribin zarara katılmaması gerekir. Fakat katılım bankaları, katılma hesaplarının işletilmesinden doğacak kar ve zarara katılma oranlarını, zarara katılma oranı kara katılma oranının yüzde 50'sinden az olmamak kaydıyla, para cinsi, tutar ve vade grupları itibariyle ayrı ayrı belirlemektedirler (1 Kasım 2006 tarihli 26333 sayılı, Mevduat ve Katılım Fonunun Kabulüne, Çekilmesine ve Zaman aşımına Uğrayan Mevduat, Katılım Fonu, Emanet ve Alacaklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkındaki Yönetmelik, Md. 6/4).

4.2.2. Katılma Hesapları Kar Dağıtımı

Katılım Bankaları tarafından katılma hesapları yoluyla toplanan fonlar para cinsine ve kar paylaşım oranlarına göre farklı havuzlarda toplanır ve fon kullanmak isteyen müşteriye talep ettiği para cinsine göre ilgili havuzdan kullandırım yapılır. Fon kullanımı neticesinde oluşan kar veya zarar, katılım bankaları tarafından kullanılan kar dağıtım modeline göre ilgili havuza dağıtılır. Bankanın kendi öz kaynaklarından ve özel cari hesaplardan kullandırılan fonların karı ise müşterilere dağıtılmaz, banka hesaplarına aktarılır.

Havuzlara kar dağıtımı aşağıda tarif edilen katsayılar ve formüller çerçevesinde yapılır;

Birim Değer: Havuzların kar ve zarar sonucundaki değişimini yansıtır. Kar elde edildiğinde artan, zarar edildiğinde ise azalan bir ağırlıktır. Günlük veya haftalık olarak hesaplanır. Kar ve zarar kayıtlarının havuzlara yansıtıldığı günlerde türlerine göre

ayrılmış her bir fonda mevcut aktifler toplamının mevcut hesap değerleri toplamına bölünmesi ile bulunur.

Bankanın katılma hesaplarına fon kabul ettiği ilk gün için Birim Değer 100 olarak kabul edilir. Daha sonraki günlerde havuzun işletilmesi sonucunda kar elde edilmesi halinde havuzda mevcut aktif değerler toplamı artar. Kar sebebiyle, artan aktifler toplamının mevcut hesaplara dağıtılabilmesi için yeni Birim Değer bulunur. Yeni Birim Değer, kar veya zarardan banka payına düşen kısım indirildikten sonra, kalan kar ve zarar tutarına bağlı olarak değişir.

Hesap Değeri: Katılım Bankalarının katılma hesaplarına fon kabul ettiği ilk gün, hesap sahibince yatırılan tutarın yukarıda tarif ettiğimiz Birim Değer'e bölünmesi suretiyle bulunur. Sonraki günlerde ise, hesap sahibince yatırılan veya çekilen miktarın Birim Değere bölünmesi ile bulunacak tutarın, para yatırılmışsa para yatıranın hesap değerine eklenmesi, para çekilmişse para çekenin hesap değerinden çıkarılması suretiyle hesaplanan ve katılma hesabı sahiplerinin fon mevcuduna katılma oranını gösteren katsayıdır.

Açılan her hesabın bir hesap değeri vardır. Bu değer, hesaba para yatırıldığında artar, para çekildiğinde ise eksilir. Para yatırma ve çekme işlemleri dışında sabit kalır. Örneğin, katılma hesaplarına fon kabul edilen ilk gün 1.000 TL yatırıldığında, ilk gün Birim Değeri 100 kabul edersek Hesap değeri 1.000/100 yani 10 olacaktır.

$$HD = \text{Yatırılan Fon Tutarı} / \text{Birim Değer}$$

Birim Hesap Değeri (BHD): Katılma hesabının cari değerini belirleyen ve Birim Değer ile Hesap Değerinin çarpılması suretiyle hesaplanan, katılma hesabı sahibinin, üzerinde hak iddia edebileceği tutardır. Birim Hesap Değeri şu formülle bulunur;

$$BHD = BD * HD$$

Hesap Değeri hesap tutarının havuzdaki katılma payını gösterdiğinden sabit kaldığı halde Birim Değer kar ve zarar durumuna göre günlük olarak değişmektedir. Bu iki değer çarpımı BHD'yi verir. BHD, hesap sahibinin talep edebileceği tutar olmakla beraber bu tutarı istediği an talep etme hakkına sahip değildir. Hesabın vadesiyle ilgili hükümler geçerlidir. Katılma hesapları havuzun günlük gelir ve giderleri dikkate alınarak yeni birim değer hesaplanır ve Birim Hesap Değerleri bu yeni Birim Değer kullanılarak hesaplanır.

Yeni Birim Değer hesaplanırken aşağıdaki formül kullanılır;

$$\text{Yeni BD} = \frac{\text{BD} * (\text{HD Toplamı}) + \text{Günlük Kar} - \text{Zarar}}{\text{Hesap Değerleri Toplamı}}$$

BD: Birim Değer

HD: Hesap Değeri

BD*HD Toplamı: Birim Hesap Değerleri Toplamı

Günlük Kar: Fon kullandırılan projelerden o güne tekabül eden kar (Katılma hesaplarının payı olan %80'i)

İade Kar: Vadesinden önce çekilen hesapların birikmiş karları + Kanuni Takip Tahsilatları

Zarar: Kullanılan projelerden oluşan zararlar

Hesap Değerleri Toplamı: Havuzdaki bütün hesapların hesap değerleri toplamı

Katılım bankalarının Kara Katılma Oranı %20 (Zararın en az %10'una katlanır)

Hesap Sahibinin Kara Katılma Oranı %80 (Zararın en fazla %90'ına katlanır)

Örnek olarak, başlangıçta Birim Değerin 100 olduğunu ve A, B, C müşterileri tarafından bankaya sırasıyla 1 ay vade ile 50.000 TL (HD = 50.000/100 = 500), 20.000 TL (HD = 20.000/100 = 200) ve 50.000 TL (HD = 50.000/100 = 500) olacak şekilde toplamda 120.000 TL para yatırıldığını varsayalım. Toplanan fonlar aynı para cinsinden ve aynı paylaşım oranıyla (80-20) aynı havuza aktarılmış olsun. Bu paranın zorunlu karşılıklar için %15'i ayrılсын ve ankes için (para çekme ve yatırma gibi günlük işlemler için bankanın kasasında ve ATM içinde tutmak kaydıyla) ise %10'u kadar kısmı kullanılsın. Bunun haricinde kalan %75'lik kısmı fon olarak kullanılabilir olsun.

$120.000 * \%75 = 90.000$ TL fon kullandırılabilir.

90.000 TL'yi 3 ay vadeli olarak %4 kar marjı ile kullandırdığımızı varsayalım.

$90.000 * \%4 = 3.600$ TL (3 aylık brüt kar olur). Kar paylaşım oranı 80-20 olduğu için bu brüt karın %80'i havuza aktarılır ($3.600 * 0,8 = 2.880$ TL).

2.880 TL üç aylık (90 günlük) kardır ve günlük kar ise iç verim sistemine göre hesaplanmakta ve o günkü değere indirgenerek günlük kar miktarı bulunmaktadır.

Örneğimizde, basitleştirmek amacıyla havuza günlük yansıyacak karı $2.880 / 90 = 32$ TL olarak kullanacağız. Kar dağıtımının anlaşılmasını kolaylaştırmak için genel

karşılıklar gibi giderler ve havuza ait yapılan kanuni takip tahsilatları gibi gelirler ihmal edilmiştir.

Birinci gün yeni Birim Değer şöyle hesaplanacaktır;

$$\text{Yeni BD} = \frac{\text{BD} * (\text{HD Toplamı}) + \text{Günlük Kar} - \text{Zarar}}{\text{Hesap Değerleri Toplamı}}$$

$$\text{Yeni BD} = \frac{100 * (500+200+500) + 32 - 0}{(500+200+500)} = 100,026$$

İkinci gün Yeni BD;

$$\text{Yeni BD} = \frac{100,026 * (500+200+500) + 32}{(500+200+500)} = 100,052$$

Üçüncü gün D şahsı 40.000 TL yatırmış olsun (HD = 40.000 / 100,052 = 399,79 olur)

Üçüncü gün Yeni BD;

$$\text{Yeni BD} = \frac{100,052 * (500+200+500+399,79) + 32}{(500+200+500+399,79)} = 100,072$$

Dördüncü gün A şahsı vadesi dolmadan 50.000 TL olan parasını çeksın.

A'nın birikmiş karı ile parası yani cari Birim Hesap Değeri = 100,072 * 500 = 50.036 TL

Birikmiş karı = 50.036 – 50.000 = 36 TL iade kar olarak havuza değil banka hesaplarına aktarılır.

Beşinci gün Yeni BD;

$$\text{Yeni BD} = \frac{100,072 * (200+500+399,79) + 32}{(200+500+399,79)} = 100,101$$

Altıncı gün E şahsı 60.000 TL para yatırmış olsun.

E şahsının Hesap Değeri = 60.000 / 100,101 = 599,39 olur.

Altıncı gün Yeni BD;

$$\text{Yeni BD} = \frac{100,101 * (200+500+399,79+599,39) + 32}{(200+500+399,79+599,39)} = 100,119$$

Yeni birim değer hesaplamaları bu şekilde hesaplanır. Hesapların vadesi dolduğunda o gün hesaplanan Birim Değer ile her bir hesabın Hesap Değeri çarpılarak, her bir katılma hesabı sahibinin hak ettiği tutar bulunur. Vade tarihinde hesap sahipleri tarafından çekilen veya yatırılan paraya göre, hesapların yeni bakiyesi yeniden havuza girer ve kar dağıtım işlemi devam eder.

4.3. Katılım Bankalarının Fon Kullandırma Yöntemleri

Faizsiz bankacılığın ilk zamanlarında uygulamada, ortaklık esaslı mudaraba veya muşaraka finansmanının kullanılacağı öngörülmüşken, maalesef ortaklığa dayalı finansman yöntemleri sadece fon toplama tarafında kalmıştır. Katılım bankaları fon toplarken mudarib rolünde iken, fon kullandırmada ise sermaye sahibi olarak çeşitli fon kullandırma yöntemleri ile faaliyette bulunmaktadır. Günümüzde faize dayanan kapitalist ekonomi paradigmasının hakim olması, ticari ve finansal sistem içindeki aktörlerin beklentileri ve bu düzen içinde güven temelli ortaklıkların teşkiline dair zorluklar, mudaraba gibi ortaklığa dayalı finansmanın yaygınlaşmasına mani olmuştur. Fon kullandırma yöntemlerinde kahr ekseriyetle murabaha finansmanı kullanılmaktadır.

Murabaha, “artma, kar, ticari kazanç” anlamına gelen “ribh” kökünden türeyen ve “kazandırma, kar hakkı” anlamında kullanılan bir kelimedir. Terim olarak ise bir malın alış fiyatı veya maliyeti üzerine belirli bir kar ilave ederek ve müşteriye maliyet veya alış fiyatı konusunda bilgi verilen satış türünü ifade etmektedir (Durmuş, 2011, s. 59). Murabahanın daha az risk içermesi, taksit ödemelerinde nakit akışı sağlaması, tarafların ne ödeyeceklerini önceden bilmesi, basitliği ve modern insanın ortaklık yerine borca dayalı finansmanı tercih etmesi onun bu kadar çok öne çıkmasına neden olmuştur.

BDDK tarafından, 1 Kasım 2006 tarihinde çıkarılan “Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelik”in 19.maddesinde Katılım Bankalarınca fon kullandırma yöntemleri şu şekillerde tanımlanmıştır;

- a) Kurumsal Finansman Desteği: İşletmelerin kurumsal murabaha ile finansmanıdır. Banka, işletmelerce talep edilen mal ve hizmetleri satıcıya peşin ödeme yaparak müşteri adına alır ve müşteri tarafından kabul edilen karını ilave ederek, malı müşteriye vadeli olarak satar. Bu işlemde satıcı faturayı müşteri adına keser.
- b) Bireysel Finansman Desteği: Bireysel murabaha finansmanıdır. Konut, araç, tüketici ihtiyaçları için bireysel müşteriler tarafından talep edilen mal ve hizmetler, banka tarafından doğrudan satıcıya peşin ödeme yapılarak müşteri adına alınır ve müşteri tarafından kabul edilen karın ilavesiyle vadeli olarak müşteriye satılır. Bu işlemde resmi belge müşteri adına düzenlenir.
- c) Finansal Kiralama: Taşınır ve taşınmaz malların banka tarafından satın alınarak mülkiyeti bankada kalmak şartıyla müşteriye bir süre için kiralanması işlemidir. Bu işlemde ödenen kira ücretleri malın taksitleri niteliğinde olup, süre ve kira ödemeleri sonunda mal sembolik bir bedelle müşteriye satılır.
- d) Mal Karşılığı Vesaikin Finansmanı: Uluslararası ticarete mal karşılığı olarak getirilen vesaik karşılığında uluslararası ticaretin finansmanıdır. Katılım bankası ile fon kullanan müşteri arasında düzenlenecek yazılı bir sözleşme dahilinde mal karşılığı vesaik mukabilinde fon kullandırılması işlemidir.
- e) Kar-Zarar Ortaklığı Yatırımı: Katılım bankalarınca gerçek ve tüzel kişilerin tüm faaliyetlerinden veya belirli bir faaliyetinden veya belirli bir parti malın alım satımından doğacak kar ve zarara katılmak üzere bu kişilere fon kullandırılması işlemidir. Bu yöntem ile fon kullandırmak için, fonu kullanacak olan gerçek ve tüzel kişilerle "Kar-Zarar Ortaklığı Yatırım Sözleşmesi" düzenlenir. Bankalar, fon kullandığı gerçek ve tüzel kişilerin kar ve zararına, sözleşmede belirlenen oranlarda katılır. "Kar-Zarar Ortaklığı Yatırım Sözleşmesi"nde, bankaların kar ve zarardan alacağı pay ve varsa alacağı teminatlar açıkça gösterilir. Bu sözleşmede, projenin

karlılığından bağımsız olarak önceden belirlenmiş tutarda kar garanti edilmesine dair hükümler yer alamaz.

- f) Ortak Yatırımlar: Kanununun 56'ncı maddesinin birinci fıkrasındaki sınırlamalar dikkate alınmak kaydıyla, gelişme potansiyeli taşıyan ve kaynak ihtiyacı olan şirketlerin sermayelerine, taraflar arasında düzenlenecek sözleşme hükümleri çerçevesinde edinilecek ortaklık paylarının en fazla yedi yıl içinde halka arz yoluyla elden çıkarılması şartıyla, katılım bankalarının iştirak edilmesi veya belirli bir yatırımın finansmanı amacıyla oluşturulacak fonlara katılınmasıdır. Sermayeye iştirak şeklindeki yatırımlar için düzenlenecek sözleşmelerde, sermayesine iştirak edilen şirketin yönetimi hususu başta olmak üzere tarafların hak ve yükümlülükleri ile sermayenin halka arz edilmesi sürecine ilişkin hükümlere yer verilmesi zorunludur.

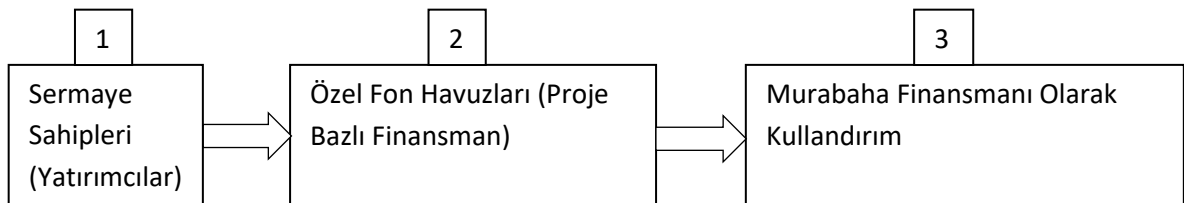
Yukarıda tarif edilen, fon kullandırma yöntemleri içinde, ortaklık ekseninde değerlendirebileceğimiz finansman türleri net olmasa da “Kar-Zarar Ortaklığı Yatırımı” ve “Ortak Yatırımlar” gibi görünmektedir. Bu iki finansman türü haricinde diğer finansman türlerini, katılım bankaları tarafından pratikte uygulanan halleri esas alarak açıklamamıza rağmen, son iki finansman türünü ise kanunda tarif edilen şekli ile bırakmayı tercih ettik. Bu finansman türlerinden kar-zarar ortaklığı, klasik tasnife göre daha çok muşaraka (sermaye-sermaye ortaklığı) ortaklığına benzemektedir. Bununla beraber aynı tanımda geçen bir parti mal alım satımı ise daha çok mudaraba finansmanını çağrıştırmaktadır. Ortak yatırımlar ise daha çok büyüme potansiyeli taşıyan teknoloji tabanlı şirketlere katılım bankalarının uzun vadeli öz kaynak desteği vermesi ve belli bir süre sonunda (kanunda yedi yıl) bu şirketlerin halka arz edilmesi şeklinde tarif edilmiştir. Kanaatimizce, bu tanım tam olarak mudaraba şartlarını içermese de kanundaki mudaraba ortaklığına en yakın tanımdır. Bu açıklamalara dayanarak aslında söylemek istediğimiz, mevzuatta kanun koyucu tarafından mudaraba veya muşaraka ortaklıklarına yönelik olarak net tanımların yapılmadığıdır. Bu nedenle bankacılık kanununda bu ortaklıkların daha detaylı ve net olarak tanımlanması gerekmektedir. Buna ilişkin önerimizi sonuç ve öneriler bölümünde ifade ettik.

4.4. Mudaraba Finansmanı Uygulama Potansiyeli

4.4.1. Katılım Bankaları Özel Fon Havuzları

Katılım bankalarının çalışma prensiplerine daha uygun olan ‘Özel Fon Havuzları’ yönetmelikte şu şekilde tanımlanmıştır; “*Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası’nca tespit edilen vade ve türlerine bağlı kalmaksızın önceden belirlenmiş projelerin veya diğer yatırımların finansmanında kullanılmak üzere müstakil hesaplarda fon toplamak suretiyle vadesi bir aydan daha az olmayan özel fon havuzları oluşturabilir. Bu şekilde toplanan fonlara ait katılma hesapları, vadeleri itibariyle ve diğer hesaplardan bağımsız olarak ayrı hesaplarda işletilir ve toplanan fonlardan diğer vade gruplarına aktarma yapılamaz. Özel fon havuzları ile ilgili olarak, oluşturulmasını ve tasfiyesini izleyen on beş gün içinde Kuruma bilgi verilir. Finansman süresinin sonunda özel fon havuzları tasfiye edilir*” (1 Kasım 2012 tarihli 28454 sayılı, Mevduat ve Katılım Fonunun Kabulüne, Çekilmesine ve Zaman aşımına Uğrayan Mevduat, Katılım Fonu, Emanet ve Alacaklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkındaki Yönetmelik, Md. 7).

Bu hesaplarda toplanan fonlar, münhasıran bir projenin kar ve zararının paylaşımı esasına göre işletilir. Projenin tamamlanmasından sonra elde edilen karın veya oluşan zararın taraflarca nasıl paylaşılacağı en başta oransal olarak belirlenir (Tunç, 2016, s.198). Kullanımı yok denecek kadar az olsa da mevcutta oluşturulan özel proje havuzları daha çok murabaha finansmanı tarzında işletilmektedir. Buna ilişkin süreç aşağıda Şekil 4’te anlatılmıştır.

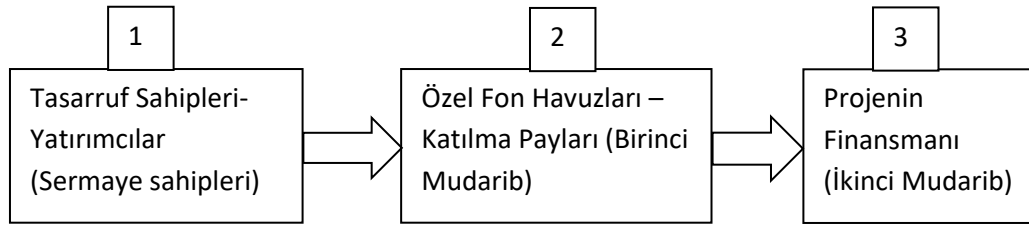
Şekil 4: Özel Fon Havuzları – Murabaha Finansmanı

Özel fon havuzlarında toplanan para, murabaha finansmanı olarak kullanıldığında, peşin alınan malın üzerine kar ilave edilerek, malı talep eden müşteriye vadeli satış şeklinde gerçekleştirilmektedir.

Özel fon havuzlarındaki paranın murabaha finansmanında süreç şu şekilde işler;

1. Sermaye sahipleri ve banka arasında muayyen bir projenin finansmanı için mudaraba sözleşmesi yapılır ve kar/zarar paylaşım oranı kararlaştırılır.
2. Sermaye sahipleri tarafından vadesi belli olan bir proje için açılan özel fon havuzuna miktarı belli olan para yatırılır ve proje için talep edilen miktara ulaşıncaya kadar yeni giriş çıkışlara kapatılır. Yasal zorunluluk nedeniyle banka mevcut durumda zarar oluşması halinde kar paylaşım oranının yarısı kadar zarara katlanır. Mesela, 95-5 (karın %95'i sermaye sahipleri, %5'i mudaribe ait olması durumu) kar paylaşım oranında karın %95'ini sermaye sahibi alırken, zarar durumunda ise banka yani mudarib zararın %5'inin yarısına yani %2,5'lük kısmına katlanır.
3. Özel fon havuzunda toplanan para muayyen bir vade ve muayyen bir proje için kullanılır. Daha önce belirttiğimiz gibi bu fonlara pratikte talebin olmaması nedeni ile çok nadir olarak oluşturulmakta ve genellikle Şekil 4'te olduğu gibi murabaha finansmanı (kurumsal finansman desteği) şeklinde kullanılmaktadır. Yani aslında, murabaha finansmanı olması nedeni ile ne kadar kar elde edileceği sermaye sahipleri ve banka tarafından bilinmemektedir. Zarar ise belli değildir. Vadesi geldiğinde kar kararlaştırılan oranlarda paylaşılır. Zarar olması durumunda ise yine aynı şekilde kararlaştırılan oranlarda zarar paylaşılır. Daha sonra özel fon havuzu tasfiye edilir.

Kanaatimize göre, özel fon havuzlarında toplanan sermaye, proje sahibi olan ve finansmana ihtiyaç duyan müşteriye, mudaraba finansmanı sözleşmesi yapılarak emek-sermaye ortaklığı şeklinde kullanılabilir. Bu durumda banka birinci mudarib, proje yüklenicisi kişi veya kurum ise ikinci mudarib olur. Proje sonunda elde edilen kar müşteri yani ikinci mudarib ile banka arasında kararlaştırılan oranlarda paylaşılır. Bu sözleşmede borca dayalı murabaha finansmanı yerine ortaklığa dayalı mudaraba finansmanının kullanılması, riskli olmasına rağmen murabaha karlılığına nispeten tasarruf sahipleri ve banka karlılığını oldukça artırması nedeniyle tercih edilebilir olacaktır. Bu süreç aşağıda Şekil 5'te anlatılmıştır;

Şekil 5: Özel Fon Havuzları – Mudaraba Finansmanı

1. Katılım bankası tarafından muayyen bir proje için tasarruf sahipleri ve yatırımcılardan finansman talep edilir.
2. Tasarruf sahipleri ve yatırımcılar bu hesaba yatırım yaparlar ve yatırımları nispetinde fondan pay hakkına sahip olurlar. Sermaye sahipleri ile mudaraba akdi yapılır ve bankanın bu parayı işletmesinden sonra elde edeceği karın %80'i (ikinci mudaribin karın %20'sini aldıktan sonra karın kalan kısmı) sermaye sahiplerinin olacak şekilde kar paylaşım oranı belirlenir.
3. Proje için toplanan finansman özel ve müstakil bir havuzda tutulur. Proje için gerekli bütün finansmanın toplanmasından sonra, hesap giriş ve çıkışlara kapatılır ve sermaye sahiplerinden toplanan sermaye, projenin gerçekleştirilmesi için ikinci mudaraba sözleşmesi çerçevesinde proje sahibine yani ikinci mudaribe verilir. Projenin tamamlanmasından sonra, ikinci mudaraba sözleşmesinden banka tarafından elde edilen karın %80'i (ikinci mudaraba ile paranın işletilmesinden elde edilen karın %80'i), hisseleri oranında özel fon havuzunda sermaye sahiplerine dağıtılır. Bu %80'lik karın %20'si banka tarafından alınır. Projede zarar oluşması durumunda ise bu zarar sermaye sahipleri ve mevzuat gereği banka tarafından karşılanır. Mesela, banka ikinci mudarib ile 80-20 kar paylaşım oranında anlaşmışsa, proje sonunda oluşan karın %80'ini banka alır ve banka bu karı asıl sermaye sahipleri ile anlaşılan oranda paylaşır. Zarar durumunda, normalde, bütün zararın sermaye sahipleri tarafından karşılanması gerekirken, yasal zorunluluk gereği banka sermaye sahipleri ile yapılan kar paylaşım oranının yarısı kadar zarara katlanır. Finansman süresinin sonunda özel fon havuzu tasfiye edilir.

Örnekleme gerekirse, projeden 10 milyon TL kar elde edilmiş ise, ikinci mudaraba sözleşmesine göre banka 8 Milyon TL karı alır ve bu 8 milyon TL'nin %80'i

olan 6 milyon 400 bin TL'yi birinci mudaraba sözleşmesine göre havuza aktarır, kalan 1 milyon 600 bin TL'yi kendisi alır.

4.4.2. Mudaraba Sözleşmeli Girişim Sermayesi Finansmanı

Bu finansman türünde, katılım bankaları iki iş modeli ile gelecek vaat eden girişimcileri mudaraba finansmanı kapsamında destekler. Birinci modelde katılım bankaları, halka açık girişim sermayesi yatırım ortaklığı kurar ve bu ortaklık sermayesi ile girişim-teknoloji projelerini mudaraba finansmanı ile destekler. İkinci modelde ise katılım bankası kendi öz kaynakları ile risk sermayesi (Venture Capital) şirketi kurar ve bu şirket üzerinden girişimcileri destekler. Benzer bir model önerisi 2016 yılında yapılan konferansta sunulmuştur (Turan, 2016, İstanbul).

Girişim sermayesi, fon fazlasına sahip olan yatırımcıların, gelişme ve büyüme potansiyeli yüksek olan küçük ve orta ölçekli işletmelerin oluşumu ve faaliyete geçmesi için yaptıkları uzun vadeli bir yatırımdır (SPK, Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklıkları Tanıtım Rehberi, 2017).

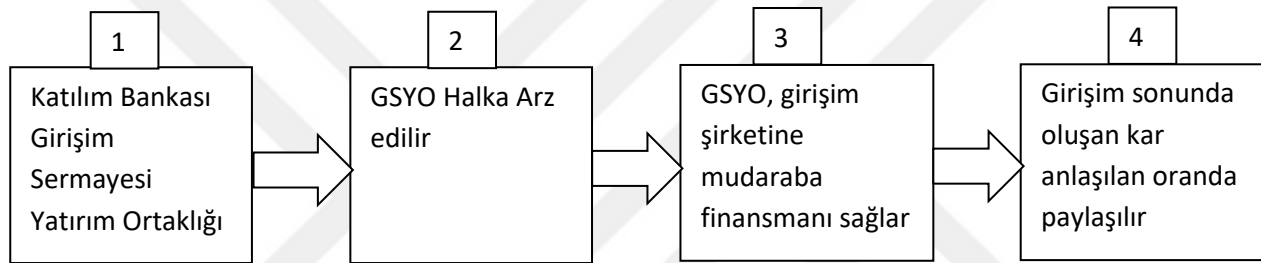
Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklıkları (GSYO), kayıtlı sermaye sistemine göre kurulan ve çıkarılmış sermayelerini diğer bir ifade ile satışı yapılmış hisse senetlerinin temsil ettiği sermayeyi, girişim sermayesi yatırımlarında değerlendiren anonim şirketlerdir. GSYO tarafından oluşturulan portföy, yatırımlar konusunda uzman kadro tarafından yönetilir.

Yaygın bir finansman aracı olan girişim sermayesi (Private Equity), esas itibarıyla teknoloji tabanlı ve katma değeri yüksek üretim stratejisinin benimsendiği ülkelerde, yenilikçi ve gelişme potansiyeli yüksek olan fikir ve şirketleri desteklemek için kullanılmaktadır. Girişim sermayesi, borçlanmaya dayalı konvansiyonel finansmana alternatif olan ve finansman bulmakta zorlanan, geleceği parlak olarak değerlendirilen fikir ve şirketlerin geliştirilmesinde önemli rol oynamaktadır. Günümüzde piyasa değeri milyar dolar seviyesinde olan birçok teknoloji şirketi girişim sermayesi yatırımları sayesinde büyümüşlerdir. Riski büyük olan girişim sermayesi yatırımlarının getiri ve kar potansiyelinin yüksek olması yönü yatırımcılar için cezbedici olmaktadır.

Risk Sermayesi (Venture Capital) fikirlere ve henüz başlangıç aşamasındaki kurulmuş şirketlere yapılan yatırımlar olarak isimlendirilirken, Girişim Sermayesi (Private Equity) ise fikir aşamasında olan yatırımlar da olmak üzere yeni satın almaları,

yeniden yapılandırmaları ve büyüme stratejisi taşıyan 3-10 yıllık şirketlere yapılan büyüme ve genişleme yatırımlarını da kapsar. Bu anlamda girişim sermayesinin risk sermayesini kapsadığı söylenebilir (SPK, Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklıkları, 2016).

Bu modelde katılım bankaları tarafından kurulan GSYO'ların uzun vadeli girişim projelerini finanse ettikleri ve projenin başarılı olması, şirketleşmesi ve şirketinin büyümesinden sonra halka arz edilerek elde edilen karın anlaşılan oranlarda paylaşılacağı ve nihayetinde GSYO'nun girişimden çıkacağı öngörülmüştür. GSYO elde ettiği karı yatırımcılara (rabb'ül mal) sermaye payları oranında dağıtır. Süreç Şekil 6'da gösterilmiştir.

Şekil 6: Mudaraba Sözleşmeli Girişim Sermayesi Finansmanı

1. Katılım bankası GSYO kuruluşunu gerçekleştirir.
2. Kurulan GSYO halka veya nitelikli yatırımcıya arz edilir.
3. GSYO başlangıç aşamasındaki girişim-teknoloji projelerine mudaraba sözleşmesi çerçevesinde finansman sağlar.
4. Girişimin sonunda proje gerçekleştirilir, girişim şirketi fatura kesmeye ve gelir elde etmeye başlar. Büyüme ve gelişme evresinde olan girişim şirketi anonim şirket olarak halka arz edilir. Oluşan kar, mudaraba sözleşmesinde anlaşılan oranda GSYO ve projeyi gerçekleştiren girişimci şirket arasında paylaşılır. GSYO tarafından elde edilen kar da GSYO yatırımcılarına payları oranında dağıtılır. Zarar oluşması durumunda ise, GSYO bütün zarara katlanır, proje sahibi girişimci ise sadece emeğinin karşılığını alamamış olur.

GSYO devam eden projeleri finanse ederken, büyüme potansiyeli gösteren yeni girişim projelerine de mudaraba finansmanı sağlar. Bu modelde GSYO içindeki

hisseler borsada ikincil piyasalarda satılabildikleri için, ortaklık paylarının likidite edilmesi sorunu aşılmaktadır.

Girişim şirketlerine sağlanan mudaraba finansmanı; uzman bir kuruluş olan faizsiz finansal kuruluş tarafından, teminat ve şirket büyüklüğüne bakılmaksızın yeterliliği uygun görülen, özellikle teknoloji üretme hedefi olan her türlü girişime kar/zarar ortaklığı temelinde, “alan uzmanlığı” destekle birlikte öz sermaye şeklinde sağlanan bir finansman türüdür (Bulut ve Er, 2012, s.144).

Girişimcilerin finansmanı için uygulanabilecek ikinci model ise, katılım bankalarının kendi öz kaynakları ile risk sermayesi (Venture Capital) şirketi kurması ve bu şirketin ağırlıklı olarak teknolojik ürün geliştirme girişimlerini mudaraba sözleşmesi çerçevesinde uzun vadeli olarak finanse etmesidir. Diğer bir ifade ile katılım bankası, kurulan risk sermayesi şirketi üzerinden, herhangi bir girişimi tamamen finanse etmekte, en başta girişim sermayesinin tek sahibi konumunda iken, girişimci ise mudarib olarak iş yapmaktadır. Yapılan mudaraba sözleşmesi içinde, yatırımın sonraki aşamalarından tahakkuk edecek kardan mudaribe pay verileceği belirtilir. Burada katılım bankası birinci modelden farklı olarak, melek yatırımcı gibi davranmakta, kurmuş olduğu risk sermayesi şirketi üzerinden girişimi geliştirmekte, girişim şirketinin kendi sermayesi ile kurulmasını sağlamakta ve girişimin yeterli büyümesini sağladıktan sonra, hisselerini satarak girişimden ayrılmaktadır. Şirket kuruluşunda tek sermaye sahibi risk sermayesi şirketi iken (girişimin tek kişilik anonim şirket olarak kurulması durumunda veya mudaribe bedelsiz hissede vererek en başta ortak yapılabilir), yatırımın ilerleyen zamanlarında karın ortaya çıkması ile mudarib karın kendi payına düşen kısmını yeni sermaye olarak şirkete bırakabilir ve ortaklıktaki payını artırabilir. Risk sermayesi şirketi ve girişimci arasında kar şu şekilde paylaşılabilir; girişim şirketi (mudarib) önce sermayedeki payı oranında kardan payını alır ve kalan kar mudaraba sözleşmesi çerçevesinde risk sermayesi şirketi ile girişim şirketi arasında anlaşılan oranlarda paylaşılır. Bu kar paylaşım modelinde, mudaribin öncelikle kendi sermaye karını daha sonra mudarib olarak karını alması, onun daha fazla çalışmasını teşvik edecek ve girişimin başarılı olma ihtimalini artıracaktır.

Bu tür teknolojik girişimlerin başarılı olup büyüme sürelerini 5-7 yıl gibi kabul edersek, katılım bankası risk sermayesi şirketi modelinde, sermayesini 5-7 yıl gibi süre kadar girişim şirketine bağlamaktadır. Bu nedenle GSYO modelindeki gibi paylarını, sermaye piyasalarında da nakde dönüştürme imkanından mahrum kalmaktadır.

4.4.3. Mudaraba Sözleşmeli Yatırım Fonları

Yatırım fonları halktan topladıkları paralar karşılığı, ortaklık payı, tahvil gibi sermaye piyasası araçlarından ve kıymetli madenlerden oluşan portföyleri yönetirler. Her bir yatırımcı fonun sahip olduğu portföyün bir kısmını temsil eden katılma payını alarak fon portföyüne ortak olurlar (SPK, Yatırım Fonları, Tanıtım Rehberi). Mudaraba akdi perspektifi içinde değerlendirirsek, yatırım fonuna para yatıranlar rabb'ül mal, fonu işleten ise mudarib konumundadır.

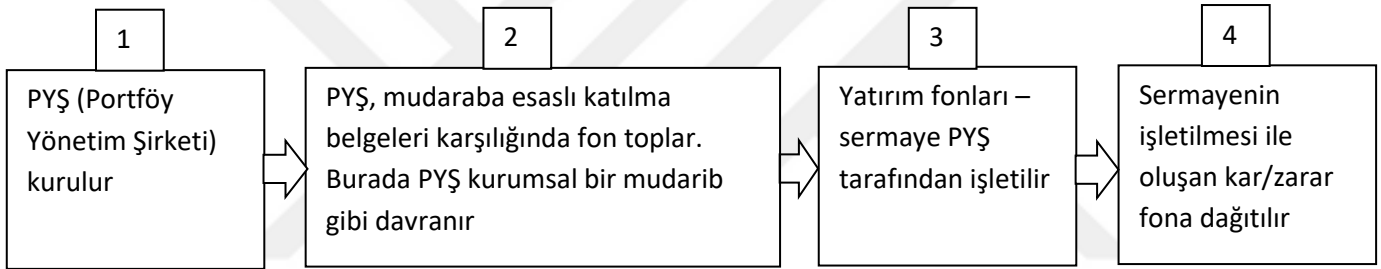
6362 “Sayılı Sermaye Piyasası Kanunu”nun 51.maddesinin 1.fıkrasında, tasarruf sahiplerinden fon katılma payı karşılığında toplanan para ya da diğer varlıklarla, tasarruf sahipleri hesabına, inancılı mülkiyet esaslarına göre Kurulca (Sermaye Piyasası Kurulu) belirlenen varlık ve haklardan oluşan portföy veya portföyleri işletmek amacıyla portföy yönetim şirketleri tarafından fon iç tüzüğü ile kurulan ve tüzel kişiliği bulunmayan mal varlığı olarak tanımlanmıştır.

Yatırım fonları, tasarruf sahiplerinin birikimlerini bir havuz içerisinde toplayan, riskin dağıtılması ve profesyonel yöneticiler tarafından inancılı mülkiyet esasına göre yönetilmesine dayalı olan kolektif bir yatırım aracıdır. Yatırım fonlarının tüzel kişiliği yoktur. Bu nedenle inancılı mülkiyet esasını ihdas edilmiştir. İnançlı mülkiyet esasını ile tasarruf sahipleri, fonla ilgili işlemleri yapma yetkisini fon kurucusuna verirler. Bu yetki devri fon iç tüzüğü ile olur. Yatırım fonlarının kurucusu fonu bu sözleşme (iç tüzük) çerçevesinde ve tasarruf sahiplerinin haklarını koruyarak yönetmek ve yönetmek zorundadır. İnançlı mülkiyet esasınca sermaye sahipleri tarafından fon kurucusuna (mudarib) emanet edilen fon mal varlıklarının, kurucunun borçları nedeniyle rehnedilmesi, teminat gösterilmesi ve alacaklılar tarafından haczedilmesi yasaktır. Kanun koyucu muhtemel suistimallere karşı tüzel kişiliği olmayan fon mal varlıklarının kurucunun mal varlığından ayrı olarak, takas ve saklama bankası hesaplarında tutulmasını zorunlu kılmaktadır.

Kurucunun sahip olduğu her bir yatırım fonu için takas ve saklama bankasında ayrı bir hesap açılır. Kurucu fonların biri lehine, diğeri aleyhine sonuç doğuracak iş ve işlemlerde bulunamaz. Fon iç tüzüğü fona yatırım yapan tasarruf sahipleri ile fon kurucusu arasında bir sözleşme niteliği taşır. Fonun katılma paylarının alım-satımı, fon portföyünün hangi esaslara göre yönetileceği, fon kurulunun görevlerinin neler olduğu, fon portföyünden yapılabilecek harcamalar ve fon portföyünün nasıl değerlendirileceği

fon iç tüzüğünde yer alır. Aslında bir anlamda fon iç tüzüğü fon yöneticisi konumunda olan mudarib ile yatırımcılar arasında mudaraba sözleşmesi niteliğindedir.

Yukarıda özelliklerini açıkladığımız mevcut yatırım fonları, farklı türde (girişim sermayesi yatırım fonları, gayrimenkul yatırım fonları vb.) olmaktadır. Burada amacımız yatırım fonlarının detaylı analizi değil, katılım bankaları tarafından mudaraba usulüyle nasıl uygulanabilecekleri hakkında teorik bir çerçeve sunmaktır. Bu perspektiften baktığımızda, yatırım fonlarının katılım bankaları tarafından muşaraka, vekalet ve mudaraba sözleşmeleri esasında uygulanabilmeleri mümkün iken, burada sadece mudaraba esasında nasıl uygulanacağı anlatılmıştır. Mudaraba esaslı yatırım fonu uygulamasında, katılım bankası bir portföy yönetim şirketi kurarak, toplanan fonların meşru bir şekilde değerlendirilmesini sağlar. Fonun kurulması ve yönetilmesi süreci aşağıda Şekil 7’de açıklanmıştır.

Şekil 7: Mudaraba Sözleşmeli Yatırım Fonları

1. Katılım bankası PYŞ (Portföy Yönetim Şirketi) kurar.
2. PYŞ katılma belgeleri karşılığında fon toplar.
3. Toplanan sermaye, PYŞ tarafından meşru sermaye piyasası araçlarında, emtia, altın ve kıymetli maden piyasalarında, gayrimenkul alım satımında işletilir. Sermaye işletilirken bankanın veya varsa PYŞ'nin danışma kurulu tarafından belirlenen şartlar dikkate alınır.
4. Oluşan kar ve zarar fon havuzuna dağıtılır. Kar elde edildiğinde katılma belgeleri karşılığında alınan payların değeri artar. Zarar oluşursa katılma paylarının değeri düşer.

Yatırım fonlarının ayrı bir tüzel kişiliğe sahip olmadığını belirtmiştik. Normalde portföy yönetim şirketi tarafından fon için ödenen denetim ücreti, saklama ücreti, noter ücreti, kurul ücreti gibi yasal olarak ödenmesi zorunlu olan masraflar fonun içinden fon

yönetim ücreti ile beraber alınır. Diğer bir ifade ile yatırım fonu yöneticileri fona para kazandırmaları da fon yönetim ücreti alırlar. Fakat mudaraba esaslı işletilen yatırım fonlarında, fonda kazanç oluşursa fonu işleten yani mudarib sadece kardan pay alır, zarar oluşması durumunda ise fondaki katılma paylarının değeri düşer ve fonu işleten mudarib herhangi bir kazanç elde edemez. Zarar sadece fona para yatıran sermaye sahipleri tarafından karşılanmış olur.

4.4.4. Mudaraba Sözleşmeli Borsa Yatırım Fonları

Borsa yatırım fonları, “28834 sayılı *Borsa Yatırım Fonlarına İlişkin Esaslar tebliği*” 4.madde birinci fıkrasında, “Borsa yatırım fonu, katılma payları BİAŞ’da işlem gören, fon portföyünün kompozisyonunu yansıtacak şekilde portföyde yer alan varlıkların veya sadece nakdin teslimi suretiyle katılma payı oluşturabilen ya da katılma paylarının iadesi karşılığında söz konusu katılma paylarına karşılık gelen varlıkların veya sadece nakdin alınmasına imkan veren, tasarruf sahipleri hesabına, inançlı mülkiyet esaslarına göre portföy işletmek amacıyla portföy yönetim şirketleri tarafından bir iç tüzük ile kurulan ve tüzel kişiliği bulunmayan mal varlığıdır.” Şeklinde tanımlanmıştır. Fon Kurul tarafından uygun görülen bir endeksi takip etmek üzere kurulur.

Borsa yatırım fonları, pay senetleri gibi gün içinde borsada alınıp satılabildikleri için diğer yatırım fonlarına göre daha kolay nakde çevrilebilmekte ve fiyat hareketleri canlı takip edilebilmektedir.

BYF’ler bir endekse dayalı olarak çıkarılmakta ve baz aldığı endeks kapsamındaki menkul kıymetlere endeksteeki ağırlıkları oranında yatırım yapmaktadır. Bu sayede örneğin BIST Katılım endeksine yatırım yapmak isteyen bir yatırımcı, endeksteeki payların hepsine yatırım yapmak yerine, BYF’ye yatırım yaparak söz konusu endekse yatırım yapma imkanı bulmakta ve endeksin getirisinden yararlanabilmektedir.

BYF modelinde katılım bankası, kurmuş olduğu portföy yönetim şirketi üzerinden mudaraba sözleşmesi ile yatırımcılardan para toplar ve meşru bir endeksteeki menkul kıymetleri satın alarak borsa yatırım fonunu oluşturur. BYF’ler baz aldıkları endeksteeki enstrümanların getirisini ve zararını fona yansıtır. BYF katılma belgeleri, aracı kurumlar vasıtasıyla Pay Piyasası’nda alınıp satılabilmektedir. BYF’lerde toplanan sermaye, yatırım fonlarında olduğu gibi mudaraba sözleşmesi ile yönetildiği

için, fonda kar oluşursa fon işleten yani mudarib kardan pay alır, zarar oluşması durumunda ise fondaki katılma paylarının değeri düşer. Dolayısıyla zarar sadece fona para yatıran sermaye sahipleri tarafından karşılanır. Fon yönetim ücretinin olmaması yatırımcılar için mudarabaya dayalı fonları cazip kılabilir. Diğer taraftan fon yönetim ücretinin alınmaması, fonun karlı işlerde değerlendirmesi hususunda mudarib üzerinde baskı oluşturur.

4.4.5. Mudaraba Sözleşmeli Sukuk Finansmanı

Sukuk, modern finanstaki menkul kıymetleştirme işleminin (securitization) İslami finanstaki karşılığıdır. Arapça’da sertifika veya vesika anlamına gelen “sak” kelimesinin çoğuludur ve sertifikalar anlamına gelmektedir. İslami finasta kullanılan pek çok terimde olduğu gibi sukuk da aslında İslami finansla ortaya çıkmış bir terim değildir. Sukuk adı verilen kağıtların İslam medeniyetinin ilk dönemlerinden bu yana müslüman tacirler tarafından ticari yükümlülükleri göstermek için kullanıldığı bilinmektedir. Dolayısıyla eski tarihlerde kullanılmış olan sukuk ile günümüzde İslami finans içinde kullanılan sukuk birbirlerinden farklı fonksiyonlara sahip terimlerdir (Yanpar, 2015, s. 203).

Sukuk finansmanı, AAOIFI tarafından 17.standart olarak “Yatırım Sertifikaları” başlığı altında aşağıdaki şekilde tanımlanmıştır:

“Yatırım sertifikaları, mevcut mal (ayn), menfaat veya hizmet ya da belirli / mevcut bir proje veya özel bir yatırım faaliyeti halinde bulunan varlıklar üzerinde şayi ortak mülkiyeti ifade eder şekilde ve birbirine eşit değerde ihraç edilen sertifikalardır. Ancak bu sertifikalar (sukuk), sertifika bedelleri tahsil edildikten, ihraç gerçekleşip halka / yatırımcılara arz tamamlandıktan ve bunlar ihraç edildikleri amaç için kullanılmaya başlandıktan sonra varlıklar üzerinde eşit değerde ortak mülkiyet ifade ederler” (AAOIFI, 2002;2012, s. 370).

Geniş bir alanda, mesela mevcut olan mallarda, menfaat, hizmet, belli bir proje veya belli bir yatırım faaliyeti üzerine birçok sukuk türleri inşa edilebilir. Günümüzde İslami finansal piyasalarda, İslam hukukunda geçerli akitler (mudaraba, muşaraka, icara, selem, istisna vb.) esas alınarak sertifikalar ihraç edilmektedir.

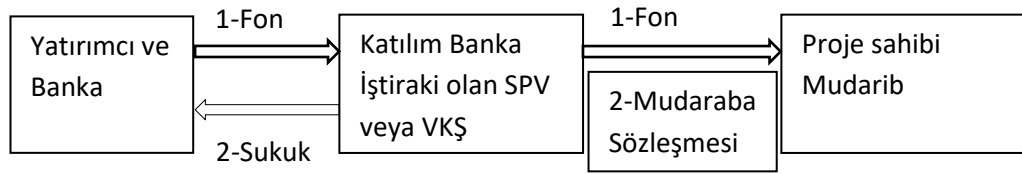
Sermaye Piyasası Kurulu’nca 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu’nun (SPK) 61 inci maddesi ile 130 uncu maddesinin üçüncü fıkrasına dayanılarak, “Kira Sertifikaları Tebliği (III-61.)”, 07.06.2013 tarihli ve 28670 sayılı Resmi Gazete’de

yayımlanmıştır. Tebliğde sahipliğe, yönetim sözleşmesine, alım-satıma, ortaklığa ve eser sözleşmesine dayalı sukuk türleri de belirtilerek, bunlara ilişkin özel hükümlere yer verilmiştir.

Sukuk ihracı, SPK tarafından belirlenmiş prosedürlere göre yapılan ve içinde birçok aktörün role aldığı bir süreçten oluşmaktadır. Mudaraba bazlı önerdiğimiz süreçte katılım bankası tarafından SPV (Özel Amaçlı Şirket) şirketinin kurulmuş olduğu ve ihraç işlemlerinin SPV şirketi üzerinden gerçekleştirildiği kabul edilmektedir. Süreçte rol alan aktörler şunlardır;

- a) Yükümlü Şirket: Bir proje veya bir işin yapılması için fon talep edendir (Mudarib).
- b) Yatırımcılar: Sukuk satın alan sermaye sahipleridir (Rabb'ül mal).
- c) SPV (Special Purpose Vehicle): Sukuk ihraç eden şirkettir. Özel amaçlı şirket olarak isimlendirilir. Yükümlü şirket ile yatırımcılar arasındaki ilişkileri yönetir.
- d) Danışma kurulu: Yapılan işlemlerin meşruiyetine onay veren kuruldur.

Projenin sonunda elde edilen kar, fonu sağlayan sermayedar ile fonu kullanan girişimci tarafından önceden belirlenen orana göre paylaşılır. Projede getiri garantisi yoktur. Girişimcinin bir kasıt veya kusuru, ihmali, anlaşma şartlarını ihlali, kötü niyeti veya hukuka aykırı eylemleri söz konusu olmadığı sürece, projenin zararı tamamen sermayedar tarafından karşılanır. Önerdiğimiz modelde bir projenin mudarabaya dayalı sukuk sözleşmesi ile finansmanı Şekil 8'deki gibi yapılır.

Şekil 8: Mudaraba Sözleşmeli Sukuk İhraç Süreci

1. Yükümlü şirket veya gerçek kişi taahhüt ettiği projenin finansmanı için fon talebinde bulunulur ve SPV finansman için mudarabaya dayalı sukuk ihraç eder.
2. İhraç edilen sukuk yatırımcılar tarafından satın alınır. İsterse katılım bankası kendi öz kaynakları ile veya özel fon havuzu açmak suretiyle fon toplayarak

mudaraba sözleşmesi ile projeyi finanse eder. Yatırımcılar veya banka istedikleri zaman sertifikaları ikincil piyasalarda satabilirler.

Proje bitiminde oluşan kar, proje sahibi mudarib ile sermaye sağlayanlar (yatırımcı ve katılım bankası) arasında paylaşılır. Bu modelde katılım bankası tarafından kurulmuş olan SPV ihraç işlerini yapar ve aracılık faaliyetinden dolayı sabit bir yönetim ücreti veya oluşan kardan pay alır.

Sukuk, bankaların ve işletmelerin likidite temin etmelerini sağlayan önemli bir enstrümandır. Yatırımcılar açısından ise önemli bir yatırım aracıdır. Mudaraba sukukun ikincil piyasalarda satılabilir veya başkasına devredilebilir olması, yatırımcılar için de sukuku likit kılan ve daha fazla talep edilen bir yatırım aracı olmasını sağlamıştır.

Sukuk mikroekonomik açıdan finansmana ihtiyaç duyan işletmelere, sukuk ihracı ile varlık kiralama şirketlerine (VKŞ) ve buna aracılık eden kurumlara fayda sağlarken; makroekonomik açıdan, büyümeye ve istihdama katkı sağlamakta, ödenen vergi ve sosyal güvenlik primleri nedeniyle vergi ve parafiskal gelirlerin artırılmasına imkan vermektedir (Söyler, 2016, s.24).

Günümüzde sukuk ile ilgili tartışmalar ve yapısına ilişkin yapılan eleştiri ve analizler çalışmamızın kapsamı dışındadır. Fakat şunu vurgulamak faydalı olacaktır ki, sukuk işlemlerinin hem ihraç hem de idare ve tasfiyesi sırasında fihhi kurallara uygunluğunun denetlenmesi çok önemlidir. Sukuk sözleşmelerinin, İslam'da kar ve kazancı meşru kılma sebeplerinin en önemlilerinden biri olan ticaret veya ortaklıktaki risk faktörünü tamamen ortadan kaldıran muameleye dönüştürülmesinden kaçınmak gerekmektedir (Durmuş, 2010, s. 156).

4.4.6. Kısa Vadeli Ticari Al-Sat Projelerin Kısa Vadeli Finansmanı

Kısa vadeli ticari faaliyetlerin mudaraba ile finansmanıdır. Burada esas olarak sermayesini kendi işine bağlamış ve kredi bulmakta zorlanan tüccarın bir parti mal alım ve satımı üzerine inşa edilen bir finansman türünden bahsetmekteyiz. Diğer bir ifade ile banka murabaha kredisi vermek yerine mudaraba finansmanı ile bu projeyi finanse eder ve kardan payını anlaştıkları oran üzerinden (mesela %70 gibi) alır. Banka açısından elde ettiği bu kar oranını murabaha finansmanı ile elde etmek mümkün değildir.

Katılım bankaları tarafından mudaraba finansmanı ile fon kullandırılan proje sayısı yok denecek kadar azdır ve katılım bankalarının bu konudaki tecrübeleri de

olumsuzdur. Bu tecrübeler mudaraba finansmanına mesafeli yaklaşımlarına neden olmaktadır. Güven ve risk faktörü iş ortaklıklarının en önemli unsurlarındandır. Güvene dayalı bir finansman modeli olan mudarabanın da riskinin azaltılması ve yaygınlaştırılması için kanaatimize göre katılım bankaları, ticaret ve sanayi odaları ile Tüsiad, Müsiad gibi iş adamları dernekleri veya odalar ile birlikte çalışabilir. Öncelikle mudaraba modelinin tanıtılması için bu kuruluşlarla ortak çalışmalar yapılır. Dernek veya oda üyesi iş adamı mudaraba finansmanı kullanmak isterse, katılım bankası mudaraba finansmanı kullanma liyakatı ismi altında ilgili dernekten referans belgesi isteyebilir. Bu referans bir anlamda, iş adamı veya mudaribin basiretli bir tüccar gibi davranacağına ilişkin bir referans olacaktır. Banka nihai değerlendirmeyi yapar, fonu kullanacak müşteri ve tahsilatın yapılabilirliğine ilişkin olarak müşterinin malı satacağı alıcının da istihbaratını yapar ve mudaraba finansmanı kararını verir.

Katılım bankası bu modelde, bir parti malın alım satımı şeklinde yapılacak olan bir ticaret için çeşitli sebeplerle finansman temin edemeyen referanslı tüccarlara borca dayalı murabaha finansmanı yerine, ortaklığa dayalı mudaraba finansmanı sağlar. Böylece katılım bankası, sermaye sahibi olarak ticaret işinden elde edilen karın büyük bir kısmını alır ve konvansiyonel murabaha finansmanından elde edeceği kazancın çok üstünde kar elde eder ve bunu tasarruf sahipleri ile paylaşır.

4.4.7. Kitle Fonlama (Crowdfunding) Platformu

Kitle fonlaması, girişimcilerin iş fikirlerini ve projelerini gerçekleştirmek için kitle fonlama platformları üzerinden halktan para toplamak suretiyle iş fikirlerine veya projelerine finansman sağladıkları bir yöntemdir.

26 Aralık 2016 tarihinde, hükümetin Meclis'e sevk ettiği ve Sermaye Piyasası Kanunu'nda değişiklik yapan 8 maddelik yasa tasarısıyla uygulamaya alınması planlanan kitle fonlaması yöntemiyle yatırımcıların bir araya gelmesi, tasarruflarını girişimlere yönlendirmesi ve girişim sermayesinin tabana yayılması hedefleniyor. Tasarıda ayrıca, kitle fonlamasının kolaylıkla yapılabilmesi ve hızla gelişmesi için, kitle fonlama platformları aracılığıyla para toplayan girişimciler ve girişim şirketlerinin, halka açık ortaklık ve ihraççı tanımı dışında bırakılması planlanmaktadır (Türkiye Büyük Millet Meclisi [TBMM], 2016).

Tasarıyla, Sermaye Piyasası Kanunu'na "Kitle Fonlama Platformları" adıyla yeni bir madde eklenerek, 'Kitle Fonlama Platformu' kitle fonlamasına aracılık eden

ve elektronik ortamda hizmet veren kuruluşlar olarak tanımlanıyor. Tasarıya göre, kitle fonlama platformunun kurulabilmesi ve faaliyete başlaması için Sermaye Piyasası Kurulundan izin alınması gerekmektedir. Bu platformların kuruluşuna, ortaklık yapılarına, çalışanlarına, proje sahipleri veya girişim şirketleri tarafından platform üzerinden toplanacak paranın limitine ve faaliyetleri sırasında uymaları gereken esaslara Kurul tarafından karar verilecektir.

Tasarıya göre, öncelikli olarak yeni bir fikri olan girişimcileri desteklemek üzere, internet ortamında “Kitle Fonlama Platformu” kurulması ve platform sahibinin SPK’dan yetki belgesi aldıktan sonra bir teminat yatırması beklenmektedir. Fikri olan girişimciler, bu platformun sunmuş olduğu imkanları kullanarak, internet üzerinden projelerini duyururlar. Duyuruda, ihtiyaç duydukları para miktarını belirtmeleri ve 15 veya 20 gün gibi bir süre zarfında para toplamaları gerekmektedir. Bu sürenin sonunda, gerekli para toplanırsa çalışmalar başlayacaktır. Şayet süre sonunda yeterli para toplanamazsa, yatırımcıların paraları iade edilecektir.

Kanaatimize göre katılım bankaları bu platformların kurulması ve yönetilmesi işini üstlenebilirler. Bu platform aracılığıyla toplanan fonlar, platform yöneticileri tarafından, ilgili girişim şirketine mudaraba sözleşmesi ile aktarılır. Girişim sonunda oluşan kar, sermaye sahipleri yatırımcılar ve girişimciler arasında paylaşılır. Zarar durumunda ise, zarara sermaye sahipleri katlanır, girişimci emeğinin karşılığını alamamış olur. Buna ilişkin süreç aşağıda şekil 9’da gösterilmiştir. Önerdiğimiz modelde, katılım bankası bu platformu doğrudan uzman bir ekiple kurabileceği gibi, iştiraki olan bir girişim sermayesi şirketi üzerinden de platformu oluşturabilir. Mevcut bankacılık kanununda böyle bir düzenleme olmamasına rağmen, modelimizde bankaların bu tür şirket ve platformları kurabileceğini varsayıyoruz.

Şekil 9: Mudaraba Sözleşmeli Kitle Fonlama Platformları

1. Katılım bankası, bir girişim sermayesi şirketi kurar. Girişim sermayesi şirketi, yeni fikir ve projeleri değerlendirebilecek birikime ve girişimcilik tecrübesine sahip profesyonel yöneticiler tarafından yönetilir. Girişim şirketi, girişimlerin finansmanı amacıyla, SPK'dan gerekli izinleri alarak "Kitle Fonlama Platformu" kurar.
2. Proje ve fikir sahibi girişimciler, kitle fonlaması için Kitle Fonlama Platformuna başvururlar. Projeler, girişim sermayesi şirketi tarafından incelendikten sonra, kitle fonlaması için platformda ilan edilerek tanıtımı yapılır. Platformda, proje finansmanı bağış, borç veya hisse satın alma şeklinde yapılabilir. Burada toplanan fonların mudaraba sözleşmesi ile toplandığını varsayıyoruz. Bu nedenle bağış ve borç şeklindeki para toplama modelleri analizimizin kapsamı dışındadır. Para verenler, platformda tanıtımı yapılmış belli bir projeye finansman sağlarlar. Bu durumda paranın bir mudaraba sözleşmesi kapsamında belli bir projede kullanılması gerektiği için, burada mukayyed mudaraba sözleşmesi şartları geçerlidir. Sözleşmede, projeleri değerlendiren, fizibiliteyi inceleyen ve ilan eden platform sahibi şirket fon toplayan mudarib konumunda olabileceği gibi ücretli vekalet esasıyla da süreci yöneten vekil kuruluş gibi de davranabilir (yatırım vekaleti sözleşmesi çalışmamızın kapsamı dışında olduğu için modelimizde iki aşamalı mudaraba sözleşmesi yapıldığını varsayıyoruz). Proje sonunda oluşacak olan karın sermaye yatırımı yapanlarla hangi oranlarda paylaşacağı belirlenmiş olur. Zarar durumunda ise zarar tamamen yatırımcılar tarafından karşılanır
3. Platform sahibi şirket birinci mudarib olarak toplanan fonu, yeni bir mudaraba sözleşmesi ile bu defa sermaye sahibi rolü ile proje sahibi girişimcilere aktarır. Bu yeni mudaraba sözleşmesinde, platform sahibi şirket ile proje sahibi arasında, sermayenin işletilmesine ve kar paylaşımına ilişkin şartlar yer alır.
4. Proje sonunda oluşan kar, öncelikle platform sahibi ve proje sahibi girişimci arasında kararlaştırılan oranlarda paylaşılır. Daha sonra, platform sahibinin elde ettiği kar, birinci mudaraba sözleşmesine göre sermaye sahipleri ve platform yöneticisi şirket arasında paylaşılır. Zarar durumunda, ise bütün

zarara sermaye sahipleri katlanır. Proje sahibi emeğinin karşılığını alamamış olur.

Kitle fonlamada, platform kurucularının sosyal sorumluluk ismi altında bu tür fonlamalara aracılık yapmaları, proje sahibini borçlandırıcı yöntemler ile finansman sağlamaları gibi modeller, çalışmamızın kapsamı dışındadır. Önerdiğimiz modelde iki aşamalı mudaraba sözleşmesi kapsamında fon toplama ve kullandırma yöntemi esas alınmıştır.

4.4.8. Mudaraba Esaslı Tekafül Sistemi

Günümüz ekonomik ve finansal sistemi içinde, sigortacılığın önemli bir yeri vardır. Sigorta müessesesi, yatırımcıların günümüz ticari ve iktisadi faaliyetler içinde karşılaştıkları riskleri öngörülebilir hale getirmekte ve yatırımcıların güvenli bir ortamda yatırım yapmalarına imkan vermektedir. Bu nedenden dolayı sigortacılık mevcut ticari, sanayi ve tarımsal faaliyetlerin olmazsa olmaz unsuru haline gelmiştir. Mevcut sigortacılığın cari ekonomik sistem içinde gelişmesi ve İslami değerlerden mahrum olması, İslam hukukçularını ekonomik faaliyetlere katkı sağlayacak İslami prensiplere uygun bir sigorta sistemi arayışına yönlendirmiştir. Bu amaca binaen İslami sigorta veya tekafül sistemi adı altında yapılar oluşturulmuştur. Tekafül kelimesi Arapça'da "kefalet" kökünden gelmektedir. Tekafül sigorta sisteminde esas amaç karşılıklı yardım ve iyilik yapmaktır.

Tekafül sistemi basitçe, katılımcıların bir tekafül yöneticisi tarafından yönetilen bir ortak fon havuzuna katkı sağlaması ve fonun korumaya aldığı bir riskin gerçekleşmesi halinde ise fon tarafından katılımcıya maddi yardım yapılması esasına dayanır (Yanpar, 2015, s. 260).

Katılımcıların yaptıkları katkı, fonun yönetilmesi, paydaşların İslam hukuku yönünden durumu gibi kıstaslar değerlendirildiğinde, günümüzde üç temel tekafül modeli bulunduğu görülmektedir. Bu modeller şu şekilde sıralanabilir (Yanpar, 2015, s. 260):

- 1) Mudarabaya dayalı tekafül
- 2) Vekalet dayalı tekafül
- 3) Vekalet ve vakıfa dayalı tekafül

Günümüzde sigortacılık sistemine ilişkin İslam alimlerinin görüşleri ve İslami sigorta sistemine ilişkin yapılan tartışmalar bu çalışmanın kapsamı dışındadır. Çalışmamızda tekafül sigortacılığının katılım bankaları tarafından, mudarabaya dayalı olarak nasıl uygulanacağı incelenmiştir.

Katılım bankası kendi iştiraki şeklinde başlangıç sermayesini koyarak, tekafül esaslı çalışacak bir sigorta şirketi kurar ve şirketin yönetimini bir yönetici şirkete devreder.

Tekafül şirket yöneticisi, şirkete tekafül esaslı katkı yapacak kişileri bulur. Tekafül katılımcıları yaptıkları katkı ile mudaraba sözleşmesi kapsamında girişime ortak olurlar. Bu çerçevede içinde, katılımcıların katkıları ile oluşturulan fonların işletilmesi sonucunda elde edilen kar katılımcılar ve tekafül şirketi arasında mudaraba sözleşmesinde belirlenen oranlarda paylaşılır. Zarar ise tamamen katılımcılara aittir.

Mudarabaya dayalı tekafül sisteminde, katılımcılar fona katkıda bulunarak ortak olmaktadır. Yapılan bu katkılar iki ayrı fon havuzunda/hesapta izlenmektedir. İlki “risk fonları” hesabı olarak adlandırılan hesap olup bu hesaba aktarılan katkılar İslam hukuku açısından teberru (bağış) olarak değerlendirilmektedir. Diğer hesap ise yatırım hesabıdır. Bu iki hesap kesin bir ayırım içerisindedir. Tekafül fonuna katılan kişilerin olası zararları risk fonundan karşılanmaktadır (Yanpar, 2015, s. 264).

Yapılan katkıların teberru olarak ayrılan ve risk fonu altında takip edilen kısmı tekafül fonu katılımcılarının zarar ve hasarlarının karşılanması için kullanılır. Dolayısıyla tekafül kullanıcıları, en başta fona yaptıkları katkıların (prim ödemesi) belli bir bölümünün teberru olarak ayrılmasını kabul etmektedirler (Yanpar, 2015, s. 264). Katılımcılar tarafından yapılan ödemelerin bir kısmı teberru olarak risk fonunda toplanır ve oluşan hasarlar bu fondan karşılanır. Yatırım hesabında toplanan para ise, tekafül yöneticisi şirket tarafından İslami kurallar çerçevesinde yatırımlarda değerlendirilir. Bu yatırımlardan elde edilen kar mudaraba sözleşmesi kapsamında tekafül şirketi ve katılımcılar arasında paylaşılır. Zarar ise tamamen katılımcılar tarafından üstlenilir.

Risk fonlarına aktarılan tutarlardan, tekafüle katılanların hasarlar nedeniyle oluşan bütün tazmin talepleri ödendikten sonra bir açık çıkarsa (fon yetersiz kalırsa) tekafül işletmecisi katılımcılardan ilave katkı/bağış talep edebilir. Ancak pratikte bu yöntem uygulanmamaktadır. Karz-ı hasen esaslı ile hissedarlar (şirket kurucusu katılım bankası) veya katılımcılardan borç alınmakta ve fon tekrar kara geçtiğinde bu borçlar

kapatılmaktadır. Risk fonlarında artı bir değer kalması halinde ise bu tutar katılımcılara katkıları oranında dağıtılmaktadır (Yanpar, 2015, s. 265).

Sonuç olarak, mudarabaya dayalı tekafül esaslı fon sisteminde, sigortalılar bir taraftan yardım ve dayanışma çerçevesinde fona para aktarıırken, fon yöneticisi kurumsal mudarib şirket, toplanan paraların bir kısmını (teberru harici payı) yatırımlarda değerlendirmekte ve oluşan karı sigortalılar ile mudaraba esasına göre paylaşmaktadır. Zarar oluşması durumunda ise, kurumsal mudarib olan şirketin kasıt, kusur, şartlara uymama ve ihmali söz konusu değilse, zarar sigortalılar tarafından karşılanmaktadır. Geleneksel sigortacılık sisteminde ise sigortalılar risk almazlar ve zarara katlanmazlar. Hasar tazmin talepleri karşılanmak zorundadır. Bunun yanında sigorta şirketinin elde etmiş olduğu karlardan da hiçbir pay alamazlar.

4.5. Katılım Bankacılığında Mudaraba Finansmanını Zorlaştıran Unsurlar

Mevcut ekonomik sistemde ve ticari faaliyetlerde güven esasına dayalı mudaraba finansmanını zorlaştıran nedenler şu şekilde sıralanabilir:

- 1) Mudaraba ortaklığı güvene dayalı bir ortaklıktır. Mevcut kapitalist sistemin yol açtığı sabit ve kesin getirili yatırımlar, bireysel menfaatlerin yüceltiildiği ortam, risk ve kar paylaşım esaslı ortaklıkların uygulanmasını zorlaştırmaktadır. Kapitalist iş yapma ahlakı, kazanma hırsı mudaribin karı zarar olarak gösterme, yolsuzluk yapma ihtimalini artırmaktadır.
- 2) 90'lı yıllarda özellikle yurtdışında çalışan işçilerin paralarıyla ticari faaliyetlerde bulunan bazı girişimcilerin başarısız olması (çok ortaklı şirketler), paraların suiistimal edildiğine dair algının oluşması ortaklı yapıların oluşmasına ciddi bir engel teşkil etmektedir.
- 3) Katılım bankalarında toplanan fonların ortalama vadesi 45 gündür. Mevcutta mudaraba projeleri olarak düşünölen projelerin ise (inşaat, start-up teknoloji şirketlerinin desteklenmesi gibi) orta ve uzun vadeli olması bu tür projelerin, kısa vadeli tasarruf sahiplerinden toplanan fonlar ile finansmanını zorlaştırmaktadır. Banka öz kaynaklarının bu alanda kullanılması ise bankalar için hayati öneme sahip sermaye yeterlilik oranını olumsuz etkilemesi nedeniyle banka sermayesinin bu alanda kullanılmasını zorlaştırmaktadır.

- 4) Mudaraba finansmanının aslında sadece inşaat veya teknoloji şirketleri ile münhasır olmaması ve her sektörde uygulanabilir olması özelliğiyle, bu tür projelerin fizibilitesini, karlılığını değerlendirecek, proje yönetimini yapabilecek insan kaynakları istihdamı ve maliyetleri, mudaraba finansmanını zorlaştıran başka bir unsurdur.
- 5) Mevcut yasal mevzuatın içinde katılım bankalarının mudaraba finansmanı sonucunda zarar oluşması durumunda teminatsız yapılan böyle bir girişimin hükmünün ne olacağı konusunda herhangi bir düzenlemenin olmaması bankaları zor duruma düşürebilir.
- 6) Katılım bankalarında fon kullandırmada mudaraba ortaklığı sonucunda oluşacak zararın katılım hesabı sahiplerine yansıtılması gerekmektedir. Fakat katılım hesabı sahiplerinin, katılım hesabı açılırken sözleşmelerde zararın oluşması durumunda, bu zararın kendilerine yansıtılacağı belirtilmesine rağmen, tasarruf sahiplerinin bu zararı üstlenmek istememeleri, katılım bankalarını karın garantili olduğu satış temelli murabaha sözleşmelerine yönlendirmektedir.

Mudaraba ve muşaraka gibi nispeten uzun vadeli yatırımlara engel olan diğer etkenler şunlardır (Cebeci, 2010, s. 53):

- Siyasi etkenler: Siyasi şartların olumsuz etkisi, siyasi istikrarsızlık mudaraba finansmanı gibi uzun vadeli finansman kullanımını zorlaştırmaktadır.
- İktisadi etkenler: Ülke içinde iktisadi yapının güçlü olmaması, uzun vadeli yatırım faaliyetlerindeki belirsizlik, enflasyonun uzun vadeli yatırım riskini artırması, para değerinin ani değişimi ve uzun vadeli işlemlerin bundan etkilenmesi ve piyasa şartlarının murabahayı ön plana çıkarması mudaraba finansmanı aleyhine olan faktörlerdir.
- Katılım bankalarının yapısı: Bu kurumların mali açıdan çok güçlü olmaması ve kısa zamanda girdiye ihtiyaç duyması, uzun vadeli büyük projelerin finansmanını karşılayamaması sonucunu doğurmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Günümüzde finansman genellikle faizli borçlanma yani getirisi garanti olan araçlar üzerine kuruludur. Faiz İslam'da kesinlikle yasaklanmıştır. Bir tarafın haksız bir şekilde veya hak etmediği bir fazlalığı alması olarak değerlendirilen faizli borçlanmalara karşı, İslam toplumunda işletmelerin finansman ihtiyacı genellikle ortaklığa dayalı olarak yapılmıştır. Faizli finansman, riski tamamen başkasına transfer ederken, iş ortaklıkları ile risk ve kar ortaklar tarafından paylaşılmakta ve taraflar riskleri üstlenmektedirler.

Bu noktada ortaklıklarla ilgili önemli bulduğumuz şu yaklaşımı ifade etmekte fayda görüyoruz; faizli borçlanma mekanizması, sermayeyi bağımsız hale getirmekte ve gayri şahsileştirmektedir. Faizli borçlanmanın yerini alacak olan alternatif finansman ise fon talep edenlerin fon arz edenlerle ortaklık yapmalarıdır. Bu sayede riskler ve sorumluluklar paylaşılırken, sermayedarın sermayeden bağlantısı kopmamakta ve bu durum ekonomideki aktörlere dinamizm ve motivasyon kazandırmaktadır (Orman, 2010, s. 172).

Mudaraba esas itibarıyla sermayenin birinden, emeğin diğerinden olduğu karda ortaklık sözleşmesidir. Bir taraf mal koyarken diğer taraf ise emeğini ve tecrübesini ortaya koymaktadır. Fıkıh kitaplarımızda meşruiyetinin gerekçesi olarak, buna ihtiyaç duyulması gösterilmektedir. Bazı insanlar mal sahibi olup ticaretten anlamazlar, bazıları da sermayesi olmamasına rağmen ticareti becerebilirler. Bunların mudaraba esaslı bir araya gelmeleri ve ortak kazanç sağlamaları hem kendilerinin hem de toplumun yararına olacaktır.

Mudarabanın tanımı konusunda mezhepler arasında bazı farklılıklar vardır. Toplumların sosyo-kültürel ve ekonomik gelişmişlik durumuna göre uygulamada farklılıkların çıkması medeniyetimize zenginlik kazandırmıştır. Yüce Allah Kitabında nasıl siyasi ve ekonomik modeller çizmediyse, aynı şekilde şirket yapıları, mudaraba türleri ve iktisadi kurumlarla ilgili şablonlar çizmemiştir. Biçimi ve yapısı zamana, mekana, insan kaynaklarına, tarihi gelişime bağlı olarak sürekli değişen ve gelişen bu alanlarda değişmeyen ve gelişime ayak uyduramayan kalıplar koymanın yanlışlığı ortadadır. Hikmet sahibi, her şeyi bilen yüce Allah, böyle abes iş yapmaktan münezzektir.

Katılım bankaları esas itibarı ile ortaklığa dayalı fon toplama ve kullandırma faaliyetleri amacıyla kurulmuştur. Fakat zaman içinde diğer ticari bankalarla rekabet,

ticari hayatın yapısı, güven duygusunun zayıflaması ve kapitalist sistemdeki garanti kazancın tercih edilmesi gibi nedenler yüzünden bankalar, peşin alıp karlı satış üzerine kurulu olan murabaha finansmanını tercih etmişlerdir.

Mudaraba tam manasıyla risk ve kar paylaşımını sağlar. Bu müşarakada da böyledir. Ancak mudaraba sermayeye erişimi olmayan fikir ve projelerin, yetenekli girişimcilerin sermaye ile buluşmasını sağlamaktadır. Türkiye gibi sermayeye muhtaç ve genç nüfusa sahip olan ülkelerde, mudaraba finansmanı çok önemli bir araçtır. Mudaraba finansmanı özelliği itibariyle günümüzde ağırlıklı olarak teknoloji tabanlı girişimlerin finansmanında ön plana çıkmaktadır. Bu tür girişimlerin hızlı büyüme potansiyelleri ve ekonomik kalkınmaya olumlu etkileri önem derecelerini daha da artırmaktadır.

Ortaklıklara ve özellikle mudarabaya dayalı finansman yöntemlerinin yaygınlaştırılması için, aşağıda maddeler halinde sunmuş olduğumuz önerilerin faydalı olacağı kanaatindeyiz. Önerilerimiz şunlardır;

- a) Katılım bankalarının, mudaraba finansmanın kullanımının yaygınlaştırılması için, düzenleyici ve denetleyici kurumlar tarafından mevzuatta bu finansman modelinin açık ve net bir şekilde tanımlanması gerekmektedir. Hatta daha ileri gidip katılım bankalarına, düzenleyici otorite tarafından yıllık adet bazında mudaraba finansmanı proje hedefleri bile verilebilir.
- b) Katılım bankaları tarafından, mudaraba finansmanından elde edilen gelirler için vergi muafiyeti veya vergi indirimine ilişkin düzenlemeler yapılabilir ve mevcut muafiyet ve indirimlerde geliştirmeler olabilir. Vergi teşviklerine ilişkin benzer öneri, TKBB bünyesinde 2015 yılında yapılan strateji çalıştayında ortaklık bazlı sukuk ihraçları için şu şekilde ifade edilmiştir:

“Mudaraba ve müşaraka tipi sukuk ihraç edilebilmesi için gerekli teşvik edici düzenlemelerin yapılması: Risk paylaşımına oldukça uygun olan mudaraba ve müşaraka ürünleri ile ilişkili kira sertifikası ihraç edilmesi sektörün gelişimi için olumlu etki yaratacaktır. Bu amaçla, katılım bankaları ve Hazine Müsteşarlığı mevcut vergisel düzenlemelere yönelik çalışmalar yapacaktır” (TKBB, Türkiye Katılım Bankacılığı Strateji Belgesi 2015 – 2025, 2015).

- c) Katılım bankaları emek-sermaye ortaklığını destekleyecek kurumsal yapıya sahip olmalıdırlar. Mevcut durumda katılım bankalarının faaliyetleri konvansiyonel banka faaliyetlerine benzemekte ve bu durum

eleştirilmektedir. Bu faaliyetlere göre şekillendirilmiş olan katılım bankalarının kurumsal organizasyon yapılarını, kar ve risk paylaşımına dayanan ortaklık modellerine göre güncellemeleri gerekmektedir. Bu organizasyon yapıları doğrudan katılım bankalarının kendi bünyelerinde olabileceği gibi iştirakleri ile kurulmuş, ortaklık modelleri konusunda uzman kişilerden oluşturulmuş kurumsal mudarib olarak nitelendireceğimiz şirketler aracılığıyla da kurulabilir.

- d) TKBB nezdinde, ortaklıklara dayalı modellerin katılım bankaları tarafından doğrudan veya kendilerine bağlı şirketler tarafından kullanımını yaygınlaştıracak uygulamaların tasarımı için yeni bir çalışma grubu kurulabilir.
- e) Yasal mevzuatta katılım bankaları tarafından fon kullandırma yöntemleri Kurumsal Finansman Desteği (KFD), Bireysel Finansman Desteği (BFD), Kar-Zarar Ortaklığı Yatırımı, Finansal Kiralama, Mal Karşılığı Vesaikin Finansmanı, Ortak Yatırımlar şeklinde genel olarak tanımlanmıştır. Bu tanımların İslam'da geçerli olan sözleşme türlerine istinaden yeniden daha detaylı olarak tanımlanması gerekmektedir. Önerimiz, katılım bankaları danışma kurulları olmasına rağmen, yasal mevzuatta da ortaklığa dayalı sözleşme türlerinin hususi ve uygulamaya dair olan unsurları bankalara bırakılmak kaydıyla, diğer kısımların fihhi açıdan detaylı olarak tanımlanmasıdır.

Ayrıca merhum Sabahattin Zaim hocamızın katılım bankaları, eski adı ile Özel Finans Kurumları (ÖFK) hakkında dile getirmiş olduğu şu hususlar ortaklık finansmanının önemine işaret etmektedir; *“Özel finans kurumlarının esas özelliği mudaraba fonksiyonudur. Bu fonksiyonu yerine getiren bir kurum teşebbüsün riskine ortak olduğu için, müteşebbisin finansal riskini faizli bankacılığa nazaran azaltmaktadır. Bu tutumun, faizlerin yükseldiği, finansal riskin arttığı ortamlarda, müteşebbisin yatırım meylini artırma açısından kalkınmaya pozitif etki yaptığı ileri sürülür. Aynı görüşe göre, ÖFK, teşebbüsün riskine katıldığı için tercihini yaparken, iktisaden güçlü ve mali karşılığı olan müesseseyi değil, projesi verimli, rantabl ve etkin olan işletmeyi tercih eder. Bir finansçıdan ziyade bir yatırımcı gibi davranır. Bu da yatırımlarda verimi artırıcı tesir yapar“* (Zaim, 2010, s.267).

Sonuç olarak günümüzde batılı iktisadi ve finansal alanda merkezde rol alan aktörler, nasıl faizli kurumlarda ve faizli enstrümanlarda adeta sanat icra edercesine

zenginleştirmelere ve yeniliklere gidiyorlarsa, bizlerde şirketleşmekte ve finans kaynaklarımızı ekonomiye meşru yollarla kazandırmakta ve insanlığa örnek olacak modeller ortaya koymakta sanat icra etmeliyiz. Hayali ekonomi, kumarhaneleri andıran ve spekülasyonlar ile yürüyen piyasalar, ekonomiyi adeta boğan ve kaynakların etkinliğini düşüren yüksek vergiler, verimsiz sosyal güvenlik sistemleri, sürekli krizler üreten ekonomik sistemler ve organize olmuş baskı gruplarının çıkarlarına hizmet edip toplumun büyük çoğunluğuna zarar veren siyasi bir düzenin olmadığı bir dünya inşa etmeliyiz. Göklerde olanlar, yerde olanlar kendisinin olan, alemlerin Rabbi, eşi ve benzeri bulunmayan, Rahman ve Rahim olan Yüce Allah'ın dini üzerine kurulmuş medeniyetimizde bu istidat ve bu kudret mevcuttur.

KAYNAKÇA

- AAOIFI. (2012). *Finans Kuruluşları İçin Faizsiz Bankacılık Standartları*. (Çev. M. Odabaşı, ve İ. E. Aktepe) İstanbul: TKBB. (Eserin orijinali 2002'de yayımlandı)
- Ayni, B. (2000). *El-Binaye. Cilt 8*. Beyrut: Dar'ül Kütüb El-'ilmiye.
- Bilmen, Nasuhi Ö. (1985). *Hukukî İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu. Cilt 1*. İstanbul: Bilmen Yayınevi
- Bulut, H.İbrahim, Er, Bünyamin. (2012). *Katılım Finansmanı, Katılım Bankacılığı ve Girişim Sermayesi*. İstanbul: TKBB Yayın No:3
- Cebeci, İ. (2010). Modern İslam İktisadı Literatüründe Murabaha Tartışmaları. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çizakça, M. (1999). İslam Dünyasında ve Batı'da İş Ortaklıkları Tarihi (Çev. Şehnaz layikel). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- Dinç, Y. (2017). Katılım Bankalarında Performansın Bileşenleri; Özel Cari Hesapların Rolü. *Cilt 4. Türkiye İslam İktisadı Dergisi*. 1.
- Döndüren, H. (2012). *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali*. İstanbul: Erkam Yayınları.
- Durmuş, A. (2011). *İslam Hukuku Açısından Tarihten Günümüze Kredi ve Finans Yöntemleri*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Durmuş, A. (2010). Modern Bir Finansal Araç Olarak Sukuk ve Fıkhi Açından Tahlili. İstanbul: *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*. 16.
- El-Mevsili. (2002). *Kitab'ül İhtiyar lil Ta'lilil Muhtar. Cilt 3*. Beyrut: Daru'l Ma'rife.
- El-Mu'cemu'l-Vasit. (2004). *el- Mu'cemu'l-Vasit*. Kahire: Mektebetü'l- Şuruku'd düveliyye - Mecmau'l-lugati'l-Arabiyye.
- İSMMMÖ. (2014). Haziran1, 2017 tarihinde http://archive.ismmmo.org.tr/docs/SeminerNotlar/18022014/kar_da%C4%9Ft%C4%B1t%C4%B1m_sunum_2014_2.pdf dosyasından alınmıştır.
- Kasani, A. (1986). *Kitabu Bedayi'ssanayi'*. (2. baskı). Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Köse, M. (2002). Ticaret Hukuku Tarihi Açısından Mudarabe Ve Commenda Ortaklıklarının Etkileşimi Hakkında Bir Deneme, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 17.

- Sezgin, Y.E. (2015). (4-5 Nisan 2015). İslam Hukuku Açısından Emek. *4-5 Nisan 2015'te İstanbul'da düzenlenen "İslam İktisadı ve Emek" konulu III. İslam İktisadı Atölyesi'nin bildirileri*. İstanbul: İGİAD.
- MEB, Muhasebe Finansman Şahıs Şirketleri, 2011. Haziran 1, 2017 tarihinde http://megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/%C5%9Eah%C4%B1s%20%C5%9Eirketleri.pdf dosyasından alınmıştır.
- MEB, Muhasebe Finansman Sermaye Şirketleri, 2011. Haziran 1, 2017 tarihinde http://megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Sermaye%20%C5%9Eirketleri.pdf dosyasından alınmıştır.
- Mecelle, Akgündüz A. (2013). *Karşılaştırmalı Mecelle-i Ahkamı Adliye (Mecelle Tadilleri ve gerekçeleriyle Birlikte)*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı
- Muğni. (1997). *El-Muğni. Cilt 9*. Riyad: Daru'l Aleml-Kütüb.
- Orman, S. (2010). *İktisat, Tarih ve Toplum*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Söyler, İ. (2016). *Hukuki ve Mali Boyutlarıyla Sukuk (Kira Sertifikaları)*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- SPK, Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklıkları, 2016. Haziran 1, 2017 tarihinde <http://www.spk.gov.tr/displayfile.aspx?action=displayfile&pageid=71&fn=71.pdf> dosyasından alınmıştır.
- SPK, Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklıkları Tanıtım Rehberi, 2017. Haziran 1, 2017 tarihinde <http://www.spk.gov.tr/indexpage.aspx?pageid=206> adresinden alınmıştır.
- SPK, Yatırım Fonları, Tanıtım Rehberi, 2017. 2016. Haziran 1, 2017 tarihinde <http://www.spk.gov.tr/indexpage.aspx?pageid=253&submenuheader=0> adresinden alınmıştır.
- SPK. (2015). *Sermaye Piyasası Lisanslama, Sermaye Piyasası Araçları Çalışma Kitabı-1, 2015*.
- SPK. (2015). *Sermaye Piyasası Lisanslama, Sermaye Piyasası Araçları Çalışma Kitabı-1, 2015*.
- Şekerci, O. (1981). *İslam Şirketler Hukuku, Emek-Sermaye Şirketi. Doktora Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi: Marifet Yayınları.
- TDV. (2005). Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (Cilt 30, s. 373. İstanbul: İslam Araştırmaları Merkezi.
- TKBB. (2015). *Türkiye Katılım Bankacılığı Strateji Belgesi 2015 - 2025*. İstanbul: TKBB.

- Tabakoğlu, A. (2005), İslam İktisadı Toplu Makaleler II, İstanbul.
- Tabakoğlu, A. (2013). *İslam İktisadına Giriş*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Timurtaşı, M. (2002). *Eddürrü'l-Muhtar*. Beyrut: Darü'l-kütübü'l'ilmîyye.
- Tunç, H. (2010). *Katılım Bankacılığı Felsefesi, Teorisi Ve Türkiye Uygulaması*. İstanbul: Nesil Yayınları.
- Turan, M. (1-3 Eylül 2016). Geçmiş ve Günümüzdeki Benzer Ortaklık Finansmanları ile Mudarabayı Yeniden Düşünmek. 3. *Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Ortak Konferansı*. İstanbul: SAÜ.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi [TBMM], 2016. Sermaye Piyasası Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı. Ağustos 1, 2017 tarihinde <http://www2.tbmm.gov.tr/d26/1/1-0797.pdf> adresinden alınmıştır.
- Yanpar, A. (2015). *İslami Finans, İlkeler, Araçlar ve Kurumlar*. İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Zaim, S. (2010). *İslam Ekonomisinin Temelleri*. İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.